

Міністерство освіти і науки України
 Національний технічний університет
 «Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут державного управління
 Кафедра державного управління і місцевого самоврядування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня магістра

студентки Савіної Олени Іванівни

академічної групи ПУА-281М223-3 ІДУ

спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування

на тему: "Інституціональні механізми використання державного майна в сучасних умовах державотворення"

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Баштанник В.В.			
розділів:				

Рецензент:	Лозовська І.О.	90	відмінно	
-------------------	----------------	----	----------	--

Нормоконтролер:				
------------------------	--	--	--	--

Дніпро
2023

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка кваліфікаційної роботи магістра на тему «Інституціональні механізми використання державного майна в сучасних умовах державотворення».

114 стор., табл.1, рис.1, додатки 2, джерел 88.

ВЛАСНІСТЬ, ДЕРЖАВНА ВЛАСНІСТЬ, УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ МАЙНОМ, ОПЕРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ, ГОСПОДАРСЬКЕ ВІДАННЯ, ДОВІРЧЕ УПРАВЛІННЯ, ПРИВАТИЗАЦІЯ, ОРЕНДА.

Об'єкт дослідження – взаємовідносини у суспільстві, породжені функціонуванням інституту права державної власності в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнному відновленні.

Предметом дослідження є основні засади для вирішення теоретичних та практичних аспектів права державної власності та його втілення.

Метою роботи є дослідження теорії права власності та аргументація концептуальних засад вирішення теоретичних та практичних аспектів права державної власності та їх реалізації за допомогою теоретико-методологічного інструментарію.

У першому розділі визначається загальна теоретична характеристика розвитку інституту права власності та права державної власності та особливості розвитку публічного управління у сфері набуття права власності.

Другий розділ присвячено аналізу механізмів використання державного майна, основні умови оренди та приватизації державного майна в умовах правового режиму воєнного стану. У третьому розділі розроблено досліджено зарубіжний досвід у сфері управління державним майном та запропоновано пропозиції щодо вдосконалення системи управління державною власністю.

Практичне значення одержаних результатів – рекомендації можуть бути використані органами державної влади для розробки та впровадження проєктів розвитку інститутів управління державним майном з метою забезпечення їх сталого розвитку та подолання наслідків військової агресії та бойових дій.

ABSTRACT

Explanatory note of the master's qualification work on the topic "Institutional mechanisms of the use of state property in modern conditions of state building."

page 114, table 1, figure 1, appendices 2, sources 88.

OWNERSHIP, GOVERNMENT OWNERSHIP, GOVERNMENT PROPERTY MANAGEMENT, OPERATIONAL MANAGEMENT, MANAGEMENT, TRUST MANAGEMENT, PRIVATIZATION, RENT.

The purpose of the work is to research the theory of property rights and argue the conceptual foundations of solving theoretical and practical aspects of state property rights and their implementation.

The object of research - mutual relations in society, the functioning of the institution of state property law in the conditions of the legal regime of martial law and post-war reconstruction.

The subject of the study is the basic principles for solving the theoretical and practical aspects of state ownership and its implementation.

The practical significance is that the theoretical provisions, conclusions and recommendations can be used by state authorities and implemented in the development of state property management institutions in order to ensure their development and overcome the consequences of military aggression

In the first chapter, the general theoretical characteristics of the development of the institution of property rights and state property rights and the specifics of the development of public administration in the field of property acquisition are determined.

The second chapter is devoted to the analysis of the mechanisms of the use of state property, the main terms of lease and privatization of state property under the legal regime of martial law.

In the third chapter, foreign experience in the field of state property management was developed and researched, and proposals were made for improving the state property management system.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ.....	10
1.1. Загальнотеоретична характеристика права власності та права державної власності.....	10
1.2 Особливості розвитку механізму публічного управління у сфері набуття права державної власності.....	24
1.3 Зміст та межі права державної власності.....	33
РОЗДІЛ 2 МЕХАНІЗМИ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЮ ВЛАСНІСТЮ	40
2.1. Правове регулювання особливостей управління державним майном.....	40
2.2. Організаційні характеристики становлення механізму передачі державного майна в оренду в умовах правового режиму воєнного стану	49
2.3. Основні умови приватизації державного майна в умовах правового режиму воєнного стану	63
2.4 Правові основи відчуження (та вилучення) майна в умовах правового режиму воєнного стану.....	70
РОЗДІЛ 3 УДОСОКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	79
3.1. Зарубіжний досвід формування механізму використання державного майна в умовах війни та повоєнного відновлення.....	79
3.2. Реалізація права управління державним майном на підставі права оперативного управління та господарського відання.....	89
3.3. Розвиток інституту довірчого управління в реалізації права управління державним майном в умовах повоєнного відновлення.....	101
ВИСНОВКИ.....	111
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	115
ДОДАТКИ.....	124

ВСТУП

Протягом понад двох десятиліть в Україні відбулися перетворення, пов'язані із створенням більш ефективної моделі економічного розвитку. Приводячи до кінця монопольне становище держави через проведення приватизації, вдалося значно зменшити обсяг державного майна в Україні, встановити відносини власності на засадах економічної свободи та почати формування нових механізмів управління державною власністю, яка продовжує виконувати ключові економічні функції.

Ринкова модель розвитку накладає жорсткі вимоги до вирішення численних питань, пов'язаних із забезпеченням ефективного використання та розпорядженням державним майном. Зважаючи на постійну еволюцію власності як у напрямку зміни її форми з державної на приватну, так і у зворотному напрямку, важливо враховувати необхідність включення до процесу управління державною власністю функцій, спрямованих на оптимізацію її використання. Це робить актуальними завдання уточнення структури та складу державного майна, формулювання цілей, завдань і принципів його використання, а також визначення критеріїв ефективності управління. Це вимагає обґрунтування та розробки нових методичних підходів до вдосконалення механізмів управління державним майном, які відповідали б потребам соціально-економічного розвитку держави.

В роботі заплановано виконати наступні завдання:

- визначення загальнотеоретичних аспектів права власності та права державної власності;
- аналіз встановлення правових засад права державної власності;
- дослідження змісту та визначення меж права державної власності;
- аналіз процесів розпорядження (оренда, приватизація) об'єктами державної власності в умовах правового режиму воєнного стану;
- загальна характеристика управління власністю як категорії, що виходить із права державної власності;

- дослідження реалізації права державної власності через право оперативного управління та господарського відання;
- узагальнити іноземний досвід у механізмі використання державного майна у період правового режиму воєнного стану та повоєнному відновленні;
- аналіз інституту довірчого управління в реалізації права державної власності;
- запропонувати інструменти для впровадження та реалізації дієвих механізмів управління державним майном.

До інших завдань слід додати регулювання відносин у сфері управління корпоративними правами та пов'язані із цим питання ефективності управління підприємствами державного сектору економіки. Це також охоплює об'єкти, які не увійшли до статутних капіталів підприємств під час приватизації, включаючи об'єкти незавершеного будівництва, оскільки витрати на їх утримання та охорону компенсуються з державного бюджету.

Актуальність даної теми обумовлена процесами формування ринкових відносин в Україні, які почалися з моменту здобуття державою незалежності і продовжуються до сьогодні, в умовах дії правового режиму воєнного стану. Основною складовою цих відносин є відносини власності, які, навіть при визнанні принципу рівності суб'єктів права власності, виникли й розвивалися через тривалий і важкий процес.

У 90-х роках ХХ століття частка державного сектору в економіці України становила понад 90%. Після розпаду Радянського Союзу та руйнування ланцюгів постачання і збуту не лише стало неможливо ефективно управляти об'єктами державної власності, але й обслуговувати їх. Початок реформ з переходу від командно-адміністративної до ринкової економіки викликало необхідність у розгляді питання про роздержавлення власності та вимагало створення нового правового механізму для вирішення цих завдань.

Дослідивши механізм приватизації, яким активно користувалися іноземні країни, дозволив прийти до висновку, що їх досвід, виявився менш масштабним,

ніж той, що спостерігався в країнах з економікою, яка перебувала в стані трансформації. В Україні, подібно до інших колишніх радянських держав, процес приватизації приймав глобальні розміри і став соціально-економічним проектом роздержавлення.

Багато етапів приватизаційної політики нашої країни визнаються не найкращими, і очікування від роздержавлення не завжди виправдовувались. У багатьох випадках приватні власники виявились недостатньо готовими до відповідальності за управління набутим майном, що призвело до невеликих податкових надходжень від переданих підприємств до бюджету. Отримання коштів від приватизації не відповідало очікуванням суспільства від процесу роздержавлення. Все вищезазначене підкреслює потребу перегляду ролі, яку займає державна власність в економічній системі України.

Наступним фактором, який впливає на визначення ролі державної власності, є те, що держава, як учасник публічно-правових відносин, через свої органи влади встановлює нормативно-правове регулювання для всього права власності, як для себе, так і для інших категорій власників. Головне завдання полягає в тому, щоб розробляти такі нормативно-правові механізми, які б забезпечували рівень розвитку всіх форм власності, зберігаючи при цьому баланс між їх ролями в приватноправових та публічно-правових відносинах. Необхідність створювати такий правовий каркас, який гарантує збалансований розвиток різних форм власності та відповідає вимогам як приватного, так і публічного права. Забезпечення додержання цих принципів повинно бути ключовим напрямком діяльності законодавчих та правозастосовних органів.

Передача управління правами власності держави є опосередкованою, оскільки сама держава, як інституція, не може здійснювати діяльність. Суб'єкти, які управляють правами державної власності, фактично виступають представниками держави у ролі власника, і вони здійснюють свою діяльність виключно на підставі отриманих повноважень. Право на оперативне управління та господарське відання, що сформувалися в часи планової економіки, і надалі

визначає суть управлінської діяльності для цих суб'єктів і залишається характерним для права державної власності.

У випадку припинення права державної власності використовуються механізми, такі як приватизація та корпоратизація, які передбачають втрату права власності та передачу окремих об'єктів у комунальну власність. Розв'язання теоретичних і практичних питань щодо припинення права державної власності сприятиме ефективному переходу прав на власність інших суб'єктів. Отже, в області припинення прав державної власності держава очікує певних соціально-економічних ефектів, і відповідне нормативно-правове регулювання повинно бути спрямоване на вирішення цих питань.

Військова агресія Російської федерації та, як наслідок впровадження правового режиму воєнного стану, призвели до значних втрат не лише в бюджеті внаслідок втрат податкових надходжень від робочих державних підприємств, але й загалом до втрат самого державного майна. На окупованих територіях залишилась значна кількість таких об'єктів. Ці втрати становлять колосальну економічну втрату для нашої держави, і їх вартість практично неможливо оцінити. Доки конфлікт не знайде розв'язання на міжнародному рівні, суб'єкти, які управляють державною власністю, повинні вживати всіх можливих заходів для застосування приватно-правових методів захисту порушених прав держави як власника.

Виконання магістерської роботи базується на застосуванні фундаментальних, загальнонаукових та спеціальних методів наукових досліджень. Для досягнення поставленої мети використано такі загальнонаукові методи дослідження, як діалектичний метод пізнання, застосований до вивчення сучасних теоретико-методичних розробок вітчизняних та зарубіжних учених щодо механізмів управління державною власністю, та державним майном, зокрема. Із використанням методів визначено стан інституту управління державною власністю та виявлено невикористані можливості щодо удосконалення управління державним майном.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали положення теорії публічного управління, сучасні теорії та концепції державного розвитку, дослідження українських і зарубіжних науковців та практиків щодо реалізації концепції управління державним майном.

Нормативно-правовою та емпіричною базою дослідження є міжнародні документи, статистичні дані, наукові статті, нормативно-правові акти.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у тому, що положення, висновки та рекомендації можуть бути використані для подальшого розвитку теоретико-методологічної основи управління та розвитку в діяльності органів державної влади щодо управління державним майном.

РОЗДІЛ 1

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

1.1. Загальнотеоретична характеристика права власності та права державної власності

Найважливішими об'єктами контролю держави є її власність. Оскільки, забезпечення соціально-економічної стабільності та безпеки залежить від володіння та ефективного управління об'єктами, що мають стратегічне значення в таких сферах, як оборона, правоохоронна діяльність та енергетика, а також природними ресурсами, таким як земля, підземні води та водні ресурси. Ці та інші об'єкти і природні ресурси підлягають державному фінансовому контролю. Власність в Україні поділяється на приватну, колективну та державну.

Державна власність є основою економіки України. Навіть після приватизації вона все ще становить значну частку економіки.

Державна власність традиційно є одним із стратегічних об'єктів управління як у розвинених країнах, так і в багатьох країнах, що розвиваються. Це пов'язано з великою часткою державного майна в структурі національного багатства кожної країни, великою часткою державного сектору в економіці, можливістю отримання доходів від приватизації та оренди, а також стратегічним значенням об'єктів державної власності для національної економічної безпеки.

Дослідженню проблематики державної власності, підходів та принципів організації управління державною власністю присвячені праці В. Авер'янова, Є. Балацького, Н. Бодана, С. Кочеткової, В. Кушліна, Д. Морозової, П. Половинкіна, Г. Потапчика, М. Шкірняка, В.Шпиро.

Поняття "державна власність" широко використовується як у законодавстві, так і в наукових дослідженнях.

Необхідність комплексного аналізу власності як економічного інституту пов'язана з потребою розробки нових інструментів економічної політики, що відповідають соціально-економічним умовам, які склалися сьогодні в Україні, з урахуванням досвіду трансформації, інтересів усіх суб'єктів, особливостей суб'єкта та його оточення, особливо в умовах воєнного стану.[1]

У науковій літературі однозначного визначення державної власності не існує. Детальний аналіз доктринальних трактувань поняття власності на різних історичних етапах розвитку суспільства свідчить про те, що науковці розглядають цю категорію з дуже різних позицій. Одні аналізують власність крізь призму державних інститутів [2-4], Дж. Локк - як основу економічної структури суспільства [5], І. Бентам - як правове явище [6], деякі трактують власність - як природне право людини [7], іншф - як духовні блага [8]. Іншими словами, на багатовимірність розуміння поняття власності впливала соціальна атмосфера в суспільстві, конкретні історичні обставини та історичний етап розвитку держави, в якій жив той чи інший вчений. На багатоаспектність розуміння права власності, яке не обмежується лише його економічним та юридичним значенням, звертає увагу і С. І. Пересунько [9, с. 4], дослідник права державної власності.

Це пояснюється тим, що існування майна як правової категорії без можливості його використання в економічних відносинах немає жодного сенсу, так само, як і використання майна в обороті без належного оформлення права власності позбавлене правового статусу.

Відомий англійський вчений І. Бентам був переконаний, що власність і право народжуються і вмирають разом, що власності не існує, якщо немає права, і що коли зникає право, зникає і власність [6]. Р. Клоуз та А. Альтюа пішли далі в юридичному трактуванні поняття власності, замінивши визначення власності визначенням права власності. На думку цих вчених, права власності - це "право на володіння і користування, контроль і відчуження, захист і успадкування, безстрокове володіння і відповідальність, усунення шкоди іншим і використання процедур відновлення власності, отримання доходу і компенсації" [4]. Це,

мабуть, найширше розуміння права власності з усіх проаналізованих на сьогоднішній день, і воно найбільш повно відображає зміст комплексної системи захисту права власності в її сучасному трактуванні.

У цьому визначенні ми можемо спостерігати наявність класичних трьох елементів права власності - володіння, користування та розпорядження; категорій, характерних для захисту прав - набуття, здійснення та захист прав; а також економічний зміст категорії власності - управління нею та право на дохід. Таким чином, можна зробити висновок, що витoki прав власності, представлені неoінституціоналістами, лягли в основу розуміння прав власності сучасними цивілістами.

Сучасні юридичні дослідники, які розглядають поняття права власності стверджують, що «зміст прав власника на власні дії не вичерпується лише правом володіння, користування та правом розпорядження, а доводять необхідність доповнення її четвертим елементом – правом управління» [10]. Проте з такою думкою не можливо погодитись, оскільки управління є категорією здійснення повноважень щодо реалізації прав власника. Оскільки таке визначення унормовано і у Законі України «Про управління об'єктами державної власності», де у ст. 1 вказується: «Управління об'єктами державної власності - здійснення Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами, іншими суб'єктами, визначеними цим Законом, повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб» [11].

Отже, законодавець розглядає управління як здійснення повноважень щодо реалізації прав власника об'єктів, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням ними. Відтак класична тріада права власності слугує передумовою до отримання конкретних повноважень власника, здійснення яких і є управлінням.

Слід зазначити, що дослідження права власності та права власності держави неможливе без ретельного аналізу природи права власності в об'єктивному та суб'єктивному значенні.

Отже, як зазначають В. І. Борисова, І. В. Спасьо-Фатєєва та В. Л. Яроцький, «правовими нормами закріплюються відносини власності, які в об'єктивному розумінні становлять право власності [12, с. 409]. О.В. Дзера розглядає право власності в об'єктивному розумінні як «сукупність правових норм, які встановлюють і захищають право власності на фізичні активи конкретних суб'єктів (власників), включаючи визначення підстав, умов виникнення та припинення цих прав для цих суб'єктів». товари. Відносини, пов'язані з цими благами, є саме відносинами власності. [13, гл. 102]. Є. І. Харитоновна вважає, що «під правом власності в об'єктивному розумінні слід розуміти сукупність правових норм, які регулюють майнові відносини та є правовою основою існування та здійснення права власності особи» певного суб'єкта, тобто власності, права в суб'єктивному розумінні» [14, с. 51]. Як видно, поняття права власності в об'єктивному розумінні досить різні за формою, але близькі за змістом.

Однією з ключових складових юридичної системи є інститут права власності. Він базується на нормах, які утворюють правовий каркас цього інституту. Більшість таких норм мають цивільно-правовий характер, що підтверджує його визнання як цивільно-правового інституту. Але варто враховувати, що до складу цього інституту входять норми інших галузей права, таких як конституційне, адміністративне, кримінальне, фінансове тощо. Таким чином, інститут права власності має комплексний характер.

Конституція України встановлює основні принципи та положення щодо права власності. Вона визначає об'єкти та суб'єкти права власності, гарантує рівність суб'єктів права власності, закладає гарантії та обов'язки власників та визначає, що правовий режим власності регулюється виключно законами країни. [15] Конституційне закріплення норм щодо права власності грає важливу роль у розвитку інституту права власності.

Конституційне регулювання відносин власності є основою для повноцінного функціонування цього інституту. Якщо немає чітко визначених конституційних основ, інститут права власності не може ефективно розвиватись. Також важливо, щоб норми цивільного законодавства були вищою юридичною силою і мали пряму дію, а норми інших галузей права використовувалися тільки як допоміжні, для забезпечення права власності.

Отже, можна зробити висновок, що інститут права власності є комплексним інститутом, який належить до галузі цивільного права. Це підтверджує важливу роль конституційного регулювання відносин власності та пріоритетність норм цивільного законодавства у цьому контексті.

Деякі вчені кваліфікують право державної власності, як змішаний правовий субінститут, у якому, крім домінуючих норм цивільного права, присутні норми таких галузей права як: конституційне, адміністративне, фінансове, кримінальне та інші. І з таким твердженням важко не погодитись.

В суб'єктивному плані власність - це право, яке конкретному суб'єкту (будь то фізична особа, колективна утворення або держава) надається законом на здійснення володіння, користування, розпорядження та інші дії щодо його власної власності за своїм розсудом і з будь-якою ціллю, якщо це не заборонено законом.[16]

Часто можна почути, що "суб'єктивне право власності характеризується через відому "тріаду" правомочностей з володіння, користування та розпорядження, які становлять його зміст" [17]. Хоча це розуміння права власності в суб'єктивному плані є правильним, ми вважаємо, що перше поняття є більш вдосконаленим з наступних причин.

По-перше, з його змісту відразу ж зрозуміло, кому належить таке право - суб'єкту-власнику.

По-друге, ясно, що саме закон передбачає та гарантує це право.

По-третє, автори згадують класичну тріаду правомочностей - володіння, користування та розпорядження, і, що дуже важливо, вказують на існування інших можливих правомочностей відносно власності на майно. Це розкриває

сутність власності як економічної категорії. Зокрема, ми вже згадували правомочності управління власністю.

І нарешті, важливо підкреслити, що ці правомочності мають характер вільних - суб'єкт має право використовувати їх на свій розсуд і з будь-якою метою.

У зв'язку з публічно-правовою природою держави, характеристики відношення до державної власності втрачають свою сутність. Управління державною власністю повністю залежить від суб'єктів управління, які виконують роль власника. Це призводить до необхідності регулювання повноважень власника згідно з Конституцією України та законами у встановлених межах. Таким чином, використання державної власності обмежується обґрунтованими цілями і відповідно до законодавства.

Повноваження власника – це важлива складова сучасного суспільства. Вони визначаються залежно від рівня розвитку країни, її економічної системи та політичного устрою. Власник може мати різні права і обов'язки, які впливають на його статус і роль у суспільстві.

Демократична країна ставить перед собою завдання забезпечити рівні можливості для всіх форм власності. Це означає, що незалежно від того, чи є власником держава, приватна особа чи колектив, кожен має право на однаковий доступ до ресурсів і можливостей. Така рівність створює підґрунтя для справедливого розвитку.

Право власності в суб'єктивному розумінні є абсолютним правом і полягає у покладенні на необмежене коло всіх інших осіб обов'язку не втручатись у здійснення власником належних йому правомочностей. Саме у цій особливості права власності, на думку вчених, «полягає його основна відмінність від зобов'язальних прав (при їх порівнянні у суб'єктивному розумінні), для яких адресована кредитором боржнику вимога здійснення відповідних дій або утримання від них є визначальною» [12].

Права власника щодо володіння, користування та розпорядження, які ми зараз вважаємо «класичною тріадою» прав власності, розвивалися протягом

століть з часів римського приватного права. Хоча вчені не погоджуються щодо складу права власності в римському приватному праві [18], ми все ж підтримуємо погляди тих вчених, які вказують на те, що в той період вже існувала зріла тріада [19]. Тому в науковій літературі існує думка, що «хоча римські юристи стояли біля витоків власності як утворення правових інститутів, у їх завдання не входило пояснення її природи» [20]. Хоча середньовічні юристи захищали теологічну, природну та інші концепції власності, вони все ж не приділяли достатньо уваги змісту права власності через призму влади власника. Лише наприкінці XVIII століття природа права власності виявила ознаки дискусій і була досліджена вченими як одна з найактуальніших наукових проблем. Лише наприкінці XVIII століття науковці розглядали виникнення права власності у філософському сенсі, тоді як юридичний та цивільно-правовий зміст цього поняття розглядався лише на початку XIX століття.

Так, на початку XIX століття проблематика власності перестала носити суто філософський характер та сформувала стійку наукову дискусію щодо походження та сутності права власності, яка знайшла своє відображення у такій науці, як цивілістика.

А. М. Оноре, аналізуючи цивільно-правове регулювання права власності в англо-саксонській правовій системі, стверджує про наявність одинадцяти правомочностей власника, зокрема:

- право володіння — винятковий фізичний контроль над річчю, або право виняткового користування нею;
- право використання (застосування корисних властивостей благ для себе);
- право управління, тобто право вирішувати, як і ким може бути використана річ;
- право на дохід, тобто на ті блага, які дає реалізація двох попередніх повноважень;
- право на відчуження, споживання, витрату на свій розсуд, зміну або знищення речі;
- гарантія від експропріації, або право на безпеку;

- право передавати річ;
- безстроковість;
- заборона використовувати річ на шкоду іншим;
- можливість використання речі для сплату боргу;
- залишковий характер, тобто існування правил, що забезпечують відновлення порушеної правомочності.

Однак, слід звернути увагу, що вчений, посиляючись на розширене розуміння правомочностей права власності, ще більше їх розширив. Проте, використання зазначених автором елементів у різних співвідношеннях наводить до півтори тисячі варіантів прав власника. Утім, впровадити та закріпити таку кількість прав власника на законодавчому рівні просто неможливо, як і ефективно використовувати усі зазначені правомочності. [21, с. 49].

На думку вченого О. В. Дзери, класичною тріадою, що на сьогодні закріплена у національному цивільному праві можуть бути охоплені, будь-які конкретні вияви цих традиційних правомочностей [22, с. 107]. Ми дотримуємось аналогічної позиції, вважаючи тріаду правомочностей фундаментальною, однак, вона не виключає розширене уявлення про зміст суб'єктивного права власності.

У цивілістичній науці присутні полярні погляди вчених на питання доцільності поділу власності на форми. Так, одні з них відстоюють думку про те, що «форми власності є категорією економічною, а не правовою» [23, с. 274]. Вони у своєму переконанні посиляються на норми Конституції України, яка «закріплює рівність всіх власників, що закладає шлях до розуміння єдиного інституту права власності безвідносно до правосуб'єктності його носіїв» [24, с. 30].

Традиційно науковці виділяють три форми власності, що розподіляються за класифікаційною характеристикою суб'єктного складу: приватну, державну і комунальну [25, с. 253]. Конституція, до речі, також виділяє три тотожних економічні форми власності, правове регулювання щодо яких створює власне право приватної, державної і комунальної власності. Як вказувалось нами вище, сукупність норм щодо регулювання відносин вказаних форм власності є

підінститутом права власності. Й конституційно-правове регулювання відповідних форм є основою для розвитку цивільно-правових відносин. Доцільно зазначити, що у межах вказаних трьох форм різновидів права власності і Конституція України, і Цивільний кодекс України згадує більше. Отже, мова йде про право власності українського народу, право державної власності, право приватної власності, право власності Автономної Республіки Крим, а також право комунальної власності. Уже нормами ЦК України передбачаються все ті ж різновиди права власності, що й у Конституції України, але без права власності Автономної Республіки Крим.

Однак, темою нашого дослідження є саме державна форма власності, то ж детальніше зупинимось саме на ній.

Погляди різних науковців на періоди правового регулювання права державної власності значно відрізняються. Так, деякі вчені виділяють загальний період розвитку правового регулювання державної власності і УРСР, і України, поділяючи його на визначену кількість етапів. Деякі додають до періодизації, окрім правового забезпечення державної соціалістичної власності, ще й власність УНР та ЗУНР. Інші, пропонують співвідносити із існуванням конкретної держави, тому існування державної соціалістичної власності матиме свій розподіл на етапи, а власність держави Україна – свій.

О. В. Дзера стверджує, що державна власність з'явилась у суспільстві з виникненням держави [13, с. 180], через те періодизація етапів її правового регулювання має чітко відокремлювати державну соціалістичну власність та державну власність України. Ми із такою позицією науковця цілком погоджуємось, та вважаємо, що цивільна правосуб'єктність держави є визначальною у її здатності володіти, користуватись та розпоряджатись державною власністю. Отже, вчений пропонує визначати періоди закладення правових засад права державної власності. У межах права власності соціалістичного періоду О. В. Дзера виділяє 5 періодів [13, с. 120-163].:

- 1917–1920 рр.;
- 1921–1928 рр.;

- 1929–1937 рр.;
- 1938–1960 рр.;
- 1960 – 1990 рр.

Право власності в умовах переходу до ринкової економіки вчений не розподіляє на періоди. Ми із приводу періодизації дотримуємось позиції необхідності відмежовувати встановлення правових засад права державної власності соціалістичного періоду і періоду незалежності України. У кожному з них пропонуємо здійснити розподіл на етапи, які б чітко відображали зародження та зміну досліджуваних правових засад. Отож, правові засади права державної власності соціалістичного періоду пропонуємо представити в межах 6 періодів:

1. 1917 – 1920 рр.	4. 1938 – 1960 рр.
2. 1921 – 1928 рр.	5. 1960 – 1985 рр.
3. 1929 – 1937 рр.	6. 1985 – 1990 рр.

Відповідно правові засади в незалежній Україні - 4:

1. 1990 – 1996 рр.	3. 2003 – 2008 рр.
2. 1996 – 2003 рр.	4. 2008 – 2022 рр.

Слід зазначити, що дослідженню інституту права державної власності та зокрема детальному дослідженню періодів розвитку приділено увагу у значних наукових працях, проте ми зупинимось більш детально на встановленні інституту права власності за часів формування саме незалежності нашої держави.

Основоположні політико-правові, соціально-економічні принципи побудови Української держави унормовано у Декларації про державний суверенітет України. Проголошено державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах [26]. Стверджувалось, що Українська РСР самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах. Суттєвим є також те, що вже у декларації стверджуються право власності народу України на національне багатство

України. І найважливіше положення, що докорінно змінить суть державної власності – «Українська РСР забезпечує захист всіх форм власності» [26]. Саме від вказаної норми розпочалось формування власного законодавства України про власність і всіх властивостей переходу економічної системи нашої держави від командно-адміністративної до ринкової системи.

В подальшому, 3 серпня 1990 року Верховною Радою України прийнято Закон «Про економічну самостійність Української РСР», яким визначено основні принципи економічної самостійності України як суверенної держави, механізм господарювання, регулювання економіки і соціальної сфери, організації фінансово-бюджетної, кредитної та грошової системи Української РСР [27]

Істотними нормою вказаного закону була ст. 4, якою встановлено, що «Власність в Українській РСР виступає в таких формах: державна; колективна; індивідуальна (особиста і приватна трудова власність) та інші, передбачені Законом форми власності» [27].

7 лютого 1991 року було прийнято Закон України «Про власність», визначальною особливістю якого був розподіл права виключної власності народу України та права державної власності. [28]

Постанова ВРУ про введення в дію Закону УРСР «Про власність», зокрема, містила положення про розмежування державної власності, зобов'язання внести на розгляд ВРУ законодавчий акт щодо видів майна, яке не може бути у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав, а також спеціальний порядок набуття права власності громадян на окремі види майна. В законі вперше за всю історію правового регулювання визначені суб'єкти усіх форм власності. Серед них: народ України, громадяни, юридичні особи та держава.

Слід зазначити, що приватизаційні закони, які приймались у даний період, визначали лише засади переходу державного майна на користь фізичних та юридичних осіб і сприяли лише зменшенню частки державного майна, проте не змінювали правових засад права державної власності.

28 червня 1996 року було прийнято Конституцію України як Основний закон держави, значна частина норм якої стосувалась відносин власності, в тому числі й державної. Зокрема встановлено, що конституційна рівність усіх суб'єктів права власності має бути забезпечена Кабінетом Міністрів України. Конституція заклала нову побудову державної власності. Відокремлення комунальної власності і її повна самостійність у правовому регулюванні означала відповідно і значну втрату майна, яке до того перебувало в державній власності. Відтак частка державної власності в економічній системі невпинно зменшувалась.

Повноваження між центральними і місцевими органами виконавчої влади щодо управління об'єктами державної власності були розподілені з прийняттям Концепції, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 1998 року [29]. Так Концепцією визначено переліки майна, щодо якого повноваження з управління здійснюють Фонд державного майна (далі – ФДМУ), Національне агентство з управління державними корпоративними правами, Центральний орган виконавчої влади, а також місцевий орган виконавчої влади. Концепцією закладений наступний розподіл державного майна.

За ФДМУ закріплено три категорії такого майна:

- майно державних підприємств, які з метою приватизації перетворюються на господарські товариства;
- державне майно, яке не ввійшло до статутних фондів господарських товариств у процесі приватизації та корпоратизації;
- цілісні майнові комплекси, передані в оренду [29].

За Національним агентством з управління державними корпоративними правами закріплено належні державі пакети акцій акціонерних товариств і холдингових компаній, а також державні частки, паї в майні господарських товариств, у тому числі спільних підприємств.

За Центральним органом виконавчої влади закріплено: державні підприємства, казенні підприємства, належні державі пакети акцій акціонерних товариств, переданих за рішенням Кабінету Міністрів України в його управління

За місцевим органом виконавчої влади закріплено: державні підприємства, передані в його управління, державне майно, яке не ввійшло до статутних фондів господарських товариств і передане в його управління, належні державі пакети акцій акціонерних товариств, переданих за рішенням Кабінету Міністрів України в його управління [83].

За кожним із зазначених суб'єктів управління державною власністю в Концепції прописуються їх повноваження. Важливо, що Концепція стала передумовою подальшого розвитку правового регулювання питання управління державним майном.

Більш детально про управління державною власністю, та зокрема державним майном, ми зупинимось у наступному підрозділі.

Визначальним етапом нового розвитку правового регулювання права власності загалом та права державної власності зокрема, стало прийняття Цивільного та Господарського кодексів України. Належне конституційно-правове регулювання і прийняття зазначених кодексів стало передумовою для втрати чинності Закону України «Про власність». Однак, вказаний закон став вагомим вкладом у розвиток формування державної власності, оскільки його норми в багатьох випадках переросли в норми Конституції України, а згодом і оновленого Цивільного кодексу. Тому його цілком можна вважати фундаментом побудови відносин власності в незалежній Україні.

В подальшому за період 2008-2022 правове регулювання права державної власності, вдосконалювалось.

Так, Законом України від 15.01.2009 № 874-VI вносились зміни до ст. 6 Закону України «Про розмежування земель державної та комунальної власності»; Законом України від 19.02.2009 № 1023-VI вносились зміни до Закону України «Про концесії» щодо особливостей застосування концесійних угод для об'єктів права державної чи комунальної власності, що використовуються для здійснення діяльності з централізованого водо-, теплопостачання та водовідведення; Законом України від 21.10.2009 № 1654-VI вносились зміни до Закону України «Про перелік об'єктів права державної

власності, що не підлягають приватизації»; Законом України від 21.10.2010 № 2626-VI внесено зміни до статті 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності»; Законом від 23.02.2012 № 4445-VI внесено зміни до статті 7 Закону України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності» щодо об'єктів інженерної інфраструктури водопровідного господарства; Законом від 13.03.2012 № 4498-VI внесено зміни деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення управління об'єктами державної власності; Законом від 17.05.2012 № 4712-VI внесено зміни до Закону України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності» тощо. Серед нових законів, які стосуються права державної власності слід назвати Закони України: «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» від 17.11.2009 р. [30]; «Про особливості оренди об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності» від 08.07.2011 р. [31]; «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 р. [32] та «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України "Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» від 02.10.2019 р. [33]. Визначальним для цього періоду є також продовження приватизаційних процесів, які сприяють подальшому зменшенню частки державної власності в економіці України. Карантинні обмеження через поширення пандемії Covid-19 призупинили велику приватизацію, відтак отримання значних фінансових прибутків від продажу об'єктів приватизації до державного бюджету було призупинено. Негативного впливу було спричинено у зв'язку з введення з лютого 2022 правового режиму воєнного стану.

Підсумовуючи становлення правових засад права державної власності, варто зазначити такі основоположні моменти: правове регулювання права власності загалом і права державної власності зокрема визначається в першу чергу соціально-економічною формацією суспільства та рівнем його розвитку.

Досліджуване правове регулювання ми розділили на етапи, окремо розглядаючи державну власність незалежної України. Кожен з етапів дослідження розпочинався певною знаковою подією у такому регулюванні і приводив до його значної зміни. Побудова демократичної і правової держави України в період від 1990 року і до сьогодні кардинально змінила спрямованість державної власності на становлення її як основоположної та панівної форми власності. Державна власність стала лише однією із форм власності, далеко не панівною в економічній системі, яка захищається в однаковій мірі із іншими формами. Попри оголошений курс на роздержавлення, повністю відмовитись від державного сектору економіки не можна, оскільки саме завдяки належному державі майну вона може здійснювати свої публічно-правові функції.

1.2. Особливості розвитку механізму публічного управління у сфері набуття права державної власності.

Правове регулювання відносин у сфері управління державною власністю часто змінювалось, іноді без відповідної системності, а іноді й з деякими суперечностями. Тому потребувало чіткої законодавчої злагодженої діяльності й прийняття відповідних дієвих нормативних актів на рівні закону.

Концепція про яку зазначалось першому підрозділі стала такою собі фавбулою подальшого розвитку правового регулювання питання управління державним майном. Так 4 листопада 1998 року Постановою КМУ були затверджені три положення: «Про порядок здійснення органами виконавчої влади управління належними державі акціями, частками, паями товариств та контролю за реалізацією цих функцій»; «Про порядок та умови передачі повноважень з управління державними корпоративними правами органам виконавчої влади»; «Про порядок призначення уповноважених осіб, здійснення ними управління державними корпоративними правами та контролю за їх діяльністю» [29].

Вказані положення визначали: порядок передачі Національним агентством з управління державними корпоративними правами іншим центральним та місцевим органам виконавчої влади повноважень з управління належними державі акціями, частками, паями (державними корпоративними правами); механізм управління державними корпоративними правами шляхом призначення органами виконавчої влади уповноважених осіб, надання їм відповідних повноважень та здійснення контролю за їх діяльністю; механізм управління державними корпоративними правами шляхом призначення органами виконавчої влади уповноважених осіб, надання їм відповідних повноважень та здійснення контролю за їх діяльністю [29].

15 травня 2000 року законодавство з управління державною власністю знову змінилось, оскільки КМУ прийнято постанову «Про управління корпоративними правами держави» [34]. Вказаною постановою було затверджено Порядок управління акціями (частками), які перебувають у державній власності, господарських товариств, створених за участю Фонду державного майна України.

Слід зазначити, що Постанова певним чином сприяла втраті чинності попередньої Постанови. Сама вона проіснувала лише до 2017 року, адже саме тоді її було замінено на Постанову КМУ «Деякі питання управління об'єктами державної власності» від 10 березня 2017 р. № 143.

Із прийняттям Закону України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 року власністю відзначається значна стабілізація у сфері управління державною власністю. [35] Серед об'єктів управління державної власності, на які поширюється дія закону, є: - майно, яке передане казенним підприємствам в оперативне управління; - майно, яке передане державним комерційним підприємствам (далі - державні підприємства), установам та організаціям; - майно, яке передане державним господарським об'єднанням; - корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій (далі - корпоративні права держави); - державне майно, що забезпечує діяльність Президента України, Верховної Ради України

та Кабінету Міністрів України; - державне майно, передане в оренду, лізинг; - державне майно, передане та/або створене (збудоване) на підставі договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства (у тому числі концесійного договору); - державне майно, що перебуває на балансі господарських організацій і не увійшло до їх статутних капіталів або залишилося після ліквідації підприємств та організацій; - державне майно, передане в безстрокове безоплатне користування Національній академії наук України, галузевим академіям наук; - безхазяйне та конфісковане майно, що переходить у державну власність за рішенням суду; - державне майно, надане суб'єкту господарювання на праві господарського відання відповідно до законодавства [35].

Крім того, визначено і категорії управління, на які не поширюється дія Закону. Серед них: управління об'єктами власності Українського народу, здійснення прав інтелектуальної власності та корпоративні права, що виникли внаслідок участі державних наукових (науково-дослідних, науково-технологічних, науково-технічних, науково-практичних) установ та державних університетів, академій, інститутів у створенні господарських товариств шляхом внесення до статутного капіталу такого товариства майнових прав інтелектуальної власності, що належать цим установам та навчальним закладам. Необхідно зауважити, що вказаний закон вважається спеціальним.

Особливості управління об'єктами державної власності в окремих сферах спричинило необхідність прийняття ряду звичайних законів. Серед них Закони України: "Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі" [36], "Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту" [37], "Про Фонд енергоефективності" [38], "Про банки і банківську діяльність" [39].

Спеціальним законом визначено суб'єктів управління державною власністю і серед них названо: «Кабінет Міністрів України; центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у

сфері управління об'єктами державної власності; міністерства, інші органи виконавчої влади та державні колегіальні органи (далі - уповноважені органи управління); Фонд державного майна України; органи, що забезпечують діяльність Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до повноважень, визначених окремими законами; державні господарські об'єднання, державні холдингові компанії, інші державні господарські організації (далі - господарські структури), державне підприємство, установа, організація або господарське товариство, 100 відсотків акцій (часток) якого належить державі або іншому господарському товариству, 100 відсотків акцій (часток) якого належать державі; Національна академія наук України, галузеві академії наук. За рішенням Кабінету Міністрів України або центрального органу виконавчої влади, що здійснює функції з управління відповідними об'єктами державної власності/корпоративними правами, державне підприємство, установа, організація або господарське товариство, 100 відсотків акцій (часток) якого належить державі або іншому господарському товариству, 100 відсотків акцій (часток) якого належать державі, здійснюють управління об'єктами державної власності в частині виконання повноважень концесієдавця. Суб'єктом управління об'єктами державної власності, що використовуються у процесі провадження діяльності з транспортування та/або зберігання природного газу, може бути лише уповноважене Кабінетом Міністрів України міністерство. Умови управління об'єктами державної власності визначаються у відповідному договорі згідно з законом. Інші суб'єкти управління об'єктами державної власності не можуть мати повноважень щодо об'єктів державної власності, переданих на таких умовах, якщо такі повноваження суперечать встановленим законом вимогам про відокремлення та незалежність. Державна керуюча холдингова компанія має статус уповноваженого органу управління щодо об'єктів управління державної власності, що передані до її статутного капіталу та статутного капіталу її корпоративних підприємств» [35]. Повноваження кожного із суб'єктів визначено у законі.

Важливими нормами закону є норми щодо Єдиного реєстру об'єктів державної власності, визначення вартості об'єктів державної власності та порядку їх охорони, відповідальність за порушення законодавства з питань управління об'єктами державної власності. Без визначення зазначених категорій система управління державним майном була б не повною.

Отже, суб'єктом права державної власності є держава Україна. Хоч така норма прямо і не викладена в Конституції України або Цивільним кодексом України, але вона прямо впливає із ст. 326, в якій вказується: «У державній власності є майно, у тому числі грошові кошти, яке належить державі Україна».

Оскільки на час прийняття закону було розуміння, що держава є специфічним суб'єктом права власності, то реалізація повноважень власника полягає в наданні нею права вирішувати, хто і як забезпечуватиме використання власності, що належить державі, а також в особливих засобах здійснення державою своїх правомочностей власника. Ці функції держави визначаються як управлінські.

З огляду на те, що держава є не індивідуалізованим суб'єктом, вважалось, що повноваження власника за неї обов'язково мають виконувати певні державні органи. Цивільний кодекс України вніс більше ясності у питання визначення суб'єкта, адже зазначив, що «Від імені та в інтересах держави Україна право власності здійснюють відповідно органи державної влади» [27]. Цим було внесено конкретику щодо статусу державних органів, які діють «від імені та в інтересах держави». Встановлюються свого роду представницькі відносини, що мають характер управлінських. Тобто органи державної влади, як вказує науковець Майданик Р.А. згідно зі своєю компетенцією, здійснюють ті чи інші повноваження держави як власника, але самі вони не є суб'єктами права власності.

Держава поєднує в собі публічно-правове та приватно-правове начало. Основними для держави є публічно-правові відносини, в яких вона бере участь, а приватно-правові є другорядними; - держава як політичний суверен встановлює нормативно-правове регулювання власності, при цьому встановлює

його і для себе; - те, що держава є носієм особливого правового статусу визначає необхідність виключної належності майна, що не може перебувати в жодного іншого власника; - держава, завдяки поєднанню публічно-правових та приватно-правових функцій, змушена передати обидві категорії в управління державним органам. Тому визначення категорії управління відбувається завдяки розгляду з тих позицій, у якому вигляді здійснює держава ці повноваження; - держава як власник через уповноважені органи управління, чітко та прозоро визначає комерційні та некомерційні (соціальні) цілі діяльності суб'єктів господарювання; - держава здійснює управління та контроль без втручання в операційну діяльність суб'єкта господарювання. Функції держави як регулятора мають бути відокремлені від функцій держави, як суб'єкта управління суб'єктами господарювання [40].

Вказані особливості і визначають можливості реалізації держави як власника. Державні органи, на які покладені функції діяти від імені та в інтересах держави, називаються суб'єктами управління.

Варто зауважити, що більшість з суб'єктів володіють майном на праві оперативного управління й не здійснюють господарської діяльності. Відтак вони не лише не приносять прибутків, перебувають у процесі банкрутства, а й вимагають відповідних фінансових вливань. Та така їх особливість і зумовлює існування саме в складі державної власності. Оскільки завдяки ним держава реалізує свої публічно-правові функції, а тому їх роль просто інша, не пов'язана з реальним сектором економіки. Значна кількість суб'єктів господарювання, що володіють державним майном на праві господарського відання є зараз збитковими, а це робить їх потенційним джерелом фіскальних ризиків. До прикладу, більше 80 державних підприємств визнані суб'єктами господарювання, що мають податковий борг і внесені до реєстру, з яким працює Департамент податкового боргу Державної податкової служби України [42].

Згідно Закону України «Про управління об'єктами державної власності» від 21 вересня 2006 року, суб'єктами управління державною власністю є: Кабінет Міністрів України; центральний орган виконавчої влади, що забезпечує

формування та реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності; міністерства, інші органи виконавчої влади та державні колегіальні органи (далі - уповноважені органи управління); Фонд державного майна України; органи, що забезпечують діяльність Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до повноважень, визначених окремими законами; державні господарські об'єднання, державні холдингові компанії, інші державні господарські організації (далі - господарські структури), державне підприємство, установа, організація або господарське товариство, 100 відсотків акцій (часток) якого належить державі або іншому господарському товариству, 100 відсотків акцій (часток) якого належать державі; Національна академія наук України, галузеві академії наук; Державна керуюча холдингова компанія має статус уповноваженого органу управління щодо об'єктів управління державної власності, що передані до її статутного капіталу та статутного капіталу її корпоративних підприємств [35].

З наведеного переліку можна констатувати, що Верховна Рада України вже не згадується в якості суб'єкта управління. Це вірна позиція, адже до прийняття Конституції України саме ВРУ була основним суб'єктом управління державною власністю. Це суперечило самим засадам її діяльності як законодавчого органу влади. На сьогодні, вона як і належить в законодавчому плані, формує правові основи власності, визначає які об'єкти не можуть підлягати приватизації і затверджує приватизаційні закони. То ж функції залишились виключно законодавчого характеру. Кожен із названих суб'єктів управління має чітко визначений обсяг повноважень і лише Кабінет Міністрів України відзначається певною подвійністю функцій. Йдеться про передбачені ст. 5 Закону норму, що «Кабінет Міністрів України є суб'єктом управління, що визначає об'єкти управління державної власності, стосовно яких виконує функції з управління, а також об'єкти управління державної власності, повноваження з управління якими передаються іншим суб'єктам управління, визначеним цим Законом» [35]. Тобто КМУ частину майна залишає за собою і самостійно здійснює управління

щодо нього, а частину передає іншим суб'єктам управління. Саме з приводу першої частини власності КМУ здійснює загальне управління власністю.

Повноваження Фонду державного майна також є доволі вагомими. Так, стосовно державних підприємств, установ і організацій: виступає орендодавцем цілісних майнових комплексів державних підприємств, організацій, їх структурних підрозділів; здійснює контроль за використанням орендованих цілісних майнових комплексів державних підприємств, організацій, їх структурних підрозділів, виконанням умов договорів оренди цілісних майнових комплексів державних підприємств, поверненням цілісних майнових комплексів державних підприємств до сфери управління уповноважених органів управління після закінчення строку дії договорів оренди; виступає від імені держави засновником господарських організацій, до статутних капіталів яких передається державне майно, у тому числі холдингових компаній та підприємств, які підлягають корпоратизації відповідно до законодавства; виступає в установленому порядку правонаступником державних підприємств стосовно суб'єктів господарювання, раніше створених за їх участю, а також державних внесків до статутного капіталу недержавних суб'єктів господарювання; приймає рішення про створення, реорганізацію (реструктуризацію) та ліквідацію підприємств і організацій, заснованих на державній власності, що перебувають у його управлінні та багато іншого.

Основна мета досліджуваного закону – чіткий розподіл функцій з управління державним майном між різними органам державної виконавчої влади. Саме передбаченими повноваженнями визначається міра їх втручання у володіння, користування і розпорядження державним майном тими юридичними особами, яким воно передано на праві оперативного управління або господарського відання. Однак, таке втручання зумовлено необхідністю здійснення контролю за ефективністю використання майна, що є власністю держави і воно визначається певним колом повноважень суб'єктів управління. Однак, цього не достатньо, щоб говорити про зміст вказаних речових прав, адже

Законом встановлюються певні обмеження, які впливають та визначають цей зміст.

Зокрема, серед обмежень можна назвати заборону на передання державних корпоративних прав господарським товариствам для формування їх статутних фондів, за винятком випадків передачі цих прав до статутних фондів державних акціонерних товариств і державних холдингових компаній. Тож навіть в обмеженнях існують винятки. На нашу думку, обрана законодавцем техніка прописування норми щодо обмежень є вірною, оскільки заборона стосується абсолютно усіх випадків і лише стосовно двох господарюючих суб'єктів вона не застосовується. Також прикладом обмеження права розпорядження є норма ч. 9 ст. 11 Закону, що «нерухоме майно об'єктів державної власності, що не підлягають приватизації, не може бути відчужене, вилучене, передане до статутного капіталу господарських організацій і щодо такого майна не можуть вчинятися дії, наслідком яких може бути їх відчуження. Зазначені обмеження не поширюються на рішення органів управління господарських товариств, Фонду державного майна України або уповноважених органів управління про передачу об'єктів соціальної сфери, гуртожитків та об'єктів незавершеного капітального будівництва у комунальну власність (крім об'єктів соціальної сфери, гуртожитків та об'єктів незавершеного будівництва, що перебувають у господарському віданні чи в оперативному управлінні військових частин, закладів, установ та організацій Збройних Сил України) та на відчуження шляхом приватизації, а також на рішення державних підприємств, установ і організацій, господарських товариств, у статутному капіталі яких 100 відсотків акцій (часток) належать державі, про відчуження житла працівникам таких підприємств, установ, організацій та господарських товариств шляхом продажу, що здійснюється на виконання умов укладених колективних договорів без застосування конкурентних засад [35].

Отже, Конституція України визначила основи правового регулювання відносин державної власності й управління нею. В ній містяться фундаментальні положення щодо місця державної власності серед інших форм власності, які

визначаються рівноправними. Слід зазначити, що згідно Основного Закону, держава Україна має у власності значний обсяг майна, яке використовується її органами і посадовими особами для виконання її основних завдань та функцій. Управління державною власністю здійснюється відповідними, визначеними законом, суб'єктами з метою реалізації загальносуспільних потреб та інтересів. За умов правового режиму воєнного стану, коли змінюється характер державного управління, проводяться приватизаційні процеси в Україні у стані війни, актуальним залишається питання дослідження процесу та особливостей управління державною власністю. Зокрема, проблема зміни форми власності з державної на приватну, так і навпаки, говорить про необхідність удосконалення засад управління державною власністю, включення до його механізму функцій, які пов'язані із оптимізацією використання об'єктів державної власності в умовах дії правового режиму воєнного стану.

1.3 Зміст та межі права державної власності.

Як вказано в нормах Цивільного кодексу України, власникові належать права володіння, користування і розпорядження майном [27]. Комплекс цих прав утворює і зміст права державної власності, правда з певними її особливостями.

Статтею 326 Цивільного кодексу України унормовано, що від імені та в інтересах держави Україна право власності здійснюють відповідно органи державної влади, тобто вони є свого роду представниками, що забезпечують реалізацію правомочностей власника. Управління майном, що є у державній власності, здійснюється державними органами, а у випадках, передбачених законом, може здійснюватися іншими суб'єктами.

Отже, особливістю держави є те, що вона як суверенна політико-територіальна організація суспільства, що володіє владою, яка здійснюється державним апаратом на основі юридичних норм, що забезпечують захист і узгодження суспільних, групових, індивідуальних інтересів, не може самостійно

здійснювати надані їй правомочності власника, а змушена передавати їх органам державної влади.

Тому, для усіх власників Цивільного кодексу України у ст. 317 передбачає триаду правомочностей: володіння, користування та розпорядження. Запровадження реалізації вказаних правомочностей втілюються завдяки управлінню у доволі різних правових формах. Ми цілком підтримуємо думку Пересунька С.І., що «в сучасній правовій системі України простежується тенденція до впровадження трьох основних правових форм здійснення права державної власності, а саме:

- інститут загального управління власністю (Кабінетом Міністрів України, Міністерствами, Фондом державного майна та ін);
- інститут повного господарського відання та оперативного управління;
- інститут довірчого управління [13, с. 16].

Правильність визначених автором тенденцій підтверджена пізнішим прийняттям Закону України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 № 185-V.

Отже, зміст права державної власності складає володіння, користування та розпорядження власністю.

Кабінет Міністрів України як орган уповноважений на здійснення управління державною власністю, володіє всією триадою правомочностей стосовно визначених ним об'єктів управління державної власності. Повноваження, що прописані Верховною радою України для нього в Законі України «Про управління об'єктами державної власності» і відображають можливість здійснення кожного із зазначених правомочностей.

Стаття 136 Господарський кодекс України закладає суть права господарського відання і вказує: «Право господарського відання є речовим правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою

власника у випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами. Власник майна, закріпленого на праві господарського відання за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна безпосередньо або через уповноважений ним орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємства» [42].

У статті 137 Господарський кодекс України суть права оперативного управління визначена наступним чином: «визнається речове право суб'єкта господарювання, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених цим Кодексом та іншими законами, а також власником майна (уповноваженим ним органом). Власник майна, закріпленого на праві оперативного управління за суб'єктом господарювання, здійснює контроль за використанням і збереженням переданого в оперативне управління майна безпосередньо або через уповноважений ним орган і має право вилучати у суб'єкта господарювання надлишкове майно, а також майно, що не використовується, та майно, що використовується ним не за призначенням. Право оперативного управління захищається законом відповідно до положень, встановлених для захисту права власності» [42].

Тобто, право оперативного управління практично прирівнюється до права власності із встановленою можливістю власника чи уповноваженого ним органу контролювати використання і збереження майна та за необхідності вилучати його. Право ж господарського відання є обмеженим у правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами. Таким чином йдеться не в цілому про відсутність правомочності розпорядження, а про її обмеження щодо окремих видів майна. Зважаючи, що державні підприємства можуть випускати речі, які у приватній власності перебувати не можуть, закладення вказаного обмеження якраз і сприяє не допуску в цивільний обіг зазначених речей. Тобто вказане обмеження сприяє утвердженню закладених законодавством

особливостей права державної власності. Довірче управління майном як опосередкована правова форма управління державною власністю застосовується тоді, коли держава хоче передати майно без створення відповідних юридичних осіб. Управитель, «якщо це визначено договором про управління майном, є довірчим власником цього майна, яким він володіє, користується і розпоряджається відповідно до закону та договору управління майном. Договір про управління майном не тягне за собою переходу права власності до управителя на майно, передане в управління» [43].

Отже, триада правомочностей передається управителю за загальним правилом, проте законом чи договором управління майном можуть бути передбачені обмеження права довірчої власності управителя. Вони звісно можуть стосуватись будь-якого із правомочностей, відтак єдиного механізму обмежень за довірчим управлінням майном не існує.

На зміст права власності впливають не лише передбачені законом правомочності, а й обмеження та обтяження, які можуть існувати за певних обставин.

Науковці розрізняються законні й вольові обмеження. Законні обмеження права власності, у свою чергу, поділяють на: обмеження, що позбавляють власників відповідних належних їм повноважень; обмеження, що підкоряють дії власників за допомогою контролю з боку органів влади. Терміни «обмеження» і «обтяження» права власності у науковій літературі часто виступають самостійними категоріями. Як різновид обмеження, обтяження слід розуміти ускладненням, правом третіх осіб, перешкодою у повному обсязі власнику реалізовувати свої права. Як відомо, обтяження права власності здійснюється шляхом впливу речових прав на певні права власника.

Це є актуальним сьогодні, адже обтяження майна впливають, у певних випадках, на можливість власником розпоряджатися своїм майном або можливість придбати покупцем дане майно із обтяженнями. На думку Р.А. Майданика, терміни «обмеження» та «обтяження» права власності є самостійними категоріями. Обмеження - це відповідна реакція власника на

обтяження, що утримує його від певних дій на належне йому майно (сервітути, права третіх осіб). Як самостійний різновид обмеження, обтяження слід розуміти привнесеним із зовні правом третіх осіб, ускладненням, перешкодою власнику в повному обсязі реалізувати свої права. У цьому контексті обтяження передбачає можливість покладання на річ, що становить об'єкт цього права, певних праводомогань (рос. «притязаний», нім. «Anspruch») з боку третіх осіб, що забезпечують права цих осіб в речових чи зобов'язальних відносин з власником речі. Класичним прикладом обтяження є рента землі, обтяжена заставою, тобто майно, передане під її виплату [44, с. 372].

Таким чином, абсолютність прав власника не означає, що ніхто й ніколи не може обмежити їх. Разом з тим, відповідно до ст. 319 Цивільного кодексу України, обмеження права власності не підлягають розширеному тлумаченню. Закріплений у п.1 ч.2 ст.319 Цивільного кодексу України принцип, відповідно до якого дії власника щодо його майна не повинні суперечити закону, є загальним універсальним обмеженням прав власника. Відсутність прямої заборони в законі надає власнику широке коло можливостей для здійснення права власності, в той час як заборона на здійснення певних дій є механізмом стримування власника[45].

У ст. 1 Законі України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». зазначається, що «обтяження - заборона або обмеження розпорядження та/або користування нерухомим майном, встановлені законом, актами уповноважених на це органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, або такі, що виникли з правочину» [46]. В той же час п. 4 ст. 4 закону встановлює, що «Державній реєстрації прав підлягають: ... обтяження речових прав на нерухоме майно, об'єкт незавершеного будівництва: заборона відчуження та/або користування; арешт; іпотека; вимога нотаріального посвідчення договору, предметом якого є нерухоме майно, встановлена власником такого майна; податкова застава, предметом якої є нерухоме майно, об'єкт незавершеного будівництва; інші обтяження відповідно до закону [46].

Звідси робимо висновок, що обмеження звужують зміст існуючого суб'єктивного права власності (заборона передання корпоративних прав, сервітут, емфітевзис, суперфіцій), тоді як обтяження характеризують додаткові права на об'єкт, що відмінні від основного права (рента, застава). Отож, як бачимо, ні чинне законодавство, а ні правова наука України не дають однозначного тлумачення понять «обмеження» та «обтяження» прав.

В літературі висловлюються думки про те, що обтяження прав необхідно розглядати як різновид обмеження їх, а також про те, що обтяження потрібно розуміти як права третіх осіб. Таке неоднозначне тлумачення понять «обтяження» та «обмеження» прав істотно знижує ефективність правового регулювання відносин власності. Серед науковців існує думка, що дані поняття потрібно розмежовувати у сфері відносин власності, адже вони відрізняються і за соціальною, і за юридичною природою. Ми цілком підтримуємо думку, що обмеження не приводять до встановлення нового права, а лише звужують зміст існуючого суб'єктивного права власності чи пов'язаних із ними похідними, таких як право оперативного управління чи господарського відання у відношенні державної власності. При цьому вони встановлюються виключно щодо суб'єктивного права на відповідний об'єкт та стосуються як права власності, так й інших речових прав на даний об'єкт. Обтяженнями виступають додаткові права на об'єкт, що відрізняються від права державної власності як основного права. Такі додаткові права, як правило, обтяжують сам об'єкт, а також опосередковано основне речове право. Відмінність між обмеженнями права державної власності та обтяженнями виявляється в меті, заради якої вони встановлюються. Перші прагнуть зробити можливим реалізацію права власності в інтересах власників. Другі - надати третім особам права об'єкт власності.

Що стосується державної власності, то в законодавстві частіше зустрічається термін обмеження, ніж обтяження. Наприклад, обмеження права власності можуть мають спеціальний характер, що зумовлений правовим режимом майна (наприклад, земля, надра, зброя, історичні та культурні пам'ятки тощо). Обмеження можуть стосуватись і щодо інших об'єктів державної

власності. Зокрема, корпоративні права не відчужуються, оскільки об'єктом є право на частку в статутному капіталі. Однак може відчужуватися право вимоги виплати нарахованих дивідендів. Не відчужуються в цілому права інтелектуальної власності як сукупності. А можна відчужувати майнове право інтелектуальної власності тощо [47, с. 82].

Таким чином, аналіз даної проблематики та вирішення питань, що виникають у сфері обмеження права державної власності сприяє вдосконаленню законодавства, що регулює дане питання і спрощує особливості застосування цих положень на практиці.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМИ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ МАЙНОМ

2.1. Правове регулювання особливостей управління державним майном.

Ще за часів існування Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки статтею 11 було визначено, що Державна власність це спільне надбання всього радянського народу, основна форма соціалістичної власності. У виключній власності держави є: земля, її надра, води, ліси. Державі належать основні засоби виробництва в промисловості, будівництві і сільському господарстві, засоби транспорту і зв'язку, банки, майно організованих державою торговельних, комунальних та інших підприємств, основний міський житловий фонд, а також інше майно, необхідне для здійснення завдань держави.

Державне майно відіграє значну роль в економічному житті країни. Воно впливає на реалізацію економічної політики (виготовлення продукції, отримання прибутку та поповнення держбюджету, контроль за монопольними секторами) та соціальної політики (регулювання соціальних відносин у суспільстві, створення системи соціального захисту населення, забезпечення розвитку елементів соціальної інфраструктури, зокрема закладів освіти, охорони здоров'я, науки, культури).

Державі належать основні засоби виробництва в промисловості, будівництві і сільському господарстві, засоби транспорту і зв'язку, банки, майно організованих державою торговельних, комунальних та інших підприємств, основний міський житловий фонд, а також інше майно, необхідне для здійснення завдань держави.

Отже, держава здійснює управління ринком власності за допомогою певних важелів: економічних (податкових, фінансово-бюджетних, кредитних,

тарифних, соціально-економічних) та адміністративних (законодавче, нормативно-правове забезпечення тощо).

Основне завдання держави на ринку власності – ефективно ним управляти, підтримувати його стійким, стабільним і прогнозованим. Це сприятиме збільшенню надходжень до всіх суб'єктів ринку (в тому числі й до державного бюджету).

До основних принципів управління майном державної власності належать верховенство права, законність, відкритість та прозорість, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, відповідальність, безперервність, забезпечення єдності державної політики, ефективність та цільове використання.

Найважливіше значення серед цих принципів мають принципи ефективності та цільового використання державного майна.

Суб'єктами управління виступають Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, обласні державні адміністрації. Особливу роль в управлінні державним майном відіграють Фонд державного майна України та його Регіональні відділення, а також створене у 2010 році Державне агентство з управління державними корпоративними правами та майном.

Об'єктами управління є державні підприємства, державні корпоративні права у майна господарських товариств, окреме індивідуально визначене майно (крім нерухомого) нерухоме майно (будівлі, споруди, приміщення), земельні ділянки під об'єктами державної власності, що підлягають приватизації.

Одним з найголовніших принципів управління державним майном є конституційний принцип законності.

Відповідно до статті 19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Говорячи про принцип законності в управлінні державним майном, з урахуванням того, що управлінська діяльність в цій сфері

здійснюється не лише органами державної влади, але й іншими суб'єктами, необхідно згадати інший конституційний принцип, тісно пов'язаний із принципом законності, принцип верховенства права.

Наступним принципом управління майном державної власності є принцип відкритості та прозорості.

Зміни, що вносилися до законодавства України в останні роки, свідчать про концептуальні підходи до правового регулювання управлінської діяльності у сфері державної власності в напрямку підвищення ролі саме принципу відкритості та прозорості.

Відповідно до частини 5 статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації», не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних документів, умови отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали ці кошти або майно. [48]

Дія суб'єктів управління державним майном на об'єкти відбувається шляхом застосування механізмів управління, основні з яких це організаційний, організаційно-адміністративний, організаційно-правовий, організаційно-економічний, організаційно-інформаційний.

Деякі науковці виділяють теоретичні дослідження зазначених вище видів механізмів управління такі, як організаційний, організаційно-правовий, організаційно-економічний, організаційно-інформаційний.

Так, Р. Рудницька надає типову модель концептуальної структури організаційного механізму державного управління, відповідно до якої до складу цього механізму належать: об'єкти, суб'єкти державного управління, їх цілі, завдання, функції, методи управління, організаційні структури та результати їх функціонування. [50].

В. Авер'янов вказує, що складовими елементами організаційного механізму є система органів виконавчої влади та сукупність правових норм, що

регламентують організаційну структуру системи органів виконавчої влади і процеси її функціонування та розвитку.

Вчений – науковець Л. Приходченко дає визначення організаційно-правового механізму з теоретичної точки зору, як систему знань про сутність, закономірності дії і правила застосування організаційно-правових методів і засобів цілеспрямованого систематичного регулюючого впливу суб'єкта управління на об'єкт управління з метою переведення його в якісно новий стан.

Р. Ларіна, А. Владзимирський та О. Балусєва зазначають, що механізм управління є складовою, але й найактивнішою частиною системи управління, яка забезпечує дію на чинники, від стану яких залежить результат діяльності керованого об'єкта. На їхній погляд, механізм управління є достатньо складною категорією управління і включає такі елементи: цілі управління, критерії управління – кількісний аналог цілей управління, фактори управління – елементи об'єкта управління та їхнього зв'язку, на які здійснюються дії на користь досягнення поставлених цілей, методи дії на чинники управління, ресурси управління – матеріальні і фінансові ресурси управління, соціальний та організаційний потенціали, при використуванні яких реалізується вибраний метод управління і забезпечується досягнення поставленої мети. [49]

Система управління державним майном регулюється в Україні прийнятим у 2006 р. Законом «Про управління об'єктами державної власності», у якому визначені об'єкти, суб'єкти управління та їхні повноваження. Закон закріплює конституційний статус Кабінету Міністрів України, як найвищого органу з управління об'єктами державної власності, у той час коли органи державної влади та місцевого самоврядування здійснюють права власника.

Кабінет Міністрів України уповноважений здійснювати управління об'єктами державної власності як безпосередньо, так і шляхом передачі повноважень іншим суб'єктам управління; до його компетенції належить визначення, які суб'єкти та якими об'єктами управлятимуть; він може утворювати, реорганізовувати та ліквідувати державні об'єднання,

підприємства, установи та організації, зокрема для здійснення функцій з управління об'єктами державної власності.

Законом передбачено функціонування суб'єктів управління, визначених лише у загальному вигляді: Фонд державного майна України; міністерства та інші органи виконавчої влади (*уповноважені органи управління*); органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до окремих законів; державні господарські об'єднання, холдингові компанії, інші державні господарські організації (*господарські структури*); юридичні та фізичні особи, які виконують функції з управління корпоративними правами держави (*уповноважені особи*); а також Національна та галузеві академії наук. Закон містить перелік повноважень щодо об'єктів державної власності, якими наділяються перелічені суб'єкти управління.

Зокрема, Фонд державного майна України, визначено як окремий суб'єкт управління, наділений особливими повноваженнями стосовно корпоративних прав держави, оренди нерухомого майна як цілісних майнових комплексів державних підприємств, організацій; заснування від імені держави господарських організацій, до статутних фондів яких передається державне майно. Фонд державного майна створює і веде реєстр корпоративних прав держави, який є складовою *Єдиного реєстру об'єктів державної власності*.

До основних завдань Фонду державного майна України належать:

- реалізація державної політики у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна, а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності;
- організація виконання Конституції та законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, інших актів законодавства та здійснення контролю за їх виконанням;
- управління об'єктами державної власності, зокрема корпоративними правами держави у статутних капіталах господарських товариств, щодо яких прийнято рішення про приватизацію та затверджено план приватизації або план розміщення акцій; товариств, утворених у процесі перетворення (у тому числі

шляхом корпоратизації) державних підприємств, що належать до сфери його управління, а також товариств, утворених за участю Фонду державного майна України;

- захист майнових прав державних підприємств, установ та організацій, а також корпоративних прав держави на території України та за її межами;

- здійснення контролю у сфері організації та проведення приватизації державного майна, відчуження державного майна у випадках, встановлених законодавством, передачі державного майна в оренду та користування; повернення у державну власність державного майна, що було приватизоване, відчужене або вибуло з державної власності з порушенням законодавства; управління корпоративними правами держави, які перебувають у сфері його управління;

- державне регулювання у сфері оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності;

- сприяння процесу демонополізації економіки і створенню умов для конкуренції виробників;

- співробітництво з міжнародними організаціями у реалізації державної політики у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна у межах покладених на нього повноважень, управління корпоративними правами держави, а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності.

Після прийняття Закону «Про управління об'єктами державної власності», Кабінетом Міністрів України було затверджено низку методичних документів, які характеризують направленість управління державним майном: Порядок відчуження об'єктів державної власності, Порядок списання об'єктів державної власності. Порядок здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності, а також Критерії визначення ефективності управління об'єктами державної власності.

Моніторинг здійснюється на трьох рівнях: суб'єктами господарювання щодо об'єктів державного майна; суб'єктами управління щодо суб'єктів

господарювання; Міністерству економічного розвитку щодо суб'єктів управління.

На першому рівні використовуються показники фінансових планів, дані фінансової та статистичної звітності, характеристика майнового стану суб'єктів господарювання об'єктами державної власності.

На другому рівні суб'єкт управління на основі звітності суб'єктів господарювання заповнює спеціальні форми, аналізує їх основні показники і оцінює результати фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, але не виокремлюючи використання нерухомого майна (для цього звітної інформації було би недостатньо). Критеріями оцінки результатів фінансово-господарської діяльності, які стосуються нерухомого майна є показники капітальних інвестицій та ступінь зносу основних засобів, однак вони сформовані по організації в цілому.

Оцінка результатів фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання здійснюється за штучною, бальною системою, яка зводиться до формулювань: ефективна діяльність; задовільна діяльність; неефективна діяльність.

На основі такої оцінки суб'єкти управління здійснюють аналіз ситуації у галузі і подають Міністерству економічного розвитку відповідні пропозиції для узагальнення і подальшого подання Кабінету Міністрів України та іншим органам державної влади щодо: приватизації об'єктів; зміни суб'єкта управління; передачі в комунальну власність; доцільності проведення державного фінансового аудиту тощо.

На третьому рівні Міністерство економічного розвитку на підставі поданих суб'єктами управління інформаційно-аналітичних матеріалів узагальнює їх та оцінює ефективність діяльності кожного суб'єкта управління. Для оцінки ефективності управління об'єктами державної власності застосовуються критерії, з яких лише результати фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання можуть частково стосуватись нерухомого майна.

Отже, функції системи управління об'єктами державної власності зосереджуються на показниках діяльності державних організацій (підприємств), аналізі доцільності їхнього існування, а жодних функцій щодо управління власне нерухомим майном не прослідковується. (див. рис. 2. 1)

Рис. 2. 1 Суб'єкти управління об'єктами державної власності

Тому, науковці зазначають про необхідність удосконалення нормативної бази управління майном, що забезпечує діяльність Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, Національного банку України, управління якими повинно здійснюватися в порядку, визначеному окремими законами, які на сьогодні відсутні [51].

За результатами аналізу системи управління державною власністю виділено як саму систему управління, так і способи управління в ній в розрізі двох взаємозалежних, але відносно самостійних частин: 1) процес перетворення однієї форми власності в іншу: постійну (приватизація) або тимчасову (оренда, застава, довірче управління), 2) управління державною

власністю у випадку, коли вона не змінює своєї форми і залишається державною постійно або протягом певного часу.

Зважаючи на досить значне різноманіття сфер суспільних відносин, в яких здійснюється державне управління, та недостатньої кількості досліджень щодо специфіки державного управління саме у сфері користування та розпорядження нерухомим майном, виникає потреба у дослідженні сутності державного управління у сфері користування та розпорядження нерухомим майном. Оскільки, на сьогодні, ключова роль у забезпеченні стабільного розвитку ринку нерухомого майна, приватизації державного майна, належить державі.

Крім того, нерухоме майно – це об'єкт інвестування, оренди, застави, оподаткування, купівлі-продажу, тому цілком природним є інтерес власників нерухомого майна в ефективному державному управлінні у сфері користування та розпорядження нерухомим майном.

Значна кількість суб'єктів управління державним майном ускладнює процес управління, створює надмірне навантаження на державу, відволікаючи достатньо велику кількість ресурсів для виконання функцій управління. Існування суб'єктів управління державним майном із невизначеними принципами побудови, складним механізмом підпорядкування та звітності, призвело до перевантаженості органів управління невластивими їм адміністративно-технічними функціями, що виявилось у недієздатній політиці у сфері управління майном. Незадовільна результативність управління державним майном спричинена слабкою дієвістю організаційно-адміністративного механізму, зумовленою особливостями інституціональної побудови системи органів управління майном, призводить до невиконання планових завдань щодо надходжень коштів у державний бюджет від управління державним майном та прийняття поспішних необґрунтованих управлінських рішень щодо доцільності обрання того чи іншого механізму передачі або відчуження державного майна .

Безумовно, станом на сьогодні, з урахуванням правового режиму воєнного стану актуальними способами управління державним майном є оренда,

приватизація та відчуження (вилучення). Про сутність та проблеми реалізації яких більш детально зупинимось у наступних розділах.

2.2. Організаційні характеристики становлення механізму передачі державного майна в оренду в умовах правового режиму воєнного стану.

Державне майно відіграє значну роль в економічному житті країни. Використання можливостей оренди державного майна є ваговою складовою успішного вирішення таких завдань, як ефективне використання державного майна, посилення фінансової спроможності підприємств державної або комунальної власності, підвищення рівня доходів державного бюджету. Орендна плата є важливим і стабільним джерелом наповнення державного бюджету, а також дає можливість забезпечити утримання зазначеного майна у належному стані.

До 01.02.2020 відносини оренди державного та комунального майна регулювалися Законом України «Про оренду державного та комунального майна» (далі - Законом № 2269), прийнятим ще в 1992 році, майже за 30 років до цього акту 44 законами України внесені зміни. Важливими етапами процесу оренди, що потребували посиленого контролю держави, вважалися: оцінка об'єкта оренди, визначення орендної плати, збереження майна під час оренди та його повернення у разі припинення (розірвання) договору оренди. З прийняттям Закону України «Про оренду державного та комунального майна» від 03.10.2019 № 157 (далі-Закон №157) впроваджуються принципово нові механізми передачі майна орендарю: більшість об'єктів державного та комунального майна замість конкурсів тепер передаватиметься в оренду лише на підставі аукціонів, які відбуватимуться в електронній формі.

Так, Закон № 157 встановлює не лише перелік суб'єктів орендних відносин, а й мету оренди – прискорення економічного зростання, залучення іноземних і внутрішніх інвестицій, посилення фінансової спроможності підприємств державної або комунальної власності, а також статус цільового

призначення використання майна, що є додатковим запобіжником від зловживання цим правом, адже нецільове використання може стати підставою для відмови в укладенні, продовженні договору оренди або його припинення в судовому порядку.

Отже, питання державного регулювання та контролю за передачею державного майна в оренду, достовірного інформування про потенційні об'єкти оренди, повноти та своєчасності надходження орендної плати до державного бюджету, зменшення заборгованості зі сплати оренди на сьогодні є актуальними.

Верховною Радою України 03.10.2019 прийнято Закон № 157, яким докорінно змінено, зокрема, процедуру передачі державного майна в оренду, передбачено механізм формування переліків майна, яке може бути передане в оренду, чітко визначено умови стягнення заборгованості з орендної плати (у тому числі в безспірному порядку на підставі виконавчого напису нотаріуса).

Наказом Фонду державного майна України від 27.08.2018 № 1113 „Про внесення змін до Типових договорів оренди” внесені зміни до пункту 10.6 глави 10 Типового договору оренди цілісного майнового комплексу державного підприємства (структурного підрозділу підприємства) і пункту 10.4 глави 10 Типового договору оренди індивідуально визначеного майна (нерухомого або іншого), що належить до державної власності, затверджених наказом ФДМУ № 1774, з метою узгодження їх із частиною третьою статті 17 Закону № 2269;

З 01.02.2020 Закон № 2269 втратив чинність на підставі Закону № 1575, який, зокрема, регулює правові, економічні та організаційні відносини, пов'язані з передачею в оренду майна, що перебуває в державній власності; майнові відносини між орендодавцями та орендарями щодо господарського використання майна, що перебуває в державній власності.

Законом № 157 розроблений Фонду державного майна України з урахуванням сучасних тенденцій, які спостерігаються на ринку оренди державної та комунальної нерухомості, з метою підвищення ефективності орендних відносин, забезпечення конкурентоспроможності державного та

комунального майна, забезпечення балансу інтересів держави і орендаря та спрямований загалом на стабілізацію економічних процесів.

Зазначені вище принципи реалізуються у законі через врахування попереднього напрацьованого практичного досвіду (вітчизняного та зарубіжного) шляхом запровадження таких новацій:

- спрощено структуру нормативного акту та забезпечено чітке визначення дефініцій шляхом введення окремої статті «Визначення термінів»;

- спрощено передачу в оренду об'єктів державної та комунальної власності, зокрема, скорочено терміни її проведення зі 143 до 43 днів, у тому числі за рахунок: передачі права відбору суб'єктів оціночної діяльності безпосередньо орендарю; скорочення загальної кількості та необхідності відповідних процедурних оприлюднень щодо оренди через офіційне видання Фонду державного майна; інтеграції процедур передачі майна у веб-середовище тощо;

- впроваджено новий механізм передачі майна орендарю через електронний аукціон, що робить процес передачі прозорим та унеможливорює виникнення корупційних ризиків;

- уніфікація порядку передачі в оренду майна академій наук та забезпечення збільшення надходжень до державного бюджету. Закон № 157 визначено Фонд державного майна України орендодавцем і майна академій наук. У свою чергу установи та організації, які перебувають у сфері її управління матимуть право передавати в оренду до 200 кв. м.;

- встановлено обмеження щодо осіб, які не можуть бути орендарями, зокрема, орендарями не можуть бути юридичні особи, власником будь-якої кількості акцій (часток, паїв) та/або кінцевим бенефіціарним власником (контролером) яких є резидент держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, чи держава, визнана Верховною Радою України державою-агресором; особи, зареєстровані в офшорній зоні (перелік таких зон визначає Кабінет Міністрів України) чи країнах, включених FATF до списку країн, що не співпрацюють у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних

злочинним шляхом; юридичні та фізичні особи або їх довірені особи чи особи, уповноважені діяти від їх імені, зареєстровані в державах, які визнані Верховною Радою України державою-агресором або стосовно яких застосовано санкції відповідно до законодавства, тощо;

- передбачено превентивні заходи проти недобросовісних орендарів, а саме введено необхідність внесення учасником аукціону гарантійного внеску як засобу забезпечення його добросовісності та фінансової гарантії дотримання ним своєї цінової пропозиції на умовах, установлених законом (розмір гарантійного внеску становить подвійний розмір стартової орендної плати);

- передбачено заходи з метою підвищення відповідальності орендаря стосовно орендованого майна, а саме у разі погіршення стану орендованого майна, його знищення або втрати, орендар відшкодовує збитки, якщо не доведе, що це сталося не з його вини;

- введено новий підхід до регулятора розміру орендної плати залежно від ринкових умов. Так, вилучено із переліку істотних умов договору оренди індекс інфляції.

Законом № 157 докорінно змінено процедуру передачі в оренду державного майна, яка відбувається в шість етапів, а саме:

- прийняття рішення про намір передачі майна в оренду;
- внесення інформації про потенційний об'єкт оренди до Електронної торгівельної системи (далі-ЕТС);

- прийняття рішення про включення потенційного об'єкта оренди до одного із переліків;

- опублікування інформації про потенційний об'єкт оренди, щодо якого прийнято рішення про включення до одного з переліків, в ЕТС;

- розміщення в ЕТС оголошення про передачу майна в оренду;

- проведення аукціону на право оренди майна або передача об'єкта в оренду без проведення аукціону, укладення та публікація в ЕТС договору оренди.

Постановою № 4836 затверджено Порядок передачі майна в оренду та визначено державне підприємство „Прозорро.Продажі”, що належить до сфери управління Мінекономіки, відповідальним за забезпечення ЕТС – адміністратором ЕТС. Статтею 8 Закону № 157 встановлено, що вартістю об’єкта оренди для цілей визначення стартової орендної плати є його балансова вартість станом на останнє число місяця, який передує даті визначення стартової орендної плати.

Прийняття Закону України від 3 жовтня 2019 р. «Про оренду державного та комунального майна» сприяло усуненню деяких суперечностей в правовому регулюванні відносин з оренди державного та комунального майна, проте ще залишились доволі спірні положення, зокрема, що оренда майна інших форм власності може регулюватися положеннями Закону України «Про оренду державного та комунального майна», якщо інше не передбачено законодавством та договором оренди. Аналіз новітнього законодавства у сфері оренди державного та комунального майна у контексті євроінтеграційних процесів в Україні є необхідним та своєчасним. І хоча вказана тема є актуально та може бути темою окремих досліджень та наукових праць, наш розділ буде присвячений змінам у доволі новому Законі, які спричиненні саме впровадженням режиму воєнного стану.

Слід звернути увагу, що після введення в дію правового режиму воєнного стану у лютому 2022 виконавча влада лише наприкінці травня спромоглась визначити та закріпити на законодавчому рівні орендні відносини в умовах воєнного стану.

Так, Постановою Кабінету Міністрів України № 634 від 27.05.2022 р. “Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану” (далі - Постанова) визначено ключові зміни щодо процедури передачі в оренду державного та комунального майна на період воєнного стану та на визначений час після його скасування чи припинення. Постанова обов’язкова для виконання як державним, так і комунальним орендодавцям,

балансоутримувачам та їх органами управління, а також орендарями, що орендують майно державної та комунальної власності.

Вказані зміни ми розподілили за наступними блоками. [52]

Звільнення або перерахунок орендної плати.

По-перше, на період дії воєнного стану і протягом трьох місяців після його припинення чи скасування, але у будь-якому випадку до 31.12.2022 року за договорами оренди державного і комунального майна, чинними станом на 24 лютого 2022 року або укладеними після цієї дати за результатами аукціонів, що відбулись 24 лютого 2022 року або раніше, звільняються від орендної плати орендарі державного і комунального майна:

- фізичні особи та фізичні особи-підприємці, які були призвані або прийняті на військову службу після оголошення воєнного стану;

- які використовують майно, розташоване в адміністративно-територіальних одиницях, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України (Донецька область; Запорізька область в межах Бердянського, Василівського, Мелітопольського, Пологівського районів; Луганська область; Миколаївська область в межах Баштанського, Вознесенського районів (крім селищ міського типу Доманівка, Братське, м. Южноукраїнська), Миколаївського району (крім м. Миколаєва); Харківська область в межах Богодухівського району (крім мм. Валків, Богодухова, смт Краснокутськ), Ізюмського району, Куп'янського і Харківського районів (крім м. Мерефи, смт Нова Водолага, м. Харкова), Чугуївського району (крім м. Змієва); Херсонська область; Автономна Республіка Крим; м. Севастополь) (далі — визначені території).

Слід зазначити, що фізичні особи та фізичні особи-підприємці, які були призвані або прийняті на військову службу після оголошення воєнного стану або члени їх сімей протягом дії воєнного стану та 60 календарних днів після припинення чи скасування воєнного стану, або протягом 60 календарних днів після припинення військової служби, якщо служба продовжувалася після припинення чи скасування воєнного стану, подають орендодавцю документ, що

підтверджує факт початку військової служби відповідно до статті 24 Закону України “Про військовий обов’язок і військову службу”.

По-друге, на період дії воєнного стану, але у будь-якому випадку не довше ніж до 30 вересня 2022 року, за договорами оренди державного майна, чинними станом на 24 лютого 2022 року або укладеними після цієї дати за результатами аукціонів, що відбулись 24 лютого 2022 року або раніше, звільняються від орендної плати орендарі, які використовують майно, розміщене:

- на територіях Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Запорізької, Миколаївської областей і міста Києва (крім адміністративно-територіальних одиниць на визначених територіях);

- в закладах культури і освіти, якщо об'єкт оренди було передано в оренду на погодинній основі.

І по-третє, на період дії воєнного стану, але у будь-якому випадку не довше ніж до 30 травня 2022 року, за договорами оренди державного майна, чинними станом на 24 лютого 2022 року або укладеними після цієї дати за результатами аукціонів, що відбулись 24 лютого 2022 року або раніше, звільняються від орендної плати орендарі, які використовують майно, розміщене на територіях Кіровоградської, Дніпропетровської, Житомирської, Одеської областей.

Зі встановленого виникає закономірне питання, а що ж буди після визначених термінів? Проте, відповідь на це питання також визначено.

Після 30 вересня 2022 р. і 30 травня 2022 р., відповідно, орендарям державного майна на визначених територіях орендна плата нараховується у розмірі 50% від розміру орендної плати, встановленої договором оренди (з урахуванням її індексації).

Внесені зміни щодо зменшення суми орендної плати. На період дії воєнного стану і впродовж трьох місяців після його припинення чи скасування за договорами оренди державного майна, чинними станом на 24 лютого 2022 року або укладеними після цієї дати за результатами аукціонів, що відбулись 24 лютого 2022 року або раніше:

- орендарям єдиних майнових комплексів (крім тих, хто звільняється від орендної плати на визначений строк) орендна плата нараховується у розмірі 75% від розміру орендної плати, встановленої договором оренди (з урахуванням її індексації);

- орендарям (крім тих, хто звільняється від орендної плати на визначений строк) орендна плата нараховується у розмірі 50% від розміру орендної плати, встановленої договором оренди (з урахуванням її індексації).

Порядок продовження договорів оренди.

Договори оренди державного та комунального майна, строк дії яких завершується у період дії воєнного стану, вважаються продовженими на період дії воєнного стану та чотири місяці з дати припинення чи скасування воєнного стану.

Для продовження договору оренди на зазначений строк заява орендаря та окреме рішення орендодавця не вимагається.

Виключення - коли балансоутримувач, з урахуванням законодавства, статуту або положення балансоутримувача про погодження уповноваженим органом управління, до сфери управління якого належить балансоутримувач, за 30 календарних днів до дати закінчення договору оренди повідомив орендодавцю та орендарю про не продовження договору оренди з підстав, визначених статтею 19 Закону № 157. Наприклад, у разі необхідності використання приміщення для власних потреб балансоутримувача (розміщення штабу / гуманітарної допомоги тощо).

У тому випадку, коли аукціон з продовження договору оренди вже опублікований, він має бути проведений відповідно до законодавчих вимог. Якщо до набуття чинності Постанови орендодавцем вже було ухвалене рішення про продовження на аукціоні та оголошено такий аукціон - автоматична пролонгація договору не застосовується.

Якщо граничний строк для подання заяви на продовження договору оренди припадає на період дії воєнного стану, цей строк продовжується на строк дії воєнного стану та три місяці з дати його припинення чи скасування. Тобто,

продовження дії договору автоматичне і не потребує ні реєстрації заяви від орендаря, ні окремих рішень орендодавця.

Що стосується порядку дострокового припинення договору, вказаною постановою унормовано, що договори оренди державного та комунального майна в період дії воєнного стану можуть бути достроково припинені за заявою орендаря, поданою ним відповідному орендодавцю на адресу електронної пошти, вказану у договорі оренди. Однак, заява вважається належно поданою, якщо вона:

- підписана уповноваженою особою орендаря;
- PDF-копія заяви надіслана з електронної адреси орендаря, зазначеної в договорі оренди.

У тому випадку, коли у договорі оренди немає електронних пошти сторін, заява про припинення договору подається відповідній обласній військовій адміністрації за місцезнаходженням орендованого майна засобами поштового зв'язку, електронного документообігу або на офіційну електронну адресу. Але лише якщо орендоване майно знаходиться на визначеній території. Заява вважається належно поданою, якщо вона:

- підписана уповноваженою особою орендаря;
- направлена на адресу обласної військової адміністрації в зазначеному порядку засобами зв'язку.

Якщо сторони договору позбавлені можливості підписати акт повернення майна з оренди, майно вважається повернутим з моменту настання однієї з подій:

- отримання орендодавцем заяви орендаря про дострокове припинення договору;
- отримання обласною військовою адміністрацією за місцезнаходженням орендованого майна заяви орендаря про дострокове припинення договору, якщо майно знаходиться на визначеній території і за умови що договір оренди не містить інформації про електронну пошту сторін, а за місцезнаходженням орендодавця відсутня можливість вручення листа.

Якщо орендодавцем майна є Фонд державного майна України, його регіональні відділення або представництва, і при цьому (а) орендоване майно розташоване на визначеній території і (б) договір оренди не містить інформації про електронні адреси сторін, то заява про дострокове припинення договору оренди надсилається Фонду державного майна або регіональному відділенню, визначеному Фондом державного майна, про що Фонд державного майна повідомляє на власному веб-сайті або у іншій визначений Фондом державного майна спосіб.

Крім того, 2 Постанови № 634 внесено зміни щодо суми авансового внеску. Так, відповідно до пункту 2 Постанови № 634, для договорів оренди, що укладаються в період дії воєнного стану, застосовуються наступні авансовий внесок та забезпечувальний депозит:

- якщо орендарями виступають органи державної влади та органи місцевого самоврядування, інші установи і організації, діяльність яких фінансується за рахунок державного або місцевих бюджетів; Пенсійний фонд України та його органи - такі орендарі не сплачують авансовий внесок та забезпечувальний депозит;

- всі інші орендарі, крім зазначених у першому пункті - сплачують в розмірі однієї місячної орендної плати відповідно.

Підприємствам, що переміщуються із зони активних бойових дій (учасники урядової програми релокації) надано пільги.

Відповідно до п. 4 Постанови № 634, переможці електронних аукціонів, які взяли участь в аукціоні з метою переміщення виробництв з визначених територій, протягом перших шести місяців оренди сплачують орендну плату (у тому числі авансовий внесок) в розмірі 1 грн. за 1 кв. метр орендованої площі (далі – “пільгова орендна плата”). Для отримання права на пільгову орендну плату переможець аукціону разом із підписаним протоколом аукціону подає орендодавцю клопотання про сприяння переміщенню виробництва, видане обласною військовою адміністрацією за місцем розташування орендованого майна. Клопотання може бути видано не пізніше дати, що передує даті

проведення аукціону. Клопотання орендаря та клопотання обласної військової адміністрації про сприяння переміщенню виробництва повинно відповідати формі, розробленій Фондом державного майна і оприлюдненої на його офіційному веб-сайті або у інший визначений Фондом державного майна спосіб. Про застосування пільгової орендної плати орендодавець приймає рішення одночасно із затвердженням протоколу аукціону. Клопотання обласної військової адміністрації про сприяння переміщенню виробництва та рішення про застосування пільгової орендної плати оприлюднюються в електронній торговій системі протягом одного місяця після припинення чи скасування воєнного стану.

Також, на період дії воєнного стану, змінено порядок надання погодження на передачу об'єкта в оренду. Так, у разі якщо відповідно до законодавства, статуту або положення балансоутримувача уповноважений орган управління, до сфери управління якого належить балансоутримувач, має надавати згоду на розпорядження майном балансоутримувача, уповноважений орган управління приймає рішення про доцільність передачі майна в оренду / про надання згоди на передачу майна в оренду або про відмову у погодженні передачі майна в оренду протягом 7 робочих днів (замість встановлено Порядком 40 денного терміну) з дати отримання заяви потенційного орендаря, балансоутримувача або орендодавця. Відсутність погодження або відмови у погодженні уповноваженого органу управління протягом 7 робочих днів вважається погодженням уповноваженого органу управління рішення балансоутримувача про намір передачі майна в оренду.

Крім того, змінено умови щодо проведення оцінки об'єкта оренди. На період дії воєнного стану у випадках, якщо залишкова балансова вартість об'єкта оренди, що є нерухомим майном, є меншою ніж 10% від його первісної балансової вартості або інформація про залишкову балансову вартість такого об'єкта оренди відсутня, то з метою розрахунку стартової орендної плати для проведення електронного аукціону на право оренди нерухомого майна балансоутримувач може не здійснювати переоцінку такого об'єкта оренди. Стартова орендна плата для проведення електронного аукціону в такому випадку

встановлюється з розрахунку 1 грн. за 1 кв. м. об'єкта оренди, а гарантійний внесок встановлюється в порядку, визначеному абз. 8-14 п. 58 Порядку.

Також змінено правила оприлюднення публічної інформації. На період дії воєнного стану, але не раніше появи відповідної технічної можливості, відображення документів та оприлюднення інформації про учасників та переможців аукціонів з передачі в оренду майна здійснюється з урахуванням таких особливостей:

- формування протоколів про результати електронних аукціонів, підписання його переможцем аукціону та оператором електронного майданчика здійснюється за правилами, встановленими Порядком передачі майна в оренду;

- інформація про кожного учасника є анонімною (закритою) та після закінчення електронного аукціону не розкривається;

- інформація про переможця та учасників аукціону у сформованому електронною торговою системою протоколі про результати електронного аукціонів є анонімною (закритою) для всіх, крім операторів електронних майданчиків, через які були подані заяви на участь учасниками аукціону, та орендодавця, які мають доступ до такої інформації;

- завантажені орендодавцем через особистий кабінет протокол про результати електронного аукціону, договір оренди та акт приймання-передачі є закритими та не відображаються в електронній торговій системі та на електронних майданчиках. Після припинення чи скасування воєнного стану такі документи стають публічними (оприлюднюються) з моменту появи такої технічної можливості в електронній торговій системі.

За зверненням учасника аукціону оператор електронного майданчика, через який була подання заява на участь таким учасником, надає такому учаснику інформацію про те, що такий учасник брав участь у відповідному аукціоні.

На період дії воєнного стану призупиняється передача в оренду державного майна на визначених територіях крім випадків, коли доцільність такої передачі визначена рішенням обласної військової адміністрації за місцем

розташування відповідного майна. У такому разі рішення уповноваженого органу управління відповідного майна про доцільність передачі його в оренду, а також рішення балансоутримувача про намір передачі такого майна в оренду, не вимагаються.

Крім того, державне та комунальне майно, передане в оренду, може бути тимчасово вилучене із користування орендарів в порядку, встановленому Законом України “Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного та надзвичайного стану”. Проте, детальніше про правові основи та підстави відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану у розділі 2.4.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, та проаналізувавши зміни порядку передачі державного майна в оренду, слід зазначити наступне. Попри початок активних бойових дій, ринок оренди державного та комунального майна продовжив свою роботу. Об’єкти, розміщені на умовно безпечних територіях, продовжували виставляти на аукціони, попри нестабільну ситуацію в країні. Таким чином, з 24.02.2022 по 31.12.2022 було опубліковано 13 950 аукціонів, з яких успішно завершилися 65,31%.

Слід зазначити, що за 2022 рік майже 50% усіх успішних аукціонів стосувалась оренди комунального та державного майна — з 24.02.22 по 31.12.22 було завершено підписанням договору понад 8,5 тисячі таких торгів. При цьому зростання стартової місячної орендної плати склало 40%.

Аналізуючи попередній рік, можемо бачити, що від здачі в оренду своїх об’єктів громади щомісяця отримуватимуть 16,6 млн гривень сумарно, а держава — 9,6 млн гривень. А от містами-лідерами за прибутком від успішно проведених торгів стали Київ, Чернівці, Дніпро, Львів та Харків. Важливу роль у цьому відіграє релокація. І якщо, із зрозумілих причин, на початку повномасштабної війни аукціони з оренди комунального майна активніше відбувалися у містах на заході України, то далі все більше об’єктів здавались у Києві, Дніпрі та Харкові, куди поверталися громадяни та компанії, що виїхали у перші тижні та місяці активних бойових дій.

За даними від Prozorro.Продажі, у 2021 році Київ провів 821 успішні торги, що щомісяця приносило йому від оренди 9,4 млн гривень. А вже на кінець першого півріччя 2022 року столиця отримала за результатом проведених 225 торгів з оренди 5,4 млн гривень на місяць — більш ніж половину від минулорічної суми. Для порівняння, Чернівці за 2021 рік організували 175 успішних торгів, за результатами яких отримували 1,3 млн гривень щомісячного доходу. А за першу половину 2022 року місто успішно завершило 98 аукціонів з оренди, що забезпечило наповнення бюджету на понад 1,1 млн гривень щомісяця.

Отже, аналізуючи вищевказане можна ствердно дійти висновку, що оренда державного майна допомагає підтримати економіку держави під час війни. Проте, нормативно-правова база з питань оренди державного майна була та залишається недосконалою, що призводило до затягування процесу укладення договорів оренди на таке майно, втрат надходжень до державного бюджету орендної плати та зростання її заборгованості за вже чинними договорами, а також ускладнювало контроль за використанням орендованого державного майна. Крім того, станом на сьогодні залишається не вирішеним питання пов'язаних з діяльністю уповноважених органів управління державним майном, а саме, щодо зволікання у наданні висновків про умови договорів оренди державного майна (або їх відсутність) призводило до збільшення часу на укладання договорів оренди.

Також норми Закону № 157 потребують удосконалення та узгодження з метою пошуку додаткових резервів надходжень орендної плати до державного бюджету. Також не регламентовано визначення вартості об'єкта оренди у вигляді окремого приміщення в будівлі, а також низки об'єктів, таких як фасади та інші вертикальні поверхні будівель, споруд, приміщень, об'єктів незавершеного будівництва, дахи, горища та інші частини зазначених об'єктів, балансову вартість яких визначити неможливо.

2.3. Основні умови приватизації державного майна в умовах правового режиму воєнного стану.

Без сумніву приватизація тісно пов'язана з інститутом права власності хоч і з наголосом на динаміку правовідносини. Цей підхід поділяє і В.С. Щербина, який зазначає, що правові норми законодавства про приватизацію є окремим правовим субінститутом інституту права власності [55]. З урахуванням наведеного, приватизація природно заснована на об'єктивних закономірностях, що притаманні праву власності як такому, співвідносячись з ним як частина і ціле. Звідси неможливо розглядати приватизацію у відриві та окремо від права власності. Це об'єктивно потребує урахування загальних закономірностей становлення інституту права власності, які зумовили закономірності розвитку такого субінституту права власності, як приватизація.

Характер та масштаб процесу приватизації визначаються особливостями економіки конкретних країн. В Україні приватизація спрямована на створення різномірної економіки та підвищення продуктивності виробництва шляхом зацікавленості власників у досягненні результатів своєї праці.

Сучасний етап становлення інституту приватизації ознаменовано прийняттям нового Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» від 18.01.2018 № 2269-VIII (далі - Закон) [53] (набув чинності 07.03.2018), який докорінним чином змінив цивільно-правовий режим приватизації в Україні.

Вказаний Закон спрямований на вирішення проблемних питань, які перешкоджають прискоренню процесів приватизації, спрощення процедури приватизації об'єктів державної власності та скорочення термінів її проведення, запровадження можливості визначення ціни об'єктів приватизації платоспроможним попитом, посилення захисту прав інвесторів, гармонізацію законодавства [54]. Проте насправді проблема чіткого врегулювання перерозподілу публічної власності з дотриманням мети приватизації та у повній відповідності із європейськими стандартами залишається невирішеною.

Порядок приватизації передбачає формування та затвердження переліків об'єктів, що підлягають приватизації; опублікування переліку об'єктів, що підлягають приватизації, в офіційних друкованих виданнях державних органів приватизації, на офіційному веб-сайті Фонду державного майна України, на офіційних сайтах місцевих рад та в електронній торговій системі; прийняття рішення про приватизацію; прийняття місцевою радою рішення про приватизацію об'єкта комунальної власності; опублікування інформації про прийняття рішення про приватизацію об'єкта та у випадках, передбачених Законом, інформації про вивчення попиту для визначення стартової ціни; проведення інвентаризації та оцінки відповідно до законодавства; проведення у випадках, передбачених Законом, аудиту, екологічного аудиту об'єкта приватизації; перетворення державного або комунального підприємства в господарське товариство у процесі приватизації у випадках, передбачених Законом; затвердження плану розміщення акцій акціонерних товариств, створених у процесі приватизації, у випадках, передбачених Законом, та його виконання; затвердження у випадках, передбачених Законом, умов продажу об'єктів приватизації, розроблених аукціонною комісією; опублікування інформації про умови продажу, в тому числі стартову ціну об'єкта приватизації; проведення аукціону, укладення договору купівлі-продажу; укладення договору купівлі-продажу в разі приватизації об'єкта шляхом викупу; опублікування інформації про результати приватизації; прийняття рішення про завершення приватизації.

Таким чином, приватизація державного майна є актуальною темою для наукових досліджень та потребує більш ґрунтовного та ширшого аналізу, оскільки є доволі складним і найбільш несприйнятним способом управління. Проте в межах нашої роботи ми зупинимось на дослідженні приватизації саме в умовах правового режиму воєнного стану.

Приватизація для України була болісним процесом ще до війни. Державні активи були ласими шматками для чиновників і політиків. За відсутності

ефективної правоохоронної та контролюючої систем, вони ставали бенефіціарами підприємств.

Роздержавлення завжди викликало чималий спротив, але, як не дивно, Україна наважилася на приватизацію активів під час війни.

На початку року, коли агресія Росії для багатьох не була очевидною, державний бюджет завдяки приватизації планувалося поповнити 8 млрд грн. Війна зруйнувала ці плани. Воєнний стан встановив особливий правовий режим для об'єктів державної власності, і приватизація зупинилася. У перші місяці війни про приватизацію не йшлося. Про іноземних інвесторів, яких багато років заманювала влада, у такий час, звичайно, теж не йшлося. З метою мінімізації негативних наслідків, спричинених погіршенням поточної соціально-економічної ситуації внаслідок військової агресії російської федерації проти України, та пришвидшення приватизаційних процесів в період запровадження воєнного стану в Україні розроблено за активної участі Фонду державного майна України проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» та інших законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави» (реєстр. № 7451 від 09.06.2022).

Закон прийнято на назвою: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави» 28 липня 2022 року № 2468-IX (далі – Закон №2468-IX), 19 серпня 2022 року Закон набрав чинності, яким внесені зміни в тому числі до Закону про приватизацію.

Отже, вказаним Законом внесені, зокрема, наступні зміни до порядку проведення процедури приватизації [56]:

1. Потенційні покупці, які хочуть, щоб об'єкт приватизації був виставлений на торги, спершу мають надіслати листи про намір приватизації активу у довільній формі на адресу РВ ФДМУ (щодо державного майна) або до відповідної територіальної громади (щодо комунального майна).

2. Скорочена експозиція лоту: 20-25 календарних днів (замість 20-35 календарних днів).

3. Збільшений розмір гарантійного внеску (з 10% до 20% від стартової ціни).

4. Змінено етапність укладення договорів та оплати за договором. Після формування протоколу:

- протягом 10 робочих днів має бути підписано, затверджено та оприлюднено протокол;

- протягом 20 робочих днів має бути сплачено ціну продажу лота;

- протягом 25 робочих днів має бути укладено договір.

5. Додано нові підстави для дискваліфікації: якщо переможець не підписав протокол або договір у строк або якщо не сплатив ціну продажу.

6. Протоколи мають підписуватись КЕПом, якщо переможець не наполягає на паперовій формі.

7. Винагорода майданчиків (плата за участь) буде вираховуватись з гарантійного внеску, а різниця буде зараховуватись в оплату лота.

Крім того, прийняття Закону N 2468-IX усунуло перешкоди та законодавчі заборони продажу об'єктів малої приватизації та надало змогу державним органам приватизації вирішити проблемні питання, які впливали на підготовку до приватизації об'єктів малої приватизації:

- можливість продажу ЄМК державного або комунального підприємства та нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу такого ЄМК, незважаючи на наявність заборони відчуження або накладеного виконавцем в процесі виконавчого провадження арешту державного або комунального майна, відсутність згоди кредитора на продаж майна, що перебуває в заставі (іпотеці);

- продаж об'єктів малої приватизації на електронних аукціонах із зниженням стартової ціни (на 50 %) та на аукціонах за методом покрокового зниження стартової ціни та подальшого подання цінових пропозицій;

- сплата за об'єкт приватизації на підставі сформованого протоколу про результати аукціону, укладання договору купівлі-продажу після сплати

покупцем ціни продажу, що дасть змогу уникнути ризиків щодо несплати коштів за об'єкти приватизації та ненадходження коштів до державного бюджету.

В умовах дії режиму воєнного стану Законом № 2468-IX встановлена така особливість: об'єкти приватизації можуть пропонуватися на продаж за умови отримання державними органами приватизації листа-повідомлення від потенційного покупця про намір приватизації об'єкта, у тому числі який потребує переміщення виробничих потужностей з територій, на яких ведуться бойові дії та/або існує загроза бойових дій, на безпечну територію.

Проблемними залишаються такі питання, які впливають на підготовку до приватизації об'єктів малої приватизації:

- пропонування органами управління до приватизації підприємств, які не ведуть господарської діяльності, перебувають в процедурі банкрутства, ліквідації, тобто після того, як ці підприємства стали збитковими та не привабливим для потенційних покупців. У зв'язку з цим їх підготовка до продажу потребує значних державних фінансових витрат, оскільки у підприємств відсутні кошти для виготовлення правовстановлюючих документів, проведення аудиту тощо;

- пропонування органами управління об'єктів, які перебувають у напівзруйнованому, розібраному стані (особливо об'єктів незавершеного будівництва з низьким рівнем будівельної готовності);

- не передання органами управління функцій управління ДП органам приватизації;

- відсутність правовстановлюючих документів на переважну кількість об'єктів, включених до переліків об'єктів малої приватизації, які підлягають приватизації, що унеможливорює здійснення підготовки об'єктів до продажу та виставлення їх на електронні аукціони;

- відсутність коштів у державних органів приватизації на підготовку до приватизації об'єктів малої приватизації.

Також, з метою розблокування процесу приватизації ЄМК державних та комунальних підприємств, до складу яких входить майно, що обтяжене

податковою заставою, за ініціативою народного депутата України Гетманцева Д. О. та інших народних депутатів України розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо приватизації державного і комунального майна, яке перебуває у податковій заставі, та забезпечення адміністрування погашення податкового боргу» (реєстр. №8045 від 16.09.2022) [57]. Проєкт закону прийнято Верховною Радою України у першому читанні за основу 06.10.2022, в цілому – 03.11.2022. 25 листопада 2022 року Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо приватизації державного і комунального майна, яке перебуває у податковій заставі, та забезпечення адміністрування погашення податкового боргу» № 2719-IX.

За даними Державної казначейської служби України станом на 31.12.2022 до загального фонду державного бюджету від приватизації державного майна та інших надходжень, безпосередньо пов'язаних з процесом приватизації, перераховано 1 712,0179 млн грн (з урахуванням залишку станом на 01.01.2022 в сумі 2,1501 млн грн). Всього перераховано 1 712,0206 млн грн. Надходження та перерахування коштів, одержаних від приватизації державного майна, наведені у додатку 1 та додатку 2. [57]

Отже, слід зазначити про безумовні успіхи у процесі «роздержавлення» майна, від надходження значних коштів від продажу до Державного бюджету, відновлення роботи занедбаних та збанкрутілих підприємств, розвитку малого та середнього бізнесу, до створення Суверенного фонду.

Дійсно, продаж державного майна в 2022-2023 роках має всі шанси увійти в історію, оскільки невдовзі до малої додається ще й велика приватизація. Сукупно вони можуть вдихнути життя у давно занедбані підприємства та будівлі, які, нарешті, запрацюють на благо держави.

Крім того, до приватизації активно готуються активи, які вилучені у російських олігархів, на підставі вимог Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб» від 12.05.2022 № 2257- IX. Так, станом на

серпень 2023 року, ФДМУ отримав в управління 107 санкційних активів. Продовжується робота над створенням реєстру активів, стягнутих у дохід держави. У подальшому його планують перетворити в єдину електронну базу даних. Наразі законодавці працюють над створенням законопроекту, який визначить основні засади функціонування фонду, а також встановить критерії, за якими до нього будуть потрапляти державні підприємства та окреслить правила формування органів управління. Очікується, що Суверенний фонд буде працювати в статусі державного акціонерного товариства, свого роду холдингова компанія. В ньому будуть створені від 6 до 11 субхолдингів: енергетичний, інфраструктурний, оборонний напрями. За твердженням голови Фонду державного майна України цей фонд має запрацювати у жовтні 2023 року.

Однак, незважаючи на доволі обнадійливі прогнози урядовців, слід зазначити, що процес та порядок приватизації є недосконалим та має суттєві прогалини в законодавстві, які далекі від самої мети приватизації та як правило зводяться до простого роздержавлення.

На нашу думку, є доцільним делегувати Фонду державного майна України функції щодо перевірки можливості приватизації конкретних державних активів, тобто "приватизаційної здатності". Для досягнення цієї мети, необхідно прийняти відповідний нормативно-правовий акт, який може бути розроблений і затверджений на рівні Кабінету Міністрів України.

Оскільки, Кабінет Міністрів України, який є вищим органом у системі виконавчої влади. Цей орган має дуалістичну природу повноважень. З одного боку, Кабінет Міністрів України має загальні повноваження управляти державною власністю, включаючи спрямування і координацію діяльності Фонду державного майна України. З іншого боку, Кабінет Міністрів України несе відповідальність за реалізацію внутрішньої і зовнішньої політики держави, забезпечення фінансової, інвестиційної, цінової та інших аспектів політики і управління.

У зв'язку із зазначеним, рекомендуємо внести зміни до Порядку «Про затвердження Порядку відчуження об'єктів державної власності», затверджений

постановою КМУ від 06.06.2007 №803 (далі – Порядок № 803). Зокрема, в цьому нормативному акті можна передбачити важливе застереження, а саме, що відчуження державного майна, шляхом його продажу, можливе лише за умови, якщо це державне майно було передбачено для приватизації державним органом - суб'єктом управління таким майном. Також можна передбачити можливість застосування "позаприватизаційного" підходу тільки в разі, якщо така приватизація виявляється неможливою або недоцільною з практичних міркувань. Для цього необхідно встановити чіткі, конкретні та вичерпні критерії для визначення цієї недоцільності.

Також, доповнити пункт 4 Порядку № 803 наступним змістом: "Відчуження майна за цим Порядком може здійснюватися тільки за умови отримання дозволу державного органу приватизації на таке відчуження, який надається у випадку визнання недоцільністю його приватизації. Недоцільність приватизації визначається державним органом приватизації, але в будь-якому разі дане майно повинно бути пропоноване для приватизації не менше ніж три рази, і така приватизація не повинна відбутися через відсутність попиту."

2.4 Правові основи відчуження (вилучення) майна в умовах правового режиму воєнного стану.

Конституції України зазначає, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним[15].

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі й в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Правовою основою примусового відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану є:

- Конституція України;
- Цивільний кодекс України;
- Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»;
- Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів»;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану» від 6 вересня 2022 року № 2561-IX;
- Порядок розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 року № 998;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 року № 552 "Деякі питання виконання Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів».

Темою дослідження в цьому розділі є основи відчуження (вилучення) майна саме в умовах правового режиму воєнного стану.

Перш за все правові поняття вилучення та відчуження майна слід розмежовувати.

Так, під поняттям примусове відчуження майна слід розуміти позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості.

Вилучення майна - позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного

управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

Отже, як вже згадувалось вище, згідно зі статтею 41 Конституції України, кожному гарантується право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю. Проте це право не є абсолютним і може підлягати обмеженням у певних обставинах. Та сама стаття Конституції передбачає можливість примусового відчуження об'єктів права приватної власності, яке допускається лише в виняткових випадках з мотивів суспільної необхідності, на підставі і відповідно до порядку, встановленого законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів разом із повним відшкодуванням їх вартості можливе в умовах введення воєнного або надзвичайного стану.

Механізм такого відчуження в умовах воєнного або надзвичайного стану регулюється Законом України "Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану" № 4765-VI від 17 травня 2012 року (далі - Закон № 4765-VI).

Закон № 4765-VI оперує двома основними поняттями: *«примусове відчуження майна»* та *«вилучення майна»*. Як зазначено в ст. 1 Закону, примусовим відчуженням майна є позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості. На відміну від зазначеного вище, вилучення майна означає позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

Враховуючи наведене вище, Закон № 4765-VI фактично передбачає можливість застосування примусового відчуження майна до будь-якого майна,

що знаходиться в приватній або комунальній власності. Відповідно до статті 3 Закону №4765-VI, примусове відчуження майна в умовах воєнного або надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням вартості такого майна. У випадках, коли попереднє відшкодування неможливе, майно відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості.

Рішення про примусове відчуження майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану приймається військовим командуванням, що має бути погоджене відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради. Проте варто взяти до уваги, що Закон дозволяє здійснювати примусове відчуження майна за рішенням військового командування без вказаного погодження у місцевостях, де ведуться бойові дії.

У разі такого відчуження складається акт про примусове відчуження майна за формою, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України № 988 від 31 жовтня 2012 р.

Слід зауважити, що в такому акті мають бути зазначені:

- назва військового командування та органу, що погодив рішення про примусове відчуження майна, або військового командування чи органу, що прийняв таке рішення;

- відомості про власника (власників) майна:

- для юридичних осіб - повне найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код;

- для фізичних осіб - прізвище, ім'я, по батькові, постійне місце проживання та ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб

- платників податків та інших обов'язкових платежів, крім осіб, які з релігійних або інших переконань відмовилися від ідентифікаційного номера, про що мають відповідну відмітку у паспорті;

- відомості про документ, що встановлює право власності на майно (у разі наявності);

- опис майна, достатній для його ідентифікації. При цьому зазначаються: для нерухомого майна - відомості про місцезнаходження (адреса); для рухомого майна (наземні, водні та повітряні транспортні засоби)
- відомості про реєстраційний номер транспортного засобу, марку, модель, номер шасі, рік випуску та інші реєстраційні дані;
- сума виплачених коштів (у разі попереднього повного відшкодування вартості майна).

Крім того, Законом №4765-VI передбачається, що такий акт має бути підписаний власником майна або його законним представником та уповноваженими особами військового командування та органу, що погодив рішення про примусове відчуження майна, або військового командування чи органу, що прийняв таке рішення, і скріплюється печатками військового командування та/або зазначених органів. Право державної власності на майно в такому разі виникає з дати підписання акту. [55]

Варто врахувати, що Закон передбачає відмінну процедуру примусового відчуження майна, яке знаходиться у комунальній власності.

Так, згідно зі статтею 6 Законом №4765-VI, військове командування має звернутися до органів місцевого самоврядування з ініціативою про передачу комунального майна до державної власності для задоволення потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану. Така передача здійснюється на підставі рішення сільських, селищних, міських, районних у містах рад у разі, якщо йдеться про об'єкти, які знаходяться в комунальній власності територіальної громади, або районних та обласних рад - для об'єктів права спільної власності територіальних громад, які перебувають під управлінням районних та обласних рад.

Проте, у разі неможливості прийняття місцевою радою такого рішення, Законом передбачено, що воно може бути прийняте сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті, районної, обласної ради або секретарем, заступником голови відповідної ради з наступним його затвердженням відповідною радою відповідно до законодавства. Така передача

оформлюється відповідним актом приймання-передачі, що має містити наступну інформацію:

- назва місцевої ради та військового командування;
- повне найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код юридичної особи, за якою було закріплено майно;
- відомості про документ, що встановлює право власності на майно (за наявності);
- опис майна, достатній для його ідентифікації, у тому числі для нерухомого майна - місцезнаходження, для рухомого майна (наземні, водні та повітряні транспортні засоби) - відомості про реєстраційний номер транспортного засобу, марку, модель, номер шасі, рік випуску та інші реєстраційні дані.

Такий акт підписується сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті, районної, обласної ради або секретарем, заступником голови відповідної ради та уповноваженою особою військового командування, та скріплюється їх печатками.

Проте, важливо враховувати, що у випадках, коли відповідна рада не може прийняти рішення, або коли рішення, зазначене вище, не схвалене радою, комунальне майно примусово відчужується для потреб оборони за рішенням військового командування.

Також важливо зауважити, що право державної власності на майно в цих випадках виникає з дати підписання акту.

Важливим аспектом є те, що в обох ситуаціях до акту додається документ, який містить висновок щодо вартості майна на дату його оцінки. Ця оцінка проводиться у зв'язку з прийняттям рішення про примусове відчуження майна і є обов'язковою. Вона повинна здійснюватися фахівцями, які мають досвід у професійній оціночній діяльності. У випадках, коли залучення таких фахівців неможливе, оцінка може бути проведена органами державної влади або органами місцевого самоврядування за погодженням з власником майна. Але, у випадку

відмови власника або в разі відсутності власника, відповідні органи мають право проводити таку оцінку самостійно.

Окремої уваги в питання правового регулювання вилучення та відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану Закон України від 06.09.2022 р. № 2561-IX "Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану". Зауважимо, що текст його відрізняється від того, який був першочергово в законопроекті № 7605.

Отже, згідно з вказаним Законом, примусове відчуження або вилучення рухомого майна, яке використовується або може використовуватися для забезпечення діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу України та яке може бути під загрозою переривання його функціонування через його розташування на території адміністративно-територіальної одиниці України, щодо якої існує загроза тимчасової окупації, і межі такої одиниці розташовані на відстані не більше 30 кілометрів від району ведення воєнних (бойових) дій або від тимчасово окупованої території, здійснюється на підставі рішення Ради національної безпеки і оборони України.

Рада національної безпеки і оборони України, не пізніше наступного календарного дня після ухвалення рішення, яке набуло чинності указом Президента України, направляє це рішення до Кабінету Міністрів України та видає доручення військовому командуванню щодо забезпечення збереження такого майна. Рухоме майно, яке було примусово відчужене або вилучене, повинно бути передане суб'єкту господарювання державного сектору економіки не пізніше ніж через п'ять календарних днів з дня отримання Кабінетом Міністрів України відповідного рішення Ради національної безпеки і оборони України, визначеного ним порядку [56].

Право державної власності на рухоме майно, яке використовується або може використовуватися для забезпечення діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу України та яке перебуває під загрозою переривання його функціонування через розташування на території адміністративно-

територіальної одиниці України, щодо якої існує загроза тимчасової окупації та яка розташована на відстані не більше 30 кілометрів від району проведення воєнних (бойових) дій або від тимчасово окупованої території, виникає з дня введення в дію указом Президента України рішення Ради національної безпеки і оборони України щодо примусового відчуження або вилучення такого майна [56].

Також, доповнено статтю 15 Закону «Про правовий режим воєнного стану», щодо повноважень воєнних адміністрацій. За нею військові адміністрації населених пунктів на відповідній території здійснюватимуть також повноваження із прийняття рішень про внесення пропозиції до Ради національної безпеки і оборони України, погодженої обласною військовою адміністрацією, щодо здійснення примусового відчуження або вилучення рухомого майна, що використовується чи може використовуватися для забезпечення діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу України і щодо якого існує ризик переривання його функціонування у зв'язку з перебуванням такого майна на території адміністративно-територіальної одиниці України, щодо якої існує загроза її тимчасової окупації та межі якої розташовані на відстані не більше 30 кілометрів від району ведення воєнних (бойових) дій або від тимчасово окупованої території".

Крім того, внесено доповнення до Закону «Про Раду національної безпеки і оборони України», щодо компетенції РНБОУ. Уточнено, що вона також приймає рішення щодо необхідності примусового відчуження або вилучення рухомого майна, що використовується чи може використовуватися для забезпечення діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу України і щодо якого існує ризик переривання його функціонування у зв'язку з перебуванням такого майна на території адміністративно-територіальної одиниці України, щодо якої існує загроза її тимчасової окупації та межі якої розташовані на відстані не більше 30 кілометрів від району ведення воєнних (бойових) дій або від тимчасово окупованої території.

Отже, на думку суб'єкта права законодавчої ініціативи, прийняття цього Закону дозволить вдосконалити та оптимізувати процедуру та механізм проведення примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану, пришвидшити термін переходу промисловості на військові рейки, особливо важкої промисловості і машинобудівної галузі. В період дефіциту важкого озброєння і боєприпасів, поряд з отриманням необхідного від наших союзників, дозволить налагодити власний механізм забезпечення наших Збройних Сил необхідним озброєнням та амуніцією».

Однак, на нашу думку, закон містить ризики повернення практики «рейдерства» через юридичну невизначеність.

Так, ч. 3 ст. 4 Закону визначається, що «примусове відчуження або вилучення обладнання, яке використовується чи може використовуватись для цілей діяльності оборонно-промислового комплексу і щодо якого існує ризик переривання його функціонування, здійснюється на підставі рішення Ради національної безпеки і оборони України».

Звертаємо увагу, що з цього положення залишається незрозумілим, яким чином має бути встановлено, що певне обладнання відноситься саме до такого, що «використовується чи може використовуватись для цілей діяльності оборонно-промислового комплексу», адже жодних критеріїв чи переліків такого обладнання не пропонується.

РОЗДІЛ 3

УДОСОКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

3.1. Зарубіжний досвід формування механізму використання державного майна в умовах війни та повоєнного відновлення.

В світовій практиці існує різноманітні інструменти та методи для управління різними активами. Для визначення найбільш ефективних серед них, необхідно ретельно вивчити зарубіжний досвід.

Дослідженню прикладних аспектів управління державною власністю приділили увагу такі зарубіжні вчені як М. Гордон, Р. Коулз, Г. Мінз, Т. Веблен, М. Портер та ін. Окремі положення з проблематики державної власності представлено вітчизняними вченими Н. Тихоненком, В. Плакідою, О. Немою, К. Бачинською, О. Кузьмінім та ін.

Однак, у сучасному світі є рідкістю існування якоїсь однієї форми власності в чистому вигляді. Широке поширення на практиці набули змішані форми власності – взаємопроникнення і спільне існування різних форм власності в межах одного об'єкта і суб'єкта [58].

Держава виступає власником значної частини економічних активів і здійснює масштабну комерційну діяльність. Проте існуюча система управління не забезпечує ефективного функціонування державного сектора.

Державний сектор значно поступається приватному сектору по рівню ефективності господарської діяльності. В ньому одержали широке розповсюдження тіньові процеси – неконтрольоване відчуження державного майна і привласнення прибутків. При досить високому рівні витрат (адміністративних та фінансових) управління державною власністю не приносить до державного бюджету відповідних доходів. А в умовах правового режиму воєнного стану призводить до негативних та навіть фатальних наслідків.

Глобальна ситуація відрізняється значними геополітичними, демографічними, соціальними, екологічними, геоеконічними, технологічними та інформаційними змінами та викликами, особливо на фоні недієздатності світових інститутів. Одним із таких викликів є російська агресія, що вимагає перегляду парадигми розвитку України.

Протягом понад 30 років державної незалежності, незважаючи на значні політичні та соціально-еконічні виклики, не було сформовано не лише стратегію та макромодель, але й національну ідею розвитку, що ускладнює відновлення після війни, оскільки існує ризик неефективного використання внутрішніх та зовнішніх фінансових та матеріальних ресурсів. Необхідно розробити концепцію формування стратегії на перспективу не менше ніж 50 років, з урахуванням ймовірності існування нашої держави в умовах війни. [59]

Існує необхідність в розробці стратегічного документу для економічної відбудови України, яка вимагає обов'язкової концептуалізації процесу та чіткого визначення моделі економічного розвитку країни після війни. Незважаючи на наявність численних проєктів Планів заходів для післявоєнного відновлення та розвитку України, відсутнє чітке бачення моделі розвитку країни після війни.

Ключовими умовами формування моделі економічного розвитку після війни є забезпечення функціонування ринкової економіки та здатність до конкуренції на європейському економічному просторі, що вимагає досягнення Копенгагенських критеріїв для вступу до ЄС. Формування моделі розвитку після війни також впливає на імплементацію Угоди про асоціацію ЄС у відповідних сферах, виконання цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, які були затверджені указом Президента України, та захист національних інтересів в економічних і енергетичних сферах.

Для визначення стратегічного напрямку для економічної відбудови України після війни пропонуються цільові характеристики моделей, які віддзеркалюють принципи промислового розвитку країн ЄС: побудову країни з конкурентоздатною та стійкою економікою, яка має сильні самодостатні регіони та громади, здатні до саморозвитку, а також конкурентоздатну промисловість як

основу інклюзивного соціально-економічного розвитку України. Це передбачає розробку державних політичних заходів, які враховують ключові характеристики нової промислової політики ЄС та включатимуть в себе такі аспекти: цифрову трансформацію виробничих процесів, впровадження процесів декарбонізації економічної діяльності, забезпечення безпеки та локалізацію, збереження технологічної безпеки для виробництва та розвиток суспільства з високими компетенціями. [59]

Концептуальне бачення процесу є важливою складовою стратегічного планування, оскільки воно допомагає визначити шляхи досягнення стратегічних цілей та механізми трансформації соціально-економічної системи країни під час післявоєнного відновлення. Цей процес має багаторівневий характер і дозволить всім потенційним учасникам оцінити свої можливості та визначити свої інвестиційні позиції.

Історичний досвід повоєнної відбудови демонструє нам відмінності національних моделей відновлення економік. Світова історія подібних перетворень також засвідчує, що повоєнні реконструкції ініціювали потужні зміни соціально-економічного простору, ставали могутнім поштовхом подальшого відродження економічних систем – згадаймо лишень про німецьке та японське економічні дива, рушіями яких стали післявоєнні відбудови країн. Однак уявлення про те, що певна національна модель відбудови економіки може бути узята за основу процесу відновлення соціально-економічної системи України, на наш погляд, є оманливою ілюзією. Оцінюючи можливості застосування певних напрацьованих схем і елементів повоєнної реконструкції економік, необхідно враховувати низку загроз і викликів. Насамперед жоден стан, обумовлений повномасштабною війною, численними людськими жертвами, руйнуваннями виробничої й соціальної інфраструктури, втратою економічного потенціалу територій, згубними екологічними наслідками тощо, не схожий на інші та потребує екстраординарних рішень. По-друге, невизначеність шляхів відновлення посилюється унаслідок неспроможності поточного оцінювання та прогнозування остаточних наслідків війни, неможливості

підрахунку масштабу руйнувань, переліку втрат та потенційних подальших загроз. По-третє, можлива неконкурентність запозичень та незіставність запозичених «конструкцій» з українськими реаліями може поставити під сумнів ефективність використання досвіду відбудови економік інших країн. Ми, швидше за все, матиме справу з певним «вікном можливостей», яке вчергове буде відкрито для української економіки, та необхідністю побудови власної особливої національної моделі відновлення. Разом із тим рух у напрямі відновлення та набуття нових якісних ознак соціально-економічної системи відбуватиметься у відомому «коридорі» вибору – між ліберально орієнтованими та соціально орієнтованими моделями економічної системи. І головне – майбутня реконструкція України не може обмежуватись відбудовою економіки з метою досягнення параметрів довоєнного стану, її змістом має стати потужне відновлення та модернізація країни, що передбачає всеосяжну трансформацію соціально-економічної системи. [59 с. 29]

З історико-економічного досвіду видно, що досягнення позитивних результатів відновлення країни залежить від кількох ключових факторів. По-перше, важливі ефективні механізми управління процесами, які базуються на професіоналізмі і компетентностях. По-друге, важлива широка соціальна підтримка, яка включає в себе національну ідею, консолідацію суспільства та волю до втілення національного проєкту. По-третє, зовнішня допомога відіграє важливу роль, включаючи інвестиції, технології та підтримку на зовнішньополітичному рівні.

Досвід країн, які пройшли через період відновлення після війни чи конфлікту, підтверджує, що їх успіх був результатом цільової політики структурних реформ та послідовних регуляторних заходів держави з метою досягнення визначених цілей. Важливою є установка на те, що в процесі відновлення національна економіка повинна не лише відбудовуватися на попередньому рівні, але також модернізуватися, оновлюватися та вдосконалюватися в різних аспектах, включаючи інституційний, технологічний, просторовий і соціальний. Ця орієнтація на структурні реформи означає потребу

в упорядкуванні економічного життя та наданні йому визначеності і передбачуваності, що сприяє стійкості економічної системи.

У повоєнній економіці структурні реформи мають забезпечувати умови для відновлення економічної активності, зокрема підприємницької діяльності; відновлення функціонування ринків, у тому числі ринку праці; перетворення ресурсів на активи, включення їх в економічний кругообіг; дієвості механізмів капіталоутворення та інвестиційного процесу. Міжнародний історичний досвід країн, які істотно відрізнялися за стартовими умовами, внутрішньою суспільно-політичною ситуацією, зовнішніми чинниками і темпами повоєнної відбудови та подальшого економічного зростання, підтверджує, що встановлення інституційного порядку шляхом проведення структурних реформ та використання можливостей, які відкриваються внаслідок геополітичних змін, становлять передумову успішного повоєнного відновлення і подальшого інноваційно-технологічного розвитку.

Проте, на разі ми спостерігаємо лише процес роздержавлення країни, без жодних передумов та намірів створити передумови та стратегію на відновлення держави. На сьогодні державне майно стало предметом накопичення державного бюджету, а не сталою та прогнозованого впровадження нових ідей на відновлення вже втрачених ресурсів та побудову нового конкурентноспроможного прогресивного апарату управління власністю держави.

Зрозуміло, що в той час коли триває війна і не вистачає ресурсів та коштів, приватизації державного майна і спрямування коштів від неї на поповнення воєнного ресурсу є найбільш простим, проте, вже сьогодні державному апарату управління варто вживати заходи стосовно залучення, як приклад, інвесторів у розвиток державних підприємств. Запровадження механізмів перепрофілювання державних підприємств та спрямувати державну промисловість, нехай навіть за допомогою іноземних інвесторів, на військовий потенціал, впровадження електронних технологій.

Як приклад, можна навести досвід Японії, яка має унікальний досвід успішної повоєнної реконструкції національної економіки, здійсненої лише за одне післявоєнне десятиліття. Проте ефективне застосування цього досвіду неможливе без усвідомлення його ціннісного фундаменту. За доби Едо (1603–1867 рр.) панівною ідеологією в Японії стало конфуціанство, що, на відміну від традиційних, сповнених містицизму вчень буддизму та синтоїзму, ґрунтується на раціоналізмі, світськості й спирається на цивільну бюрократію. Основними етичними принципами конфуціанства є відданість державі (імператору), повага до старших на всіх рівнях, перевага суспільних інтересів над індивідуалізмом. Це обумовило дивовижну швидкість засвоєння західних технологій та систем освіти після Революції Мейдзі (1868 р.). По закінченні доби японського милітаризму (1931–1945 рр.) мільйони японських солдатів, котрі роками існували між життям і смертю, аж ніяк не вважали монотонну роботу у цивільних фірмах, зайнятих повоєнною відбудовою, нестерпною. Фактично лояльність до фірм замінила лояльність до держави під час війни. Поразка у війні спричинила значні зміни в соціальній етиці. Основним чинником цих змін була демократизація економіки в сферах аграрної реформи, організації корпоративного управління та трудових відносин, здійснена союзною окупаційною адміністрацією під керівництвом генерала Д. Макартура. Це включало в себе ліквідацію напівфеодальних латифундій, передачу землі у власність колишнім орендарям, і широке впровадження фермерства. Також були проведені реформи великих промислово-фінансових об'єднань, які раніше керувалися главами сімейних кланів, та було переведено управління на менеджерів, забезпечивши права працівників через профспілки.[59 с 30]

Це забезпечило масове, хоча і болісне, але дуже швидке та ефективне перетворення конфуціанської моделі військової сфери на реорганізовані цивільні виробництва, які стали ключовими силою для повоєнного відновлення та модернізації економіки. На нашу думку саме таку модель у повоєнному відновленні можна взяти за основу.

Країни Балканського півострова – Боснія і Герцеговина, Сербія і Хорватія, після югославських війн 1990-х років пройшли довгий шлях повоєнного відновлення і трансформаційних змін, які все ще продовжуються. Через низку інституційних, фінансових та макроекономічних чинників промисловий розвиток, який був стрижнем цих економік, рушив по вектору деіндустріалізації. Частка доданої вартості переробної промисловості у ВВП знизилася за 1995–2021 рр. на 7–10%, крім Боснії і Герцеговини, де вона з 2005 р. зросла на 4%. Упроваджені міжнародними інституціями програми ринкових трансформацій та допомоги повоєнному відновленню майже не охоплювали промисловий сектор, а ефективному розподілу коштів заважали висока корупція, значні масштаби державної монополії на промислове виробництво, інституційна неспроможність центральної і місцевої влади у прийнятті рішень, складні політичні й бюрократичні процеси. Крім того, обсяги фінансування переглядалися і часто виявлялися меншими, ніж очікувалося, а окремі країни, які декларували свою допомогу, так її і не надали. [59 с. 33]

Програми приватизації та реструктуризації промисловості не були повністю впроваджені через перевагу "ринкового" підходу до регулювання. Це призвело до розриву ланцюгів доданої вартості, які існували між країнами, та спричинило деградацію багатьох промислових активів. Процеси приватизації були нечіткими, особливо в Сербії. Мало уваги було приділено створенню сприятливого інвестиційного клімату, особливо в контексті інституційних реформ та розвитку людського капіталу. Знижена продуктивність людських ресурсів, відсутність сучасних освітніх програм, спрямованих на розвиток ініціативи та підприємництва, а також обмежені інвестиції в науку та інновації.

Україні важливо уникнути цих проблем шляхом активної реалізації інституційних реформ, які рекомендують міжнародні організації. Враховувати обмежений приплив іноземних інвестицій в умовах високих ризиків та брати активну участь у визначенні пріоритетних напрямків підтримки. Створювати рамки для розвитку державного сектора та розробляти власні програми

реструктуризації промисловості. Забезпечити сприятливі умови для використання внутрішнього інвестиційного потенціалу.

Таким чином, зважаючи на досвід країн, зокрема, Західної Європи, основними пріоритетами економічного розвитку України у повоєнний період має бути відновлення та стимулювання стратегічних галузей виробництва на інноваційних засадах.

Вдалим прикладом успішної політики створення стабільного ринку приватного капіталу у сільському господарстві Франції було досягнуто завдяки впровадженню нововведень, таких як система оренди земель сільськогосподарського призначення в 1946 році. Також були вжиті заходи для заохочення фермерів, включаючи регулювання земельного ринку з метою розширення господарств, об'єднання фермерів у кооперативи, надання високого рівня бюджетної підтримки сільського господарства, стимулювання капіталовкладень за допомогою субсидій, а також створення організованого аграрного ринку на європейському рівні. Для вирішення проблем сільськогосподарського сектора була створена прозора система збору і збуту продукції на основі кооперації та інтеграції з торгівлею і підприємствами харчової та переробної промисловості. [60]

Своєю систематичною політикою в аграрному секторі Франція досягла значущого успіху. Завдяки нововведенням, таким як оренда земель сільськогосподарського призначення у 1946 році, заохочення фермерів через регулювання земельного ринку, об'єднання фермерів у кооперативи та значну бюджетну підтримку сільськогосподарського сектору, стимулювання капіталовкладень через субсидії та розвиток організованого аграрного ринку на європейському рівні, Франція стала визнаним світовим експортером сільськогосподарської продукції.

Закон "Про аграрну політику" від 1960 року забезпечив подальше підвищення продуктивності сільського господарства, впровадження технічних інновацій у сільське господарство, розвиток ринків збуту сільськогосподарської продукції, збереження неосвоєних земель, підтримку сімейних ферм і розвиток

сільських територій, а також забезпечення соціального захисту фермерів і осіб, зайнятих у сільському господарстві, і регіональний розвиток сільського господарства з урахуванням місцевих особливостей.

Досвід Франції у формуванні стабільного ринку приватного капіталу у сільському господарстві, підтримки кооперативів і розподілу земель національними інтересами та пріоритетами може бути важливим джерелом навчання для України під час її процесу відновлення сільськогосподарського сектора.

Для України цікавим може бути досвід Хорватії у відновленні економіки регіонів, які не так сильно постраждали під час війни і знаходилися в тилу. Також важливо дослідити, як Хорватія впроваджувала спеціальні режими для постраждалих територій. Хорватія - одна з найбільш захоплюючих історій успіху відновлення після війни. Під час війни в 1990-х роках, країна зазнала серйозних руйнувань, включаючи втрати в житловому фонді до 10%. Однак Хорватії вдалося не лише відновити свою економіку, але й стати однією з перших країн колишньої Югославії, яка приєдналася до Європейського Союзу. Україна є країною з багатими природними ресурсами, і стабільність її економіки має велике значення для міжнародної безпеки. З цієї причини важливо не лише відновлювати економіку після війни, але і будувати самодостатню та конкурентоспроможну економічну систему. Однак слід пам'ятати, що українська економіка буде після війни мілітаризованою через наявність ворожих сусідніх країн. [59 с . 46]

Одним із прикладів Успіху післявоєнного відновлення є досвід Федеративної Республіки Німеччина, якому передували як зовнішні фактори (наприклад, План Маршалла), так і внутрішні чинники, такі як політична стабільність та підтримка населення для реформ, спрямованих на лібералізацію цін і торгівлі, стабілізацію грошового обігу та обмежене втручання держави в господарське життя. У контексті проблеми співвідношення держави та ринку в процесах післявоєнної відбудови виділялися переваги відновлення економіки Західної Німеччини шляхом залучення зовнішньої допомоги, децентралізації,

ринкової лібералізації, дотримання соціальних пріоритетів та інтеграції у світовий економічний простір. Перетворення ґрунтувались на ідеології, яка об'єднувала синтез ефективної ринкової економіки, пріоритетність приватної власності, економічну свободу, державне регулювання та філософію соціальної відповідальності. Роль держави полягала у визначенні стратегічних цілей розвитку, контролі та регулюванні, створенні сприятливого інвестиційного та підприємницького середовища та розробці ефективного законодавства. В цілому, ця концепція визначала економічний порядок.

У контексті творчого підходу та врахування національної специфіки використання теоретичних та практичних принципів соціального ринкового господарства, їхнє застосування стає актуальним і для післявоєнної відбудови України. [59. с. 47]

Отже, як показує досвід згаданих країн, післявоєнне відновлення економіки – складний процес для будь-якої країни, але існують успішні та ефективні стратегії реконструкції та стабілізації національної економіки. Важливим аспектом є реалізація комплексної стратегії, яка включає коротко- та довгострокові заходи. У короткостроковій перспективі політичні інституції повинні надати пріоритет стабілізації економіки та захисту життєвоважливих секторів, зокрема відновлення критичних інфраструктурних галузей, таких як транспорт, енергетика, водопостачання та телекомунікації.

У довгостроковій перспективі важливо зосередитися на міжнародній співпраці для отримання фінансово-технічної допомоги, підтримці народного підприємництва та створенні сприятливого бізнес-середовища. Це включає в себе модернізацію підприємств переробної промисловості, розвиток публічно-приватних партнерств у галузях, таких як морські порти, аеропорти та залізниці, а також впровадження цифровізації у державних адміністративних послугах. Ці заходи сприятимуть відновленню та активізації економічного зростання у майбутньому.

3.2. Реалізація права управління державним майном на підставі права оперативного управління та господарського відання.

В умовах правового режиму воєнного стану інститут управління державним майном потребує створення інноваційної моделі з метою розвитку економіки та ефективного використання державної майна. Право оперативного управління, як одне із речових 365 суб'єктивних цивільних прав, потребує подальшого наукового осмислення і вироблення шляхів його еволюції.

У плановій економіці це право має лише одну здібність, у той час як ринкова економіка здатна його модифікувати та змінювати. Перехід до інноваційної моделі розвитку економіки створює необхідність проведення ще більш глибоких змін і розробки такого нормативно-правового базису, який стане передумовою для найефективнішого управління державною власністю, особливо в умовах війни.

Дослідження розвитку правового управління в історичному контексті доводить зміну характеру правової підстави для державних юридичних осіб, що контролюють майно, що належить їхньому власникові. Самостійність державних юридичних осіб обмежується там, де виконання функцій, покладених на них власником, стає неможливим або ускладненим з різних причин. Тому в контексті переходу до інноваційної моделі економічного розвитку, ключовим завданням стає розробка "правильної" концепції правової підстави для державних юридичних осіб і визначення чітких меж їхніх власних прав.

Одним із перших цивілістів, хто звернув увагу на необхідність врегулювання прав органів управління та закріплене за ними державне майно був С.І. Аскназія. Оскільки саме він, одним із перших цивілістів звернув увагу на необхідність врегулювання прав органів управління та закріплене за ними державне майно. Так, він вказував: «це майно належить державним органам не на праві власності, а на іншому, відмінному від других, речовому праві, а відносини між державними органами і підпорядкованими їм господарськими

організаціями будуються на конструкції адміністративно-правових відносин» [61, с. 24-25].

Не менш видатний цивіліст А.В. Венедиктов був першим, хто запропонував саму структуру правових відносин оперативного управління державним майном, особливо в контексті державної соціалістичної власності. Він визнавав, що діяльність з організації процесу розширеного соціалістичного відтворення, в основному, опосередковувалася адміністративно-правовими відносинами, а сам процес цього відтворення передбачав в собі, головним чином, цивільні та трудові правові відносини. Автор, в частині цих відносин, стверджував такі ключові моменти: «Держава є єдиним власником державного майна, незалежно від того, в чиєму управлінні воно перебуває. Державним органам надається лише право управління майном, переданим їм державою, але право власності на відповідне майно не передається. Державним органам, які мають майно для безпосереднього оперативного управління, надається право володіння, користування і розпорядження цим майном, але це здійснюється відповідно до чітко визначеного законами порядку, визначеного державою». [62]

На думку Р.А. Майданика, головна ідея права оперативного управління майном полягала в тому, що держава поєднує всю повноту державної влади з усіма правомочностями власника і що жоден державний орган (у тому числі й підприємство) не є суб'єктом присвоєння, не присвоює і не може присвоювати жодного об'єкта державної власності, незалежно від характеру цього об'єкта. Згідно з цією теорією, повноваження державних підприємств і господарських органів як «самостійних» суб'єктів цивільного права являють собою один із способів здійснення прав держави-власника в цивільному обороті [63].

У 1990 році відбулась певна трансформація права оперативного управління, адже з'явилося ще одне обмежене речове право – право повного господарського відання. Нами буде в подальшому детально охарактеризоване і вказане обмежене речове право, зараз лише зазначимо, що розмежування цих двох прав відбулось на основі встановлення чи здійснює державний суб'єкт комерційну діяльність.

Перехід від планової до ринкової економіки змінив суть обмежених речових прав. Так, на думку Р.А. Майданика, «Впровадження в законодавство категорії «право повного господарського відання» було свого роду допустимим компромісом між старою категорією «право оперативного управління», сформованою в період переважання державної власності, і спробою надати суб'єкту господарювання – державним підприємствам – більшої самостійності в умовах переходу на повний господарський розрахунок, що передбачало їх діяльність на засадах самофінансування, самоокупності, самозабезпечення» [63].

Слід зазначити, що на початку формування національного законодавства, законодавець перейняв досвід регулювання права оперативного управління від радянського цивільного права. Проте пізніше відбулась певна модернізація законодавства у досліджуваному питанні і законодавець став чітко встановлювати навіть організаційно-правову форму підприємства, що володіє правом оперативного управління.

На сьогоднішній день, Цивільний кодекс України абсолютно не містить жодних положень, що стосуються права оперативного управління, оскільки ця сфера правового регулювання була перенесена до Господарського кодексу України [42]. Значущим є той факт, що тепер, згідно із господарським законодавством, право оперативного управління поширилося на майно не лише державних підприємств, а також на державні унітарні підприємства, розширюючи коло суб'єктів, які мають таке право. Таким чином, можна відзначити, що право оперативного управління пройшло значний еволюційний шлях, розпочавши в період планової економіки з ідеї відмови від розділення власності і закінчивши визнанням його статусу обмеженого речового права під час переходу до ринкової економіки. У наш час, будівництво інноваційної економіки, яка базується на знаннях, вимагає подальших еволюційних змін, які ми можемо спостерігати на практиці.

Мова йде про подальше розширення обсягу повноважень у сфері права оперативного управління, оскільки, відповідно до положень Закону "Про управління об'єктами державної власності", державні комерційні підприємства

та казенні підприємства, що є частиною наукових установ, науково-технологічні комплекси, які базуються на державній власності, зобов'язані виділяти не менше ніж 50% чистого прибутку від своєї діяльності для фінансування ініціативної наукової та науково-технічної роботи, сприяння інноваціям і розширенню власної матеріально-технічної бази [64]. Це означає, що суб'єкти права оперативного управління отримують можливість часткового розпорядження прибутком від управління державною власністю, що розширює їхню компетенцію.

Ми настоюємо на необхідності збереження інститутів права оперативного управління та господарського відання в системі обмежених речових прав і їх включення до Цивільного кодексу України. Якщо буде прийняте рішення про подальшу відміну цих правових конструкцій, то ця відміна має відбуватися поступово. Зміна організаційно-правових форм внаслідок корпоратизації повинна відбуватися у кілька етапів протягом значного періоду часу з метою уникнення помилок, схожих на ті, які були допущені під час надто швидкої приватизації.

Ринкові приватноправові конструкції речових прав також потребують подальшого вдосконалення, і використання їх для всіх видів майна, що перебуває у державній власності, поки що неможливе. Систему довірчого управління майном, яка наразі активно використовується в європейських країнах, також слід переглянути і адаптувати для використання у відношенні до об'єктів державної власності. Коли ринкові механізми повністю зафункціонують і завершиться процес корпоратизації, тоді можна буде видалити конструкції права оперативного управління та господарського відання з Цивільного кодексу України через їх непотрібність.

Право господарського відання, як одне з речових суб'єктивних цивільних прав, є актуальним і вимагає подальшого наукового вивчення та розробки шляхів його вдосконалення. У контексті переходу до ринкових принципів економіки це право функціонувало в основному в одному вигляді, проте завершення ринкових

реформ та впровадження в країні воєнного стану потребує подальшого розвитку цього права.

Протягом майже трьох десятиліть незалежності нашої держави спостерігаються значущі зміни в управлінні державною власністю. Під час планової економіки державна власність була домінуючою і слугувала інструментом впливу партійного керівництва на економіку країни в цілому. Проте з переходом до ринкової економіки державна власність стала ресурсом для перетворень і основою для створення приватної та колективної власності. У сучасний період її роль має радикально змінитися, приділяючи особливу увагу економічній безпеці держави та змінюючи свою структуру тільки під впливом безпекових факторів.

Еволюційний шлях розвитку норм щодо управління державною власністю в незалежній Україні почався з Закону України «Про власність» від 7 лютого 1991 року. Подальший розвиток нормативно-правового регулювання права повного господарського відання знайшов відображення у Законі України "Про підприємства в Україні". Зокрема, пункт 6 статті 10 цього Закону встановлював, що "Безоплатна передача і надання підприємствами матеріальних цінностей громадянам здійснюються з дозволу власника або уповноваженого ним органу, крім випадків, передбачених законодавством УРСР". Незважаючи на те, що це обмеження стосувалося підприємств усіх форм власності, слід відзначити, що на той час, в 1991 році, близько 90% підприємств були у державній власності, і тому це обмеження найбільше вплинуло на державні підприємства. Саме через відсутність чітких повноважень у керівництва багатьох державних підприємств стали відчужувати державне майно за безцінь, що призвело до виникнення перших олігархічних кланів і створення тіньової економіки. Також стало поширеним явище створення невеликих підприємств і кооперативів, куди переливалися значні кошти та цінне обладнання державних підприємств, що завдавало значних збитків державі. У подальшому, конкретно 7 липня 1992 року, пункт 3 статті 10 Закону був доповнений такою нормою: "Відчуження від держави засобів виробництва, що є державною власністю і закріплені за

державним підприємством, здійснюється виключно на конкурентних засадах (через біржі, за конкурсом, на аукціонах) у порядку, що визначається Фондом державного майна України. Одержані в результаті відчуження кошти направляються виключно на інвестиції" [65].

Для виправлення негативної ситуації 31 грудня 1992 року було прийнято Декрет Кабінету Міністрів України «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств». Проте, все ж не вдалось дати відповіді на усі існуючі питання у даній сфері. Частиною 1 ст. 136 Господарського кодексу України встановлено: «Право господарського відання є речовим правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням повноваження розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених Господарського кодексу та іншими законами» [44]. Аналізуючи подальші норми Господарського кодексу України, можемо побачити, що не лише казенне підприємство вилучається із сфери господарського відання, а й державне унітарне підприємство. Тобто законодавець вже вдруге вносить корективи у склад суб'єктів здійснення права господарського відання, поступово утворюючи зміну концепції відношення до державної власності. Важливою нормою, яка визначає зміст права господарського відання є те, що «власник майна, закріпленого на праві господарського відання за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна безпосередньо або через уповноваженим ним орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємства» [44].

Частиною 1 ст. 136 Господарського кодексу України встановлено: «Право господарського відання є речовим правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням повноваження розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених Господарським кодексом України та іншими законами» [44]. Аналізуючи

подальші норми Господарського кодексу України, можемо побачити, що не лише казенне підприємство вилучається із сфери господарського відання, а й державне унітарне підприємство. Тобто законодавець вже вдруге вносить корективи у склад суб'єктів здійснення права господарського відання, поступово утворюючи зміну концепції відношення до державної власності. Важливою нормою, яка визначає зміст права господарського відання є те, що «власник майна, закріпленого на праві господарського відання за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна безпосередньо або через уповноваженим ним орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємства» [44].

Подальша еволюція має відбуватись обов'язково. Проте, в умовах правового режиму воєнного стану питання права оперативного управління та господарського відання носить дещо інших характер.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. введено воєнний стан. У відповідності до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12 травня 2015 року визначено його зміст, порядок введення, гарантії прав і свобод людини, громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб, створення військових адміністрацій [66]. Згідно норм чинного законодавства, воєнний стан – це «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, органам місцевого самоврядування повноважень, потрібних для відведення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [66]. На території, де введений воєнний стан, з метою дотримання дії положень Конституції та законів України,

запровадження та практичної реалізації заходів правового режиму воєнного стану, оборони, забезпечення цивільного захисту населення, громадської безпеки і порядку, охорони правових свобод і законних інтересів громадян можуть бути утворені тимчасові державні органи – військові адміністрації. Саме військові адміністрації наділені особливими повноваженнями в сфері управління майном, які можна звести до наступних положень:

- управління об'єктами житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, забезпечення їх належного утримання та ефективної експлуатації необхідного рівня та якості послуг населення;

- управління об'єктами житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, забезпечення їх належного утримання та ефективної експлуатації необхідного рівня та якості послуг населення;

- встановлення для підприємств, установ та організацій, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету;

- використання місцевих радіостанцій, телевізійних центрів та друкарень для військових потреб;

- здійснення управління майном, яке перебуває в комунальній власності відповідної територіальної громади (крім вирішення питань відчуження, у тому числі і шляхом приватизації комунального майна та надання комунального майна в оренду на строк понад один рік);

- вилучення у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громад електронного комунікаційного обладнання, телевізійної, відео- і аудіоапаратури, комп'ютерів та інших технічних засобів у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану;

- здійснення управління об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, що перебувають в управлінні районних, обласних рад (крім вирішення питань відчуження, у тому числі шляхом приватизації таких об'єктів);

- припинення роботи приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та переробки інформації через комп'ютерні мережі; встановлення порядку використання фонду захисних споруд цивільного захисту

Аналізуючи проблеми відчуження та вилучення майна в умовах воєнного стану, важливо розрізнити ці методи управління. Примусове відчуження майна передбачає позбавлення власника його права власності, що означає, що індивідуально визначене майно, яке може бути у приватній або комунальній власності, при застосуванні цього методу управління переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного надзвичайного стану, за умови попереднього відшкодування його вартості власнику.

З іншого боку, вилучення майна передбачає позбавлення державних підприємств і державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном. Це включає:

1. Управління об'єктами житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, для забезпечення їх належного утримання та ефективної експлуатації.

2. Встановлення для підприємств, установ і організацій, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету.

3. Здійснення управління майном, що перебуває в комунальній власності відповідної територіальної громади, за винятком вирішення питань відчуження, приватизації та оренди на строк понад один рік.

4. Вилучення у підприємств, установ і організацій усіх форм власності електронного комунікаційного обладнання, техніки, комп'ютерів та інших

технічних засобів у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану.

5. Здійснення управління об'єктами спільної власності територіальних громад, які перебувають у владі районних та обласних рад (за винятком вирішення питань відчуження, приватизації та оренди таких об'єктів).

6. Припинення роботи приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та переробки інформації через комп'ютерні мережі.

7. Встановлення порядку використання фонду захисних споруд цивільного захисту з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

Отже, різниця полягає в тому, що примусове відчуження майна застосовується до об'єктів комунальної та приватної форм власності із подальшою компенсацією їх вартості. З іншого боку, вимушене відбувається виключно за рахунок державного майна і без відшкодування його вартості. Крім того, примусове відчуження і вилучення майна в умовах воєнного стану відбувається за рішенням військового командування, затвердженим місцевими державними органами або виконавчим органом відповідної місцевої ради. У зоні ведення бойових дій подібне погодження не передбачене.

Варто зауважити, що для удосконалення та оптимізації процедури і механізмів проведення примусового відчуження та вилучення майна в умовах дії режиму воєнного стану, Верховною Радою України прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану» № 7605 [55]. Нормами цього закону передбачено: примусове вилучення обладнання на підставі рішення Ради національної безпеки і оборони України за пропозицією погодженою обласною військовою адміністрацією, яке може використовуватись для цілей діяльності обороннопромислового комплексу; компенсацію за відчужене майно, що здійснюється за рахунок коштів державного бюджету (протягом 5 наступних бюджетних періодів); можливу

передачу рухомого та нерухомого майна в управління Національного агентства з питань виявлення, розгляду та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Вказані новації мають сприяти зміцненню економічної безпеки країни та захисту її суверенітету і територіальної цілісності.

Як вже згадувалось в попередніх розділах, одним із способів управління майном, в тому числі під час воєнного стану, залишається оренда об'єктів державної та комунальної форм власності із внесеними змінами до чинного законодавства, що надають нові можливості, в тому числі, для релокації бізнесу з прифронтових регіонів [52]. До кінця 2022 року повністю звільнено від орендної плати орендарів в місцях де ведуться бойові дії, а до 30 вересня в тих областях, які постраждали від війни. До 30 травня цього року за оренду держмайна не сплачували в областях з наявною загрозою бойових дій. В усіх інших регіонах орендарі об'єктів державного майна отримують знижку 50 відсотків, а орендарі єдиних майнових комплексів сплачуватимуть на 25 відсотків менше.

Поряд з цим, внесено ще ряд змін щодо управління майном. Отримані результати аналізу нормативно-правових актів, що стосуються управління майном в умовах воєнного стану, дозволяють виділити характерні особливості застосування окремих методів управління майном. Цю систематизацію можна знайти у порівняльній таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Характеристика застосування окремих методів управління майном

№ з/п	Спосіб управління	Специфіка застосування в умовах воєнного стану	Законодавчі акти, що регламентують управління
1	Примусове відчуження та вилучення майна	<ul style="list-style-type: none"> - примусове вилучення обладнання, яке може використовуватись для цілей діяльності оборонно-промислового комплексу на підставі рішення РНБО України за пропозицією погодженою обласною військовою адміністрацією; - компенсація за відчужене майно здійснюється за рахунок коштів державного бюджету (протягом 5 наступних бюджетних періодів); - можливість передачі рухомого та нерухомого майна в управління Національного агентства з питань виявлення, розгляду та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. 	Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану» від 15.08.2022 №7605

Продовження таблиці 3.2

		- примусове відчуження об'єктів права приватної власності, як виняток з мотивів суспільної необхідності за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості.	Конституція України
		-примусове відчуження у власника майна з наступним повним відшкодуванням його вартості, а у разі повернення майна особі - поновлення права власності на це майно із одночасним поверненням грошової суми, одержаної у зв'язку з реквізицією	Цивільний кодекс України
2	Безоплатна передача майна	безоплатна передача об'єктів права комунальної власності з ініціативи військового командування на основі рішення ради, у власності якої перебувало майно	Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI
3	Оренда майна	- звільнення від орендної плати осіб, які були призвані або прийняті на військову службу після оголошення воєнного стану; - прийняття ОМС рішень щодо звільнення та знижок за договорами оренди комунального майна; -зменшення авансового внеску та забезпечувального депозиту для договорів до розміру однієї місячної орендної плати; - автоматичне продовження дії договорів оренди, які завершуються в період воєнного стану та можливість дострокового їх припинення за заявою орендаря; - сплата протягом перших шести місяців оренди переможцями електронних аукціонів, участь в яких прийнято з метою релокації майна в розмірі 1 гривня за 1 кв. метр орендованої площ	Постанова КМУ «Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану» від 27.05.2022 р. № 634
4	Приватизація майна	-змінено способи приватизації. -змінено підхід до визначення розміру гарантійного внеску -встановлено новий вид об'єктів приватизації «пули» -реєстраційний внесок, який вноситься за реєстрацію заяви на участь у приватизації вноситься на відповідний рахунок оператора електронного майданчика -скасовано необхідність оприлюднення повідомлень про хід і результати приватизації в офіційних друкованих виданнях органів приватизації.	Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави» 28 липня 2022 року № 2468-IX

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що в умовах воєнного стану методи управління майном виявляють певну специфіку застосування та спрямовані на ефективне використання державного і комунального майна для

досягнення військово-оборонних завдань, забезпечення національної безпеки, підтримки та розвитку бізнесу. Методи включають передачу, примусове відчуження та вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави, що є обґрунтованим і необхідним.

Однак, питання захисту прав власності залишається актуальним, особливо в умовах воєнного стану. В цьому контексті, важливо враховувати практичні аспекти використання законодавчої та нормативної бази, оскільки під час практичного застосування виникають певні прогалини, які вимагають внесення змін до відповідних законодавчих та нормативних актів. Це необхідно для створення ефективного механізму використання майна і захисту прав власників.

3.3 Розвиток інституту довірчого управління в реалізації права управління державним майном в умовах повоєнного відновлення.

Поміж розглянутих раніше форм реалізації права державної власності, таких як загальне управління власністю, господарське відання та оперативне управління, значні перспективи вбачаються і в такому механізмі, як довірче управління.

В українському законодавстві концепція "довірче управління" з'явилася тільки під час переходу до ринкової економіки. Слід відзначити, що на той момент і в наш час існує розбіжність думок стосовно того, яку конструкцію слід впроваджувати для усунення недоліків управління майном. Деякі науковці, зокрема Р.А. Майданик та С.О. Сліпченко, підкреслюють необхідність введення довірчої власності (trust), тоді як М.М. Слюсаревський вважає, що інститут управління чужим майном є єдино правильною альтернативою довірчій власності[67].

Проф. Р.А. Майданик вважає, що «довірча власність є різновидом «цільового» речового права і правова форма здійснення економічного відношення «управління власністю» у визначеному інтересі (переважно або

виключно в чужому)». При цьому він вказує, що довірче управління є тільки способом здійснення власником своїх правомочностей [68].

Щоб сформулювати власну позицію стосовно довірчого управління, розглянемо правові та економічні фактори, які увійшли в основу виникнення цього виду управління в Україні. Серед цих факторів можна визначити:

1. Наявність протиріч, прогалин та недоліків у цивільному законодавстві України.
2. Трансформація економічних відносин, пов'язана переважно із процесами приватизації.
3. Розвиток відносин у сфері інвестиційного та банківського управління.
4. Виникнення довірчих компаній та товариств.
5. Потреба у швидкому ефекті від розпорядження майном, зокрема, об'єктами державної власності.
6. Позитивний досвід довірчого управління майном у США та країнах Західної Європи, як приклад успішної реалізації такого підходу.

На сьогодні довірча власність широко застосовується в різних сферах життя, проте до 2003 року ця правова конструкція була невідомою в українському законодавстві, викликаючи обговорення. Хоча вже у 1993 році Кабінетом Міністрів України був прийнятий Декрет "Про довірчі товариства", де вже висвітлені елементи довірчої власності. Однак сам термін "довірча власність" був вперше визначений в Законі України "Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати" від 19 червня 2003 року, де в пункті 1 статті 26 зазначалося: "довірча власність визначалась як особлива форма договірних майнових відносин, яка регулює розпорядження платежами за іпотечними активами, переданими установником у володіння, користування і розпорядження управителю" [71]. Проте це положення було скасоване Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України" від 15 грудня 2005 року.

Слід зазначити, що основні принципи довірчого управління визначено главою 70 Цивільного кодексу України (далі - ЦКУ), ст. 153 Податкового кодексу України, ст. 6 Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», ст. 17 Закону «Про цінні папери та фондовий ринок», ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», ст. 34 Закону України «Про іпотеку».

Згідно з частиною 1 статті 1029 Цивільного кодексу України, за угодою про управління майном, одна сторона (установник управління) передає іншій стороні (управителю) на певний період часу майно для управління. У свою чергу, друга сторона зобов'язується оплатити це управління та здійснювати його від свого імені в інтересах установника управління або зазначеної ним особи (вигодонабувача). Відповідно до частини 2 статті 1029 Цивільного кодексу України, угода про управління майном може свідчити про виникнення управителя права довірчої власності на майно, яке він отримав для управління. Законом або угодою про управління майном можуть бути визначені обмеження щодо права довірчої власності управителя [43].

Як вбачається з норм Цивільного кодексу України в договорі управління майном, коли управління охарактеризоване як довірче, утворюються відносини довірчого управління, а управитель при цьому стає довірчим власником майна. Відповідно до частини 1 статті 1033 Цивільного кодексу України, довірчим власником може бути лише суб'єкт підприємницької діяльності. Важливо відзначити, що право власності на конкретне майно в таких відносинах передається від установника до управителя. Однак це право обмежується завданнями, накладеними на управителя, які спрямовані лише на досягнення мети управління майном, визначеної установником. Об'єктом довірчого управління може стати будь-яке майно, включаючи те, що перебуває у державній власності: рухоме чи нерухоме, комплекси майна, гроші, цінні папери і таке

інше. Однак, є обмеження стосовно майна, яке за своїми характеристиками не може бути предметом управління [73, с. 61].

Таке майно повинно відповідати ряду визначених критеріїв:

- майно повинно бути законним та перебувати у вільному обігу;
- воно не повинно бути в оперативному управлінні чи господарському віданні;
- майно не повинно бути заставлене без попереднього повідомлення управителя;
- воно не має бути споживаним у процесі використання;
- це повинно бути майно, яке може бути відокремлене від іншого майна обох сторін.

Отже, довірче управління майном - це діяльність управителя, спрямована на реалізацію чужих суб'єктивних прав і обов'язків. Головна мета полягає в збереженні та розвитку переданого майна, запобіганні та зменшенні можливих збитків при його використанні. Це досягається шляхом використання правомочностей володіння, користування та розпорядження, наданих установником управління та відповідно до законодавства України.

Сутність довірчого управління в Україні тлумачиться так: установник довірчої власності (в основному, це власник майна) передає довірчому власникові майно на певний строк, при цьому наділяє останнього певними правоможностями із володіння, користування та розпорядження даним майном, довірчий власник, в свою чергу, за певну плату зобов'язується здійснювати від свого імені управління даним майном в інтересах установника чи вказаної ним особи (ст. 1029 Цивільного кодексу України) [43].

Таким чином, очевидно, що при встановленні довірчої власності майно не передається у власність, а лише передається довірчому власникові для використання на користь установника чи вказаного ним вигодонабувача, але не на користь самого довірчого власника. Отже, довірчий власник не отримує жодної вигоди від переданого майна, проте має право на винагороду за

виконання покладених на нього обов'язків. Водночас у господарському обороті довірчий власник виступає як власник, здатний укласти угоди з третіми особами та виконувати інші дії щодо управління, використання та розпорядження переданим майном, з урахуванням встановлених законом чи договором обмежень.

Я. Кравченко вважає, що введення терміну "довірча власність" у законодавство України не було узгоджено з вже існуючими юридичними концепціями, що регулюють аналогічні відносини. Зокрема, довірча власність не представляє собою самостійного речового права, оскільки виникає на підставі договору управління майном і існує лише до завершення терміну цього договору. Такий договір може бути розірваний установником управління за умови сплати управителю визначеної плати, яка передбачена угодою. Управитель, хоча й виконує правомочності щодо майна, виступає більше як обов'язковий агент на користь вигодонабувача, ніж власник. Навіть якщо управитель діє у правовідносинах, що мають на меті ввірене йому майно, власною особою, він має обов'язок повідомляти свого контрагента, що він виступає виключно як управитель, а не власник. В іншому випадку, управитель зобов'язаний відповідати перед третіми особами особисто. Це доводить, що такі відносини є зобов'язальними фідуціарними, де управитель зобов'язаний управляти майном установника на користь вигодонабувача і має право вимагати оплати за свої послуги. У свою чергу, установник повинен сплатити вартість послуг управителя та має право вимагати належного виконання останнім своїх обов'язків. Отже, для українського законодавства виникає виклик узгодження понять "довірча власність" і "довірче управління", оскільки на практиці ці терміни фактично збігаються. [74]

Відзначимо, що починаючи з 17 жовтня 2019 року в Україні, довірча власність стала формою застави для гарантування виконання зобов'язань за кредитними договорами. Цей новий її статус був уведений відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» від 20 вересня 2019 року №

132-IX. Відповідно до цих змін, "договір про встановлення довірчої власності" означає, що одна сторона (довірчий засновник) передає майно (рухоме або нерухоме) іншій стороні (довірчому власнику) на правах довірчої власності для забезпечення виконання зобов'язань боржника за кредитним або позичковим договором. З моменту встановлення довірчої власності право власності довірчого засновника припиняється, а у довірчого власника виникає право довірчої власності на це майно. Однак останній не має права самостійно відчужувати це майно, крім випадків стягнення на нього та викупу для суспільних потреб в порядку, визначеному законом. [75]

Слід відзначити, що впровадження правового інституту довірчої власності, як засобу забезпечення виконання зобов'язань, в багатьох відносинах дублює функції іпотеки і може бути непотрібним заходом. Зокрема, враховуючи очевидні проблеми в правовому визначенні цієї конструкції, існує ризик того, що довірча власність у своєму теперішньому вигляді може не знайти широкого застосування на практиці.

Отже, довірче управління майном - це діяльність управителя, спрямована на виконання чужих суб'єктивних прав та обов'язків. Її мета полягає в збереженні та примноженні переданого майна, а також у запобіганні та зменшенні можливих збитків під час його використання. Це досягається через реалізацію правомочностей володіння, користування та розпорядження, визначених установником управління та відповідно до законодавства України.

На сьогодні період законодавство України не має загальних норм щодо довірчого управління. Цей інститут регулюється главою 70 Цивільного кодексу України, а також окремими положеннями інших законів. Довірча власність, яка визначена як особливий вид права власності, виникає на підставі закону чи угоди про управління майном. Зокрема, після внесення змін до законодавства, довірча власність також може виступати як засіб забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором. Зазначено, що об'єктами довірчої власності не можуть бути цінні папери, корпоративні права та деякі земельні ділянки. У сучасних умовах в Україні довірче управління широко використовується у сфері бізнесу.

Однак відсутність чіткого правового регулювання цього питання суперечить стратегічному курсу України на вступ до європейського економічного простору, оскільки в багатьох країнах світу існує концепція довірчої власності. Це може призводити до проблем, коли іноземна компанія, яка розпочинає свою діяльність в Україні або інвестує український капітал, стикається із складністю застосування загальноновизнаних категорій та механізмів. Важливо, щоб ці механізми відповідали національному законодавству, але їх сутність не суперечила загальноприйнятим стандартам, що сприяло б успішному міжнародному співробітництву, розвитку підприємництва та поліпшенню інвестиційного клімату в Україні.

Таким чином, 20 вересня 2019 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Пронесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» [76], яким внесено зміни до значної кількості нормативно-правових актів, а тому числі до Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). В ході такого оновлення ЦК України отримав новий § 8 під назвою «Довірча власність», що складається із 13 статей, в яких послідовно запроваджується правове регулювання особливого виду власності. Введення такої форми власності в національне законодавство, на нашу думку, свідчить про поступовий відхід від "чистих" елементів окремих правових систем і сприяє їх все більшому зближенню.

Запровадження закону за задумами законотворців має на меті втілення поліпшень інвестиційного клімату України за окремими напрямками, обраними внаслідок комплексної оцінки відповідності законодавства України кращим світовим практикам, описаним Групою Світового банку у методології рейтингу Doing Business. Проте, наразі робити висновки про досягнення прогнозованої мети складно, особливо в умовах правового режиму воєнного стану.

У зв'язку з активними воєнними діями Російської Федерації, у березні 2022 року розпочалася процедура примусового вилучення майна (активів), яке розташоване (zareєстроване) на території України та фактично чи через афілійованих представників належить Російській Федерації та її резидентам. Це

відбулося відповідно до Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» [77].

Зокрема, встановлено можливість проведення примусового вилучення об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів з мотивів суспільної необхідності, включаючи випадки, коли це настійно вимагається військовою необхідністю, на користь України. Серед таких об'єктів враховуються, зокрема, корпоративні права та цінні папери, що знаходяться (zareєстровані) на території України та безпосередньо або через афілійованих осіб належать Російській Федерації та її резидентам [77]. Сьогодні прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської федерації та її резидентів» щодо уточнення окремих положень, який стверджує, що проведення примусового вилучення об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів може здійснюватися не лише з мотивів суспільної необхідності, але й у рахунок майбутньої репарації на користь України, яка постраждала від агресії з боку Російської Федерації [78].

З метою аналізу залучення резидентів та компаній Російської Федерації до вітчизняних ринків капіталу з метою зменшення їх впливу та мінімізації загроз для фінансових ринків України, 20 квітня 2022 року Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) наклала зобов'язання на компанії з управління активами, інвестиційні та пенсійні фонди, щоб вони подали інформацію щодо наявності в структурі власності, серед учасників та членів рад громадян та осіб, пов'язаних з Російською Федерацією. Також, інформація стосується наявності нерухомого майна, корпоративних прав, дебіторської заборгованості, та іншого майна, що розташоване на території України та належить Російській Федерації або її громадянам [79].

Зараз, в умовах повномасштабної війни в Україні, дуже актуальною стає необхідність прийняття заходів для забезпечення економічної безпеки, яка є невід'ємною частиною національної безпеки країни. Це включає ефективне та

неперервне функціонування державних підприємств, корпорацій і банків в умовах нових геополітичних реалій. Ця ситуація, в свою чергу, вимагає перегляду процесів прийняття рішень, повноважень і порядку роботи органів управління державними підприємствами, корпораціями і банками [80].

Чинне законодавство України, яке регулює питання корпоративного управління юридичних осіб публічного права, наразі не відповідає сучасним викликам і не може гнучко адаптуватися до умов воєнного стану в Україні. Крім того, це законодавство повинно гарантувати повернення до довоєнних стандартів після припинення дії воєнного стану в Україні. Однак на наш погляд, важливо зберегти досягнення в реалізації Керівних принципів Організації економічного співробітництва та розвитку в національному законодавстві України [80].

З метою запобігання можливим загрозам національній безпеці України в економічній сфері, а також для захисту діяльності державних підприємств, корпорацій і банків в умовах повномасштабної агресивної війни, було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо здійснення моніторингу потенційних загроз національній безпеці України у сфері економіки». Цей закон передбачає проведення моніторингу потенційних або існуючих загроз національній безпеці України стосовно суб'єктів управління державного банку, державного унітарного підприємства, господарського товариства, де більш як 50 відсотків акцій (часток) належать державі, а також господарського товариства, де більш як 50 відсотків акцій (часток) належать іншому господарському товариству, в статутному капіталі якого більше як 50 відсотків акцій (часток) належать державі. У разі виявлення таких загроз передбачено вжиття заходів для нейтралізації їх впливу на діяльність відповідних підприємств, товариств або банків [81].

Проте, наразі все вилучене майно та акти здебільшого «йде з молотка», тобто виставляється на продаж, у деяких випадках передається Збройним силам України. Проте на наш погляд доцільніше було б залучити до управління активами, майном, підприємствами іноземних управителів. Це дозволило б

зберегти та удосконалити те, що залишилось від державного майнового капіталу. Більш того, Україна вже має досвід залучення іноземних, міжнародних фахівців у сфері управління.

Так, від початку корпоративної реформи, яка триває з 2016 року, збільшилась кількість міжнародних фахівців у наглядових радах. Так, наприклад, у АТ «НАК «Нафтогаз України» 80% складають іноземці, в АТ «Українська залізниця» – 71%, в АТ «Укрпошта» – 67% [88]. А це, в свою чергу, запобігає політичному втручанням та корупції в державних товариствах та підвищує ефективність та прозорість їхньої діяльності. Як приклад, завдяки членам-іноземцям, які є експертами міжнародного рівня, вдалося покращити фінансові показники компаній, внаслідок чого АТ «НАК «Нафтогаз України», 171 АТ КБ «Приватбанк» та АТ «Укрпошта» перетворилися із збиткових на прибуткові. А також реформа корпоративного управління державних банків є однією з умов співпраці України з МВФ [82].

Тому на нашу думку, найдоцільнішим управлінням державного майна є пріоритетне його збереження. Оскільки в умовах війни, органи влади залишили поза увагою промислову здатність країни, в тому числі здатність розвивати та започатковувати власне, вітчизняне виробництво, яке можна спрямувати на обороноздатність. На сьогодні, захист державних кордонів потребує не лише людських ресурсів але, перш за все збільшення оборонного потенціалу. В майбутньому, тобто в повоєнний період це дозволить Україні закріпити здобу перемогу, відновити економіку та вийти на міжнародний ринок.

ВИСНОВКИ

Сучасною реальністю у системі державного управління України є проходження складних та внутрішньо суперечливих процесів, спрямованих на перетворення неефективної системи управління. Очевидно, що така система вимагає фундаментальної модернізації, яка дозволила б створити надійний, збалансований та результативний орган державного управління, відповідний світовим стандартам. Новітні досягнення країн Європейського Союзу служать прикладом успішної трансформації за короткий період. Примітні результати ЄС вказують і на можливі наслідки невизначеності щодо пріоритетів у сфері державного управління.

Проаналізувавши зміст та межі державної власності, а також дослідивши різні способи управління державним майном, можна зробити висновок, що інститут управління державною власністю в Україні недосконалий та потребує впровадження нових, більш дієвих та результативних методів.

Дослідження зарубіжного досвіду у розвитку інститут управління державним майном вказує на те, що для того щоб впровадити європейську модель державного управління в Україні, слід застосовувати алгоритм для вивчення стану та шляхів вдосконалення системи: 1) аналіз теоретичних і практичних аспектів у динаміці; 2) вивчення міжнародного досвіду та його можливого застосування; 3) оцінка впливу на результативність; 4) виявлення основних проблем; 5) розробка пропозицій для удосконалення; 6) розробка нормативних документів для реалізації розроблених пропозицій.

Отже, ключовим напрямком удосконалення управління державною власністю є необхідність переосмислення засад функціонування органів державної влади в Україні. Це повинно ґрунтуватися на принципах надійності та передбачуваності, прозорості та відкритості, відповідальності, а також ефективності та результативності. Крім того, управління об'єктами державної власності потребує якісної правової регламентації та чіткого визначення повноважень всіх сторін, що участь беруть у цих відносинах.

Таким чином, для підвищення ефективності управління об'єктами державної власності в Україні важливо розглядати кілька ключових напрямків дій:

Впровадження стратегічного і промислово-цивільного управління: зазначення основних завдань для кожного об'єкта; оптимізація кількості об'єктів та повернення незаконно відчуженого майна.

Інвентаризація та створення реєстру: проведення інвентаризації об'єктів державної власності; забезпечення прозорості та створення програмно-технічного забезпечення для єдиного формату даних.

Формування державно-приватного партнерства: розвиток співпраці у економіко-соціальной сфері.

Оновлення методів управління: впровадження системи моніторингу та аналізу ефективності; застосування кращого іноземного досвіду управління.

Залучення інвесторів через корпоратизацію: спрямоване залучення інвесторів для підвищення ефективності державних підприємств.

Створення умов для росту ролі бізнесу: підтримка соціального підприємництва та створення конкурентного середовища.

Посилення державного контролю та відповідальності: зміцнення контролю за виконавчими органами та забезпечення підготовки фахівців за світовими стандартами; збільшення контролю за технічним станом об'єктів.

Вдосконалення правового регулювання: розробка законодавчих актів, що визначають повноваження учасників управління об'єктами державної власності.

Вважаємо, що вказані стратегії для підвищення ефективності управління об'єктами права державної власності сприятимуть успішному виконанню основних завдань державної власності. Ці завдання включають створення та фінансування галузей, необхідних для економічного зростання; забезпечення вирівнювання економічного циклу; гарантування національної безпеки та стабільності в країні; підтримка зайнятості населення та інші.

Проведений аналіз свідчить про те, що умови воєнного стану накладають певні особливості на застосування методів управління майном, спрямованих на

ефективне використання державного та комунального майна в інтересах військово-оборонного комплексу, національної безпеки, а також на підтримку та розвиток бізнесу. Описано механізми передачі, примусового відчуження та вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави, що обґрунтовано в умовах воєнного стану. Проте, питання захисту прав власності залишається актуальним і вимагає уваги, особливо в контексті сучасної реальності воєнного стану. Це викликає особливий інтерес серед науковців та практиків, оскільки практичне застосування законодавства вказує на наявність прогалин, які потребують внесення змін до відповідних правових актів для створення ефективного механізму управління майном та захисту прав власників.

У роботі проаналізовано різні методи управління майном та їх особливості в контексті правового режиму воєнного стану. Визначено, що під час воєнного стану найбільш часто використовуються такі методи управління майном: примусове відчуження майна, вилучення майна будь-якої форми власності, приватизація та оренда майна. Здійснено аналіз нормативно-правових актів, які регламентують ці питання в умовах воєнного стану, зокрема, в зв'язку з окремими методами управління майном.

У своєму дослідженні акцентовано увагу на тому, що у процесі приватизації, яка слугує найглобальнішою основою для припинення державної власності, не були враховані реституційні процеси, що мали місце в усіх демократичних країнах. Наголошується на необхідності повернення націоналізованого майна попереднім власникам на конкретних територіях України перед початком процесів приватизації. Відзначається можливість ініціювання такого процесу в сучасний час, проте важливо враховувати вже отримані особами активи під час приватизації. Такий підхід сприяв би приближенню України до стандартів поваги до прав власності, що існують у країнах Європи.

Під час аналізу юридичної природи використання права власності були розглянуті такі аспекти: роль держави як суб'єкта права державної власності та суб'єктів, які управляють державною власністю. Детально вивчено

повноваження кожного суб'єкта управління державною власністю, вказано, що об'єкти державної власності становлять фундаментальну основу для забезпечення економічної безпеки держави. Вказано на соціальну спрямованість цього виду власності, яка полягає у захисті життя та здоров'я громадян, збереженні незалежності та територіальної цілісності держави. Зазначено, що частина використання такої власності призначена для отримання прибутків державою, що залежить від ефективності її управління. Відзначено, що необхідно встановити єдині критерії оцінки ефективності для усіх суб'єктів господарювання, незалежно від форми власності, і налагодити систему прогнозування економічного ефекту від застосування процедур приватизації або реприватизації.

Стосовно права оперативного управління та господарського відання, висловлено позицію щодо доцільності їх збереження як обмежених речових прав в Цивільному кодексі України. Лише після завершення добре спланованої та належно врегульованої корпоратизації можна буде застосовувати ринкові приватноправові механізми, на які зараз вказують противники існуючих речових прав, розглядаючи їх як пережиток соціалістичного минулого. Механізм довірчого управління також потребує значного вдосконалення для того, щоб його можна було повністю використовувати як альтернативу конструкціям оперативного управління та господарського відання.

Виділено процедурні новації для їхнього застосування в сучасних умовах. Узагальнено, що в умовах воєнного стану застосування методів управління майном є специфічним та спрямованим на ефективне використання державного і комунального майна для підтримки та розвитку бізнесу. Визначено механізми передачі, примусового відчуження та вилучення майна у юридичних та фізичних осіб на користь держави, що обґрунтовано необхідністю забезпечення цілей військово-оборонного комплексу та національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Потапчук Г.Ю. Роль дослідницьких традицій інститут власності у побудові ефективної економічної політики реформування відносин власності /Ефективна економіка.-2009р. 123 с.
2. Платон. Держава. URL: <http://litopys.org.ua/plato/plat01.htm>.
3. Платон. "Політика і Закони". URL: <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd06.htm>.
4. Арістотель. Політика. URL : <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm>
5. Вчення Дж. Локка "Про право і державу". URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-3914.html>.
6. Утилітарний підхід Ієремія Бентама до розуміння держави та права. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib>.
7. П.-Ж. Прудон: «Власність - це крадіжка!». URL: <http://epi.cc.ua/prudon-sobstvennost-eto.html>.
8. Право і держава в концепції правосвідомості І.О. Ільїна. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50593687.pdf>.
9. Пересунько С.І. Право державної власності та його здійснення в період ринкових реформ в Україні. Автореф. на здобуття ступеня к.ю.н., 12.00.03 – цивільне право; сімейне право; цивільний процес; міжнародне приватне право. К., 1998 р. 20 с.
10. Ушакова Ю. А. Поняття, зміст та форми права власності : автореферат дис. к.ю.н. : 12.00.03 ; Н.-д. ін-т приват. права і підприємництва, Акад. прав. Наук України. К., 2011. С. 9.
11. Закон України “Про управління об’єктами державної власності» від 21.09.2006 № 185-V. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> (дата звернення 30.08.2023).
12. Цивільне право. Підручник у двох томах. Том 1 / За редакцією проф. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Харків: Право, 2011. 656 с., с. 410

13. Дзера О.В. Вибране. Збірник наукових праць. Київська школа цивілістики / О.В. Дзера. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 120-163, 180, 872 с.

14. Харитоновна О.І. До визначення поняття права інтелектуальної власності. Актуальні проблеми держави і права. 2009. № 51. С. 51-59. 34. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 35. Економіко-правові проблеми трансформації відносин власності в Україні. / Відповід. ред. В.М.Селіванов, В.А. Євтушевський / Акад. прав.

15. Конституція України від 28.06.1996р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (ст. 13, 14, 41, 142, 143) (дата звернення 11.09.2023).

16. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / Ц58 Д.В. Боброва, О.В. Дзера, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. — К.: Юрінком Інтер, 1999. - 864 с.

17. Цивільне право України. Частина перша [Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / Ч. Н. Азімов, М. М. Сібільов, В. 1. Борисова та ін.]; За ред. проф. Ч. Н. Азімова, доцентів С. Н. Приступи, В. М. Ігнатенка. — Харків: Право, 2000. — 368 с.

18. Суханов Е. А. Право собственности в современной России / Е. А. Суханов // Собственность в XX столетии / редкол.: В. В. Алексеев (гл. ред.) и др. Е М. : РОССПЗН, 2001. С. 767-774.

19. Підпригора О.А. Основи римського приватного права. – К., 1995. 117с.

20. Кісель В.Й. Трансформація концепцій про сутність права власності. Форум права. 2015. № 1. С. 135-140. 44. Ясь О. В. Звід законів Російської імперії // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2005. — Т. 3, с. 135, 317, 672.

21. Москалюк Н.Б. Теоритичні та практичні проблеми права державної власності та його реалізації. Монографія 2020, с. 49.

22. Дзера О.В. Вибране. Збірник наукових праць. Київська школа цивілістики / О.В. Дзера. – К.: Юрінком Інтер, 2016. с. 107.
23. Цивільне право України. Академічний курс: підр. у 2 т. Т.1: Загальна частина / за заг. ред. Я.М.Шевченко. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2003. 520 с
24. Соловьев А.Н. Право собственности профессиональных союзов. Харьков: ИД «Райдер», 2003. 208 с.
25. Харитоновна О.І. До питання про характеристику права державної власності. Актуальні проблеми держави і права. № 33. 2007. С. 253-259.
26. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 31, ст.429.
27. Закон “Про економічну самостійність Української РСР» від 03.08.1990 №142-ХІІ. Відомості ВР УРСР (ВВР), 1990, N34, ст.499.
28. Закон УРСР «Про власність» від 07.02.1991 № 697-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 20, ст.249.
29. Постанова КМУ «Про Концепцію розподілу між центральними і місцевими органами виконавчої влади повноважень з управління об'єктами державної власності та заходи щодо її реалізації» від 28 жовтня 1998 р. N 1703. URL[^] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1703-98-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.10.2023)
30. Закон України “Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» від 17.11.2009 № 1559-VI. Відомості ВРУ, 2010, №1, ст.2.
31. Закон України «Про особливості оренди об'єктів паливно_енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності» від 08.07.2011 № 3687-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, №18, ст. 157.
32. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 15, ст. 99.

33. Закон України «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України "Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» від 02.10.2019 № 145-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 46, ст. 302.

34. Постанова КМУ «Про управління корпоративними правами держави» від 15 травня 2000 р. N 791. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791-2000-%D0%BF#Text>. (дата звернення 15.10.2023).

35 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>. (дата звернення 15.10.2023).

36. Закон України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» від 16.06.2011 № 3531-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 4, ст.23

37. Закон України "Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, 442 гарантування та здешевлення кредитування експорту" від 20.12.2016 № 1792-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 4, ст.43.

38. Закон України "Про Фонд енергоефективності" від 08.06.2017 № 2095-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 32, ст.344/

39. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 № 2121-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, ст.30.

40. ОСНОВНІ ЗАСАДИ впровадження політики власності щодо суб'єктів господарювання державного сектору економіки. URL: https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk_UA&fileId=88f62212-844e-4229-b72f-0270641426d (дата звернення 18.10.2023).

41. Загальна інформація щодо порядку формування і ведення Єдиного реєстру підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство. URL: <https://minjust.gov.ua/m/ediniy-reestr-pidpriemstv-schodoyakih-porusheno-provadjennya-u-spravi-pro-bankrutstvo>. (дата звернення 20.11.2023)

42. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144.

43. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356

44. Майданик Р.А. Речове право: підручник / Р.А. Майданик. К.: Алерта, 2019. 1102 с.

45. Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ. Верховний суд. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00069> (дата звернення 25.10.2023).

46. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 1 липня 2004 року № 1952-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15> (дата звернення 30.10.2023).

47. Спасибо-Фатєєва І. Об'єкти права власності: напрями модернізації права України. Право власності: європейський досвід та українські реалії: Збірник доповідей і матеріалів Міжнародної конференції (м. Київ, 22–23 жовтня 2015 року). К.: ВАІТЕ, 2015. С.79-87.

48. Закон України «Про доступ до публічної інформації URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення 01.11.2023).

49. Державний механізм забезпечення інформатизації системи охорони здоров'я: [монографія]/[Р.Р. Ларіна., А.В. Владзимирський, О.В. Балуєва]; за заг. Ред. В.В. Дорофієнка. – Донецьк: ТОВ «Цифрова типографія», 2008р.- 252с.

50. Теоретико-методологічні засади державного управління: формування понятійного апарату: метод. рек./ (авт. Кол.: Корженко В.В., Говоруха В.В., Амосов та ін.) за заг. редакцією В.В. Корженка К.: НАДУ, 2009р.-56 с.

51. І. Даценко. Зміни у законодавстві про управління об'єктами державної власності. URL: <http://old.minjust.gov.ua/12894> (дата звернення 10.11.2023).

52. Постанова Кабінету Міністрів України «Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану»: прийнята 27

травня 2022 р. № 634. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення 12.11.2023).

55. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» 17 травня 2012 року №4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення 12.11.2023).

56. Закон України від 06.09.2022 р. № 2561-IX "Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2561-20#Text> (дата звернення 15.11.2023)

57. Інформації з офіційного сайту Міністерства фінансів України. URL:https://mof.gov.ua/storage/files/2_%D0%94%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B0_%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C_2023_28_06_2023.pdf. (дата звернення 16.11.2023).

58. Коуз Р. Фирма, рынок и право. — М.: Новое издательство, 2007р. — 224 с. 3.

59. Міжнародний історичний досвід повоєнного реконструкції економіки: уроки для України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-reonstrukcii-uroku-dla-Ukrainy.pdf> дата звернення 18.11.2023)

60. Шлях до процвітання. Базові принципи реформування економіки. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/49/62/98731286ceb3c658b8d221ce8cb617c5_1512725122.pdf (дата звернення 21.11.2023)

61. Аскназий С.И. Очерки хозяйственного права СССР. Л. 1926, с. 100-103. Цитируется по кн.: Иоффе О.С. Развитие цивилистической мысли в СССР. Ч. 2. Л.. 1978. с 24-25.

62. Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность / Венедиктов А. В. ; отв. ред.: Райхер В. К. - М., Л. : Изд-во АН СССР, 1948. С. 363-364, 839.

63. Майданик Р.А. Речове право: підручник / Р.А. Майданик. К.: Алерта, 2019. 774, 1102 с

64. Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 46, ст.456

65. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім "АртЕк", 2020. 128 с.

66. Закон України «Про правовий режим воєнного стану»: прийнятий 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 21.11.2023)

67. Слюсаревський Н.Н. Теоретичні проблеми договірної управління чужим майном в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 Харків, 1999. 20 с.

68. Майданик Р.А. Проблеми регулювання довірчих відносин у цивільному праві: Автореферат дис. докт. юрид. наук. Київ, 2003. 28 с.

69. Декрет КМУ "Про довірчі товариства". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23-93#Text> (дата звернення 18.11.2023).

70. Законі України "Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати" від 19 червня 2003 року № 979-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-15#Text> (дата звернення 18.11.2023).

71. Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України" від 15 грудня 2005 року №3201-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3201-15#Text> (дата звернення 18.11.2023)

72. Майданик Р.А. Природа довірчої власності як особливого об'єкта цивільних прав за законодавством України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2005. №8 (46). С. 16-23.

73. Венедіктова І.В. Договір довічного управління майном в Україні. Харків: Консум,2004.216с

74. Кравченко Я. Проблеми визначення інституту довірчої власності в праві України URL: <http://tdp.kpi.ua/wp-content/uploads.pdf>.

75. Кальницька І. Які переваги та ризики має довірча власність як вид забезпечення виконання зобов'язань (14.12-20.12.2019) URL:<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2349/>

76. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» від 20.09.2019 №132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-20#Text>

77 Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» від 03.03.2022 р. № 2116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20> (дата звернення 17.11.2023).

78. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської федерації та її резидентів» щодо уточнення окремих положень» від 03.03.2022 р. № 2116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20> (дата звернення 16.11.2023)

79. Щодо надання інформації: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 20.04.2022 р. № 312. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/rish_312.pdf (дата звернення 18.11.2023).

80. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей корпоративного управління юридичних осіб, акціонером (засновником, учасником) яких є держава в період дії правового режиму воєнного стану в Україні: Пояснювальна записка до Проекту Закону України від 26.04.2022 р. № 7319. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1281563> (дата звернення 21.10.2023)

81. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо здійснення моніторингу потенційних загроз національній безпеці України у сфері економіки» від 01.04.2022 р. № 2182-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2182-20> (дата звернення 18.11.2023)

82. Закликаємо Президента ветувати закон, який руйнує систему корпоративного управління: Заява від 03.04.2022 р. Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/news/zaklykayemo-prezydenta-vetuvatyzakon-yakuj-rujnuye-systemu-korporatyvnogo-upravlinnya/> (дата звернення 18.11.2023).

83. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»: прийнятий 17 травня 2012 р. № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>. (дата звернення 20.11.2023).

84. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану»: прийнятий 15 серпня 2022р. №7605. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40137> (дата звернення 18.11.2023).

85. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»: прийнятий 1 липня 2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>. (дата звернення: 03.10.2023)

86. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні»: прийнятий 12 липня 2001 р. № 2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>. (дата звернення: 03.10.2023)

87. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану»: прийнятий 24 березня 2022 р. № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>. (дата звернення: 06.10.2023).

88. Національна доповідь щодо завершення земельної реформи /за наук. ред. Л.Я. Новаковського. – К.: Аграр. наука, 2015. – 48 с.

Додаток №1

**Інформація про стан виконання
Зведеного та Державного бюджетів України
за січень–грудень 2021-2022 років**

(відповідно до місячного звіту Державної казначейської служби України від 25.01.2023)

**Основні показники Зведеного та Державного бюджету України за січень–
грудень 2021-2022 років**

Показники	Зведений бюджет				Державний бюджет			
	факт 2021 рік	факт 2022 рік	відхилення		факт 2021 рік	факт 2022 рік	відхилення	
			млрд грн	темп росту,%			млрд грн	темп росту,%
Доходи	1662,3	2196,3	533,9	132,1	1296,9	1787,4	490,5	137,8
Видатки	1845,4	3043,5	1198,1	164,9	1491,2	2705,4	1214,2	181,4
Надання кредитів	14,2	10,3	-3,9	-	13,6	9,0	-4,6	-
Повернення кредитів	9,4	12,7	3,3	-	9,1	12,3	3,2	-
Дефіцит (+)/профіцит (-)	187,8	844,8	657,0	-	198,8	914,7	715,9	-

Зухвале і цинічне військове вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року та подальше розгортання бойових дій завдали серйозного удару українській економіці, що безумовно відобразилося на виконанні бюджетних показників поточного року.

Урядом негайно були вжиті першочергові заходи щодо переорієнтування бюджету країни на військові цілі та здійснення найнеобхідніших соціальних видатків, спрямованих на підтримку життєдіяльності населення.

В цілому, за 2022 рік, бюджетні показники були виконані відповідно до розпису звітнього періоду.

ДОХОДИ

Загальна сума доходів зведеного бюджету України за січень–грудень 2022 року становила **2196,3** млрд грн, що на **533,9** млрд грн, або на **32,1** відсотка більше ніж за аналогічний період 2021 року.

Питома вага податкових надходжень в загальному обсязі надходжень до зведеного бюджету України становила **61,2** відсотка, **неподаткових надходжень** – **16,8** відсотка, **офіційні трансферти від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ** – **21,9** відсотка.

Найбільшу питому вагу серед надходжень в загальному обсязі доходів зведеного бюджету України становили такі надходження:

- від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ – **21,9** відсотка;
- податок на додану вартість – **21,3** відсотка;
- податок та збір на доходи фізичних осіб – **19,2** відсотка;
- власні надходження бюджетних установ – **11,4** відсотка;
- податок на прибуток підприємств – **5,9** відсотка;
- акцизний податок – **5,3** відсотка;

- *рентна плата за користування надрами загальнодержавного значення* – **4** відсотки;
- *місцеві податки та збори* – **3,8** відсотка.

За січень–грудень 2022 року **Державний бюджет України** отримав **1787,4** млрд грн, що на **490,5** млрд грн, або на **37,8** відсотка більше ніж за аналогічний період 2021 року, що обумовлене серед іншого:

- від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ – «**+480,2**» млрд грн;
- власними надходженнями – «**+146,5**» млрд грн;
- ПДВ з вироблених товарів з урахуванням бюджетного відшкодування – «**+58,2**» млрд грн;
- частиною чистого прибутку та дивідендами від підприємств з державною часткою «**+18,4**» млрд грн;
- кошти від примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації «**+17**» млрд грн;
- податком та збором на доходи фізичних осіб – «**+10,9**» млрд грн;
- рентною платою за користування надрами загальнодержавного значення – «**+5,4**» млрд грн;
- ПДВ із ввезених товарів – «**-127,7**» млрд грн;
- акцизним податком – «**-60,1**» млрд грн;
- податком на прибуток підприємств – «**-30,7**» млрд грн;
- ввізним митом – «**-13,5**» млрд грн;
- реверсною дотацією – «**-8,9**» млрд грн;
- прибутком НБУ – «**-5,6**» млрд гривень.

Найбільшу **питому вагу** в загальному обсязі надходжень до Державного бюджету України становили **податкові надходження 53,1** відсотка, з них:

- *податок на додану вартість* – **26,1** відсотка;
- *податок та збір на доходи фізичних осіб* – **8,3** відсотка;
- *податок на прибуток підприємств* – **6,5** відсотка;
- *акцизний податок* – **5,7** відсотка;
- *рентна плата за користування надрами загальнодержавного значення* – **4,5** відсотка.

Неподаткові надходження становили **19,4** відсотка від загальної суми доходів державного бюджету, серед яких:

- *власні надходження бюджетних установ* – **13,1** відсотка;
- *частина чистого прибутку та дивіденди* – **2,6** відсотка;

Офіційні трансферти від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ становили **26,9** відсотка від загальної суми доходів державного бюджету.

До загального фонду державного бюджету за січень–грудень 2022 року надійшло **1491,1** млрд грн, що на **406,9** млрд грн, або на **37,5** відсотка більше, ніж за аналогічний період 2021 року.

Найбільші надходження до загального фонду державного бюджету у січні–грудні 2022 року становили:

- *ПДВ із ввезених товарів* – **253,1** млрд грн, що на **127,3** млрд грн, або на **33,5** відсотка **менше** ніж за аналогічний період 2021 року;
- *ПДВ із вироблених товарів з урахуванням бюджетного відшкодування* – **213,9** млрд грн, що на **58,2** млрд грн, або на **37,3** відсотка **більше** ніж за аналогічний період 2021 року;

Довідково: за січень–грудень 2022 року **відшкодовано ПДВ** у сумі **84,6** млрд грн, що на **75,1** млрд грн, або на **47** відсотків **менше** ніж за аналогічний період 2021 року.

- *податок та збір на доходи фізичних осіб* – **148,4** млрд грн, що на **10,9** млрд грн, або **7,9** відсотка **більше** порівняно із аналогічним періодом 2021 року;

- *податок на прибуток підприємств* – **117** млрд грн, що на **30,7** млрд грн, або на **20,8** відсотка **менше** ніж за аналогічний період 2021 року;
- *рентна плата за користування надрами* – **81** млрд грн, що на **27,5** млрд грн, або на **51,3** відсотка **більше** порівняно із аналогічним періодом 2021 року;
- *акцизний податок* – **78,9** млрд грн, що на **5,2** млрд грн, або на **6,2** відсотка **менше** порівняно із аналогічним періодом 2021 року;
- *частина чистого прибутку та дивідендів від підприємств з державною часткою* – **46,9** млрд грн, що на **18,4** млрд грн, або на **64,4** відсотка **більше** порівняно із аналогічним періодом 2021 року;
- *ввізне мито* – **18,6** млрд грн, що на **7,9** млрд грн, або на **29,9** відсотка **менше** ніж за аналогічний період 2021 року;
- *кошти, що перераховуються НБУ відповідно до Закону України «Про Національний банк України»* – **18,8** млрд грн, що на **5,6** млрд грн, або на **23,1** відсотка **менше** порівняно із аналогічним періодом 2021 року.

За 12 місяців 2022 року до загального фонду державного бюджету надійшло *грантів від міжнародних партнерів (МФО, ЄС та інших країн)* **481,1** млрд грн, що становить **32,3** відсотка від усіх доходів загального фонду державного бюджету.

Доходи спеціального фонду державного бюджету за січень–грудень 2022 року – **296,3** млрд грн, що на **83,6** млрд грн, або на **39,3** відсотка **більше** порівняно із аналогічним періодом 2021 року.

Власні надходження бюджетних установ зросли проти аналогічного періоду 2021 року на **146,5** млрд грн, або у **2,7** рази до **234,8** млрд гривень.

ВИДАТКИ ТА КРЕДИТУВАННЯ

Загальна сума касових **видатків Зведеного бюджету України** за січень–грудень 2022 року становила **3043,5** млрд грн, що на **64,9** відсотка, або на **1198,1** млрд грн більше ніж за січень–грудень 2021 року.

У структурі видатків **Зведеного бюджету України** найбільші частки припадають на оборону (**37,6** відсотка), на соціальний захист та соціальне забезпечення (**15** відсотків), на громадський порядок, безпеку та судову владу (**14,9** відсотка), на освіту (**9,6** відсотка), на охорону здоров'я (**7,1** відсотка) та на обслуговування боргу та виплати за державними деривативами (**5,3** відсотка).

Касові видатки Державного бюджету України за січень–грудень 2022 року становили **2705,4** млрд грн, що на **81,4** відсотка, або на **1214,2** млрд грн більше ніж за аналогічний період 2021 року.

Найбільшу питому вагу серед видатків в загальному обсязі **Державного бюджету України** становили такі:

- оборона – **42,2** відсотка;
- громадський порядок, безпека та судова влада – **16,4** відсотка;
- соціальний захист та соціальне забезпечення – **15,7** відсотка;
- охорона здоров'я – **6,8** відсотка;
- обслуговування боргу та виплати за державними деривативами – **5,8** відсотка;
- міжбюджетні трансферти – **5,1** відсотка.

Касові видатки загального фонду державного бюджету за січень–грудень 2022 року становили **2411,1** млрд грн, що більше ніж за січень–грудень 2021 року на **1151,2** млрд грн, або на **91,4** відсотка.

Видатки **загального фонду** державного бюджету на:

- *заробітну плату з нарахуваннями зросли* проти аналогічного періоду 2021 року на **733,2** млрд грн, або у **3,9** рази до **984,9** млрд гривень;
- *соціальне забезпечення (пенсії, допомоги, стипендії) зросли* проти аналогічного періоду 2021 року на **168,9** млрд грн, або на **49,6** відсотка до **509,3** млрд гривень.

За **функціональною класифікацією** статей видатків у січні–грудні 2022 року (порівняно з січнем–груднем 2021 року):

– видатки *на обслуговування державного боргу та виплати за державними деривативами* за зведеним бюджетом зросли на **1,7** відсотка до **160,3** млрд грн, у тому числі за державним бюджетом зросли на **1,4** відсотка до **157,9** млрд гривень;

– без урахування видатків на обслуговування державного боргу та виплати за державними деривативами видатки *на загальнодержавні функції* за зведеним бюджетом зменшились на **7,3** відсотка **88,2** млрд грн, за державним бюджетом – на **13,6** відсотка до **44,1** млрд гривень;

– видатки *на оборону* за державним бюджетом зросли у **9** разів до **1142,9** млрд гривень;

– видатки *на громадський порядок, безпеку та судову владу* за зведеним бюджетом зросли у **2,6** рази до **454,4** млрд грн, у тому числі за державним бюджетом – у **2,5** рази до **443,3** млрд гривень;

– видатки *на економічну діяльність* за зведеним бюджетом зменшились на **46,7** відсотка до **156,4** млрд грн, у тому числі за державним бюджетом – на **47,4** відсотка до **95,4** млрд гривень;

– видатки *на охорону навколишнього природного середовища* за зведеним бюджетом зменшились на **50,8** відсотка до **5,2** млрд грн, а за державним бюджетом – на **42,5** відсотка до **4,7** млрд гривень.

– видатки *на житлово-комунальне господарство* за зведеним бюджетом зменшились на **27,7** відсотка до **41,2** млрд гривень;

– видатки *на охорону здоров'я* за зведеним бюджетом збільшились на **5,5** відсотка до **215,3** млрд грн, у тому числі за державним бюджетом – на **7,7** відсотків до **184,3** млрд гривень;

– видатки *на духовний та фізичний розвиток* за зведеним бюджетом зменшились на **22,4** відсотка до **33,6** млрд грн, у тому числі за державним бюджетом – на **30,8** відсотка до **11,1** млрд гривень;

– видатки *на освіту* за зведеним бюджетом зменшились на **7,1** відсотка до **290,8** млрд грн, за державним бюджетом – на **8,4** відсотків до **58,5** млрд гривень;

– видатки *на соціальний захист та соціальне забезпечення* за зведеним бюджетом зросли на **23,9** відсотка до **455,2** млрд грн, за державним бюджетом – на **25,6** відсотка до **426** млрд гривень.

У січні–грудні 2022 року перераховано із державного бюджету **трансфертів** місцевим бюджетам у сумі **136,8** млрд грн, з яких:

- базова дотація для забезпечення зміцнення податкової спроможності місцевих бюджетів – **16,3** млрд гривень.

За рахунок **повернення кредитів** до Державного бюджету України за січень–грудень 2022 року надійшло **12,3** млрд грн, у тому числі до загального фонду – **12** млрд гривень.

За січень–грудень 2022 року **надано кредитів** з державного бюджету у січні–грудні **9** млрд грн, у тому числі з загального фонду – **2,6** млрд гривень.

ФІНАНСУВАННЯ

Зведений бюджет за січень–грудень 2022 року виконано з дефіцитом у сумі **844,8** млрд гривень.

За січень–грудень 2022 року *державний бюджет* було виконано з дефіцитом у сумі **914,7** млрд грн, в тому числі *загальний фонд* – з дефіцитом у сумі **910,7** млрд гривень.

У січні–грудні 2022 року *погашення* основної суми боргу державного бюджету становило **448,6** млрд гривень. Погашення внутрішнього боргу дорівнювало **401,9** млрд грн, зовнішнього боргу – **46,6** млрд гривень.

Державні *запозичення* за січень–грудень 2022 року до державного бюджету були здійснені в обсязі **1309,1** млрд грн, у структурі яких:

- ✓ внутрішні запозичення до загального фонду державного бюджету на фінансування дефіциту – **696,9** млрд грн, у т. ч. за рахунок випусків ОВДП в іноземній валюті – **103,9** млрд грн (**2,1** млрд дол. США та **980,6** млн євро).

При цьому, за рахунок випуску військових ОВДП залучено **597,2** млрд грн, в тому числі шляхом придбання у власність Національним банком України – **400,0** млрд грн.

У тому числі, з метою збільшення статутного капіталу приватного акціонерного товариства «Українська фінансова житлова компанія» здійснено випуск облігацій внутрішньої державної позики у розмірі 30 млрд грн відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.12.2022 № 1415 «Деякі питання випуску облігацій внутрішньої державної позики з подальшим придбанням акцій додаткової емісії приватного акціонерного товариства «Українська фінансова житлова компанія» у 2022 році».

- ✓ зовнішні запозичення до загального фонду державного бюджету – **564,2** млрд грн, зокрема:
 - **256,4** млрд грн (**7,1** млрд євро) коштів позики ЄС у рамках нового пакету екстреної макрофінансової допомоги;
 - **88,2** млрд грн (**2,0** млрд дол. США) отримання коштів Міжнародного валютного фонду в рамках додаткового фінансування за програмою екстреної підтримки Rapid Financing Instrument (RFI);
 - **60,5** млрд грн (**1950,0** млн канадських доларів та **392,8** млн дол. США) отримання коштів позики уряду Канади;
 - **35,3** млрд грн (**1,0** млрд євро) отримання коштів позики МБРР та MAP в рамках проекту Підтримка держвидатків для забезпечення стійкого держуправління в Україні;
 - **19,4** млрд грн (**0,53** млрд євро) отримання коштів позики МБРР в рамках Третього додаткового фінансування проекту Підтримка держвидатків для забезпечення стійкого держуправління в Україні;
 - **17,0** млрд грн (**78,0** млрд яп. єн) отримання коштів позики Японського агентства розвитку на політику розвитку у сфері надзвичайного економічного відновлення;
 - **15,4** млрд грн (**359,7** млн євро) отримання коштів позики уряду Італії;
 - **14,3** млрд грн (**0,4** млрд євро) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту «Додаткова позика до Другої позики на політику розвитку в сфері економічного відновлення»;
 - **13,56** млрд грн (**400,0** млн євро) отримання коштів позики Французького агентства розвитку;
 - **12,6** млрд грн (**382,0** млн євро) отримання коштів позики ЄІБ в рамках проекту «Основний кредит для аграрної галузі»;

- **8,5** млрд грн (**257,0** млн євро) отримання коштів позики ЄІБ в рамках проекту (Проект щодо основного кредиту для МСП та компаній з середнім рівнем капіталізації (APEX));
 - **4,8** млрд грн (**150,0** млн євро) отримання коштів позики Кредитної установи для відбудови (KfW) (Проект «ММСП – Фінансування Covid-19»);
 - **4,7** млрд грн (**149,3** млн євро) отримання коштів позики Кредитної установи для відбудови (KfW) (Проект надзвичайна економічна програма для України);
 - **3,5** млрд грн (**120,0** млн дол. США) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів»;
 - **3,2** млрд грн (**111,7** млн дол. США) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту Друге додаткове фінансування проекту «Екстренне реагування на COVID-19 та вакцинація в Україні»;
 - **2,9** млрд грн (**99,0** млн дол. США) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту Проект «Східна Україна: возз'єднання, відновлення, відродження (Проект ЗВ)»;
 - **1,6** млрд грн (**54,6** млн дол. США) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту Модернізація системи соціальної підтримки населення України;
 - **1,2** млрд грн (**40,0** млн дол. США) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту «Друге додаткове фінансування, спрямоване на подолання наслідків пандемії COVID-19»;
 - **1,0** млрд грн (**34,5** млн дол. США) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту «Прискорення інвестицій у сільське господарство України»;
 - **0,2** млрд грн (**7,0** млн дол. США) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту Додаткове фінансування Проекту Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей;
- ✓ надходження до спеціального фонду державного бюджету на фінансування інвестиційних та інфраструктурних проектів від міжнародних фінансових організацій та країн-партнерів – **48,0** млрд гривень;
- Від *приватизації* державного майна за січень–грудень 2022 року до державного бюджету надійшло **1,7** млрд гривень.

Додаток № 2
Інформація про стан виконання
Зведеного та Державного бюджетів України
за січень–грудень 2021-2022 років

(відповідно до місячного звіту Державної казначейської служби України
від 25.01.2023)

Основні показники Зведеного та Державного бюджету України за січень–грудень
2021-2022 років

Показники	Зведений бюджет				Державний бюджет			
	факт 2021 рік	факт 2022 рік	відхилення		факт 2021 рік	факт 2022 рік	відхилення	
			млрд грн	темп росту, %			млрд грн	темп росту, %
Доходи	1662,3	2196,3	533,9	132,1	1296,9	1787,4	490,5	137,8
Видатки	1845,4	3043,5	1198,1	164,9	1491,2	2705,4	1214,2	181,4
Надання кредитів	14,2	10,3	-3,9	-	13,6	9,0	-4,6	-
Повернення кредитів	9,4	12,7	3,3	-	9,1	12,3	3,2	-
Дефіцит (+)/профіцит (-)	187,8	844,8	657,0	-	198,8	914,7	715,9	-

Зухвале і цинічне військове вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року та подальше розгортання бойових дій завдали серйозного удару українській економіці, що безумовно відобразилося на виконанні бюджетних показників поточного року.

Урядом негайно були вжиті першочергові заходи щодо переорієнтування бюджету країни на військові цілі та здійснення найнеобхідніших соціальних видатків, спрямованих на підтримку життєдіяльності населення.

В цілому, за 2022 рік, бюджетні показники були виконані відповідно до розпису звітного періоду.

ДОХОДИ

Загальна сума доходів зведеного бюджету України за січень–грудень 2022 року становила **2196,3** млрд грн, що на **533,9** млрд грн, або на **32,1** відсотка більше ніж за аналогічний період 2021 року.

Питома вага податкових надходжень в загальному обсязі надходжень до зведеного бюджету України становила **61,2** відсотка, **неподаткових надходжень** – **16,8** відсотка, **офіційні трансферти від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ** – **21,9** відсотка.

Найбільшу питому вагу серед надходжень в загальному обсязі доходів зведеного бюджету України становили такі надходження:

- від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ – **21,9** відсотка;
- податок на додану вартість – **21,3** відсотка;
- податок та збір на доходи фізичних осіб – **19,2** відсотка;
- власні надходження бюджетних установ – **11,4** відсотка;
- податок на прибуток підприємств – **5,9** відсотка;

- акцизний податок – **5,3** відсотка;
- рентна плата за користування надрами загальнодержавного значення – **4** відсотки;
- місцеві податки та збори – **3,8** відсотка.

За січень–грудень 2022 року **Державний бюджет України** отримав **1787,4** млрд грн, що на **490,5** млрд грн, або на **37,8** відсотка більше ніж за аналогічний період 2021 року, що обумовлене серед іншого:

- від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ – «**+480,2**» млрд грн;
- власними надходженнями – «**+146,5**» млрд грн;
- ПДВ з вироблених товарів з урахуванням бюджетного відшкодування – «**+58,2**» млрд грн;
- частиною чистого прибутку та дивідендами від підприємств з державною часткою «**+18,4**» млрд грн;
- кошти від примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації «**+17**» млрд грн;
- податком та збором на доходи фізичних осіб – «**+10,9**» млрд грн;
- рентною платою за користування надрами загальнодержавного значення – «**+5,4**» млрд грн;
- ПДВ із ввезених товарів – «**-127,7**» млрд грн;
- акцизним податком – «**-60,1**» млрд грн;
- податком на прибуток підприємств – «**-30,7**» млрд грн;
- ввізним митом – «**-13,5**» млрд грн;
- реверсною дотацією – «**-8,9**» млрд грн;
- прибутком НБУ – «**-5,6**» млрд гривень.

Найбільшу **питому вагу** в загальному обсязі надходжень до Державного бюджету України становили **податкові надходження 53,1** відсотка, з них:

- податок на додану вартість – **26,1** відсотка;
- податок та збір на доходи фізичних осіб – **8,3** відсотка;
- податок на прибуток підприємств – **6,5** відсотка;
- акцизний податок – **5,7** відсотка;
- рентна плата за користування надрами загальнодержавного значення – **4,5** відсотка.

Неподаткові надходження становили **19,4** відсотка від загальної суми доходів державного бюджету, серед яких:

- власні надходження бюджетних установ – **13,1** відсотка;
- частина чистого прибутку та дивіденди – **2,6** відсотка;

Офіційні трансферти від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ становили **26,9** відсотка від загальної суми доходів державного бюджету.

До загального фонду державного бюджету за січень–грудень 2022 року надійшло **1491,1** млрд грн, що на **406,9** млрд грн, або на **37,5** відсотка більше, ніж за аналогічний період 2021 року.

Найбільші надходження до загального фонду державного бюджету у січні–грудні 2022 року становили:

- ПДВ із ввезених товарів – **253,1** млрд грн, що на **127,3** млрд грн, або на **33,5** відсотка **менше** ніж за аналогічний період 2021 року;
 - ПДВ із вироблених товарів з урахуванням бюджетного відшкодування – **213,9** млрд грн, що на **58,2** млрд грн, або на **37,3** відсотка **більше** ніж за аналогічний період 2021 року;
- Довідково: за січень–грудень 2022 року відшкодовано ПДВ у сумі **84,6** млрд грн, що на **75,1** млрд грн, або на **47** відсотків **менше** ніж за аналогічний період 2021 року.*
- податок та збір на доходи фізичних осіб – **148,4** млрд грн, що на **10,9** млрд грн, або **7,9** відсотка **більше** порівняно із аналогічним періодом 2021 року;
 - податок на прибуток підприємств – **117** млрд грн, що на **30,7** млрд грн, або на **20,8** відсотка **менше** ніж за аналогічний період 2021 року;

- *рентна плата за користування надрами* – **81** млрд грн, що на **27,5** млрд грн, або на **51,3** відсотка **більше** порівняно із аналогічним періодом 2021 року;
- *акцизний податок* – **78,9** млрд грн, що на **5,2** млрд грн, або на **6,2** відсотка **менше** порівняно із аналогічним періодом 2021 року;
- *частина чистого прибутку та дивідендів від підприємств з державною часткою* – **46,9** млрд грн, що на **18,4** млрд грн, або на **64,4** відсотка **більше** порівняно із аналогічним періодом 2021 року;
- *ввізне мито* – **18,6** млрд грн, що на **7,9** млрд грн, або на **29,9** відсотка **менше** ніж за аналогічний період 2021 року;
- *кошти, що перераховуються НБУ відповідно до Закону України «Про Національний банк України»* – **18,8** млрд грн, що на **5,6** млрд грн, або на **23,1** відсотка **менше** порівняно із аналогічним періодом 2021 року.

За 12 місяців 2022 року до загального фонду державного бюджету надійшло *грантів від міжнародних партнерів (МФО, ЄС та інших країн)* **481,1** млрд грн, що становить **32,3** відсотка від усіх доходів загального фонду державного бюджету.

Доходи спеціального фонду державного бюджету за січень–грудень 2022 року – **296,3** млрд грн, що на **83,6** млрд грн, або на **39,3** відсотка **більше** порівняно із аналогічним періодом 2021 року.

Власні надходження бюджетних установ зросли проти аналогічного періоду 2021 року на **146,5** млрд грн, або у **2,7** рази до **234,8** млрд гривень.

ВИДАТКИ ТА КРЕДИТУВАННЯ

Загальна сума касових **видатків Зведеного бюджету України** за січень–грудень 2022 року становила **3043,5** млрд грн, що на **64,9** відсотка, або на **1198,1** млрд грн більше ніж за січень–грудень 2021 року.

У структурі видатків **Зведеного бюджету України** найбільші частки припадають на оборону (**37,6** відсотка), на соціальний захист та соціальне забезпечення (**15** відсотків), на громадський порядок, безпеку та судову владу (**14,9** відсотка), на освіту (**9,6** відсотка), на охорону здоров'я (**7,1** відсотка) та на обслуговування боргу та виплати за державними деривативами (**5,3** відсотка).

Касові видатки Державного бюджету України за січень–грудень 2022 року становили **2705,4** млрд грн, що на **81,4** відсотка, або на **1214,2** млрд грн більше ніж за аналогічний період 2021 року.

Найбільшу питому вагу серед видатків в загальному обсязі **Державного бюджету України** становили такі:

- оборона – **42,2** відсотка;
- громадський порядок, безпека та судова влада – **16,4** відсотка;
- соціальний захист та соціальне забезпечення – **15,7** відсотка;
- охорона здоров'я – **6,8** відсотка;
- обслуговування боргу та виплати за державними деривативами – **5,8** відсотка;
- міжбюджетні трансферти – **5,1** відсотка.

Касові видатки загального фонду державного бюджету за січень–грудень 2022 року становили **2411,1** млрд грн, що більше ніж за січень–грудень 2021 року на **1151,2** млрд грн, або на **91,4** відсотка.

Видатки **загального фонду** державного бюджету на:

- *заробітну плату з нарахуваннями зросли* проти аналогічного періоду 2021 року на **733,2** млрд грн, або у **3,9** рази до **984,9** млрд гривень;

- *соціальне забезпечення (пенсії, допомоги, стипендії)* зросли проти аналогічного періоду 2021 року на **168,9** млрд грн, або на **49,6** відсотка до **509,3** млрд гривень.

За **функціональною класифікацією** статей видатків у січні–грудні 2022 року (порівняно з січнем–груднем 2021 року):

- видатки *на обслуговування державного боргу та виплати за державними деривативами* за зведеним бюджетом зросли на **1,7** відсотка до **160,3** млрд грн, у тому числі за державним бюджетом зросли на **1,4** відсотка до **157,9** млрд гривень;

- без урахування видатків на обслуговування державного боргу та виплати за державними деривативами видатки *на загальнодержавні функції* за зведеним бюджетом зменшились на **7,3** відсотка **88,2** млрд грн, за державним бюджетом – на **13,6** відсотка до **44,1** млрд гривень;

- видатки *на оборону* за державним бюджетом зросли у **9** разів до **1142,9** млрд гривень;

- видатки *на громадський порядок, безпеку та судову владу* за зведеним бюджетом зросли у **2,6** раза до **454,4** млрд грн, у тому числі за державним бюджетом – у **2,5** раза до **443,3** млрд гривень;

- видатки *на економічну діяльність* за зведеним бюджетом зменшились на **46,7** відсотка до **156,4** млрд грн, у тому числі за державним бюджетом – на **47,4** відсотка до **95,4** млрд гривень;

- видатки *на охорону навколишнього природного середовища* за зведеним бюджетом зменшились на **50,8** відсотка до **5,2** млрд грн, а за державним бюджетом – на **42,5** відсотка до **4,7** млрд гривень.

- видатки *на житлово-комунальне господарство* за зведеним бюджетом зменшились на **27,7** відсотка до **41,2** млрд гривень;

- видатки *на охорону здоров'я* за зведеним бюджетом збільшились на **5,5** відсотка до **215,3** млрд грн, у тому числі за державним бюджетом – на **7,7** відсотків до **184,3** млрд гривень;

- видатки *на духовний та фізичний розвиток* за зведеним бюджетом зменшились на **22,4** відсотка до **33,6** млрд грн, у тому числі за державним бюджетом – на **30,8** відсотка до **11,1** млрд гривень;

- видатки *на освіту* за зведеним бюджетом зменшились на **7,1** відсотка до **290,8** млрд грн, за державним бюджетом – на **8,4** відсотків до **58,5** млрд гривень;

- видатки *на соціальний захист та соціальне забезпечення* за зведеним бюджетом зросли на **23,9** відсотка до **455,2** млрд грн, за державним бюджетом – на **25,6** відсотка до **426** млрд гривень.

У січні–грудні 2022 року перераховано із державного бюджету **трансфертів** місцевим бюджетам у сумі **136,8** млрд грн, з яких:

- базова дотація для забезпечення зміцнення податкової спроможності місцевих бюджетів – **16,3** млрд гривень.

За рахунок **повернення кредитів** до Державного бюджету України за січень–грудень 2022 року надійшло **12,3** млрд грн, у тому числі до загального фонду – **12** млрд гривень.

За січень–грудень 2022 року **надано кредитів** з державного бюджету у січні–грудні **9** млрд грн, у тому числі з загального фонду – **2,6** млрд гривень.

ФІНАНСУВАННЯ

Зведений бюджет за січень–грудень 2022 року виконано з дефіцитом у сумі **844,8** млрд гривень.

За січень–грудень 2022 року **державний бюджет** було виконано з дефіцитом у сумі **914,7** млрд грн, в тому числі **загальний фонд** – з дефіцитом у сумі **910,7** млрд гривень.

У січні–грудні 2022 року *погашення* основної суми боргу державного бюджету становило **448,6** млрд гривень. Погашення внутрішнього боргу дорівнювало **401,9** млрд грн, зовнішнього боргу – **46,6** млрд гривень.

Державні *запозичення* за січень–грудень 2022 року до державного бюджету були здійснені в обсязі **1309,1** млрд грн, у структурі яких:

- ✓ внутрішні запозичення до загального фонду державного бюджету на фінансування дефіциту – **696,9** млрд грн, у т. ч. за рахунок випусків ОВДП в іноземній валюті – **103,9** млрд грн (**2,1** млрд дол. США та **980,6** млн євро).

При цьому, за рахунок випуску військових ОВДП залучено **597,2** млрд грн, в тому числі шляхом придбання у власність Національним банком України – **400,0** млрд грн.

У тому числі, з метою збільшення статутного капіталу приватного акціонерного товариства «Українська фінансова житлова компанія» здійснено випуск облігацій внутрішньої державної позики у розмірі 30 млрд грн відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.12.2022 № 1415 «Деякі питання випуску облігацій внутрішньої державної позики з подальшим придбанням акцій додаткової емісії приватного акціонерного товариства «Українська фінансова житлова компанія» у 2022 році».

- ✓ зовнішні запозичення до загального фонду державного бюджету – **564,2** млрд грн, зокрема:
 - **256,4** млрд грн (**7,1** млрд євро) коштів позики ЄС у рамках нового пакету екстреної макрофінансової допомоги;
 - **88,2** млрд грн (**2,0** млрд дол. США) отримання коштів Міжнародного валютного фонду в рамках додаткового фінансування за програмою екстреної підтримки Rapid Financing Instrument (RFI);
 - **60,5** млрд грн (**1950,0** млн канадських доларів та **392,8** млн дол. США) отримання коштів позики уряду Канади;
 - **35,3** млрд грн (**1,0** млрд євро) отримання коштів позики МБРР та МАР в рамках проекту Підтримка держвидатків для забезпечення стійкого держуправління в Україні;
 - **19,4** млрд грн (**0,53** млрд євро) отримання коштів позики МБРР в рамках Третього додаткового фінансування проекту Підтримка держвидатків для забезпечення стійкого держуправління в Україні;
 - **17,0** млрд грн (**78,0** млрд яп. єн) отримання коштів позики Японського агентства розвитку на політику розвитку у сфері надзвичайного економічного відновлення;
 - **15,4** млрд грн (**359,7** млн євро) отримання коштів позики уряду Італії;
 - **14,3** млрд грн (**0,4** млрд євро) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту «Додаткова позика до Другої позики на політику розвитку в сфері економічного відновлення»;
 - **13,56** млрд грн (**400,0** млн євро) отримання коштів позики Французького агентства розвитку;
 - **12,6** млрд грн (**382,0** млн євро) отримання коштів позики ЄІБ в рамках проекту «Основний кредит для аграрної галузі»;
 - **8,5** млрд грн (**257,0** млн євро) отримання коштів позики ЄІБ в рамках проекту (Проект щодо основного кредиту для МСП та компаній з середнім рівнем капіталізації (APEX));

- **4,8** млрд грн (**150,0** млн євро) отримання коштів позики Кредитної установи для відбудови (KfW) (Проект «ММСП – Фінансування Covid-19»);
 - **4,7** млрд грн (**149,3** млн євро) отримання коштів позики Кредитної установи для відбудови (KfW) (Проект надзвичайна економічна програма для України);
 - **3,5** млрд грн (**120,0** млн дол. США) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів»;
 - **3,2** млрд грн (**111,7** млн дол. США) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту Друге додаткове фінансування проекту «Екстренне реагування на COVID-19 та вакцинація в Україні»;
 - **2,9** млрд грн (**99,0** млн дол. США) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту Проект «Східна Україна: возз'єднання, відновлення, відродження (Проект ЗВ)»;
 - **1,6** млрд грн (**54,6** млн дол. США) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту Модернізація системи соціальної підтримки населення України;
 - **1,2** млрд грн (**40,0** млн дол. США) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту «Друге додаткове фінансування, спрямоване на подолання наслідків пандемії COVID-19»;
 - **1,0** млрд грн (**34,5** млн дол. США) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту «Прискорення інвестицій у сільське господарство України»;
 - **0,2** млрд грн (**7,0** млн дол. США) отримання коштів позики МБРР в рамках проекту Додаткове фінансування Проекту Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей;
- ✓ надходження до спеціального фонду державного бюджету на фінансування інвестиційних та інфраструктурних проектів від міжнародних фінансових організацій та країн-партнерів – **48,0** млрд гривень;
- Від *приватизації* державного майна за січень–грудень 2022 року до державного бюджету надійшло **1,7** млрд гривень.